

ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

САВЧЕНКО ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.9:343.35

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ
СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНИХ З
НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.М.Савченко

Науковий керівник: **Корнякова Тетяна Всеволодівна**, доктор юридичних наук, професор.

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Савченко О. М. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, МОН України. – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2026.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробці комплексної кримінологічної моделі запобігання злочинам у сфері надання публічних послуг. Дослідження базується на аналізі сучасного вітчизняного законодавства, міжнародних антикорупційних стандартів та нових пріоритетів, визначених Антикорупційною стратегією на 2026–2030 роки.

Доведено, що корупція є складним еволюційним феноменом, який трансформувався із побутового явища у системну загрозу національній безпеці, що вимагає переходу від виключно матеріального розуміння цієї дефініції до сучасної кримінологічної парадигми. Виявлено суттєвий дисонанс у національному законодавстві: встановлено, що міжнародні стандарти та норми Кримінального кодексу України трактують корупційні діяння (зокрема обіцянку та пропозицію вигоди) значно ширше, ніж профільний Закон України «Про запобігання корупції», що обґрунтовує необхідність їх термінологічної уніфікації. Аргументовано, що подолання інституціоналізованої корупції олігархічного типу неможливе за рахунок фрагментарних змін, а потребує впровадження багаторівневого міждисциплінарного механізму, що органічно поєднує превентивні, репресивні та постмоніторингові заходи. Визначено поняття «протидія корупції» як системоутворюючий конструкт, що діалектично поєднує запобігання та боротьбу. Обґрунтовано доцільність класифікації принципів протидії корупції на загальноправові (верховенство права, законність, публічність) та спеціальні (незалежність суб'єктів протидії, взаємодія з

громадянським суспільством, невідворотність відповідальності), законодавча інкорпорація яких є необхідною умовою мінімізації корупційних ризиків в апараті державного управління.

Сформульовано авторське визначення корупційного кримінального правопорушення як суспільно небезпечного діяння, спрямованого проти встановленого порядку здійснення повноважень службовими особами та особами, які надають публічні послуги. Здійснено поділ ознак таких правопорушень на загальні та специфічні (зловживання становищем, спеціальний суб'єкт, корислива мета), а також ідентифіковано винятки щодо суб'єктивного складу та форми вини. Проведено комплексну класифікацію корупційних кримінальних правопорушень за сімома критеріями, зокрема за видом об'єкта, предметом, суб'єктом та повнотою ознак корупційності, що дозволило деталізувати внутрішню структуру цієї групи злочинів.

Обґрунтовано необхідність посилення відповідальності за корупційні прояви шляхом криміналізації окремих складів адміністративних правопорушень. Встановлено, що передумовою відповідальності за невжиття антикорупційних заходів є наявність предикатного діяння, а розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності у цій сфері має ґрунтуватися на розмірі завданої шкоди та ступені суспільної небезпеки вчиненого.

З'ясовано структуру антикорупційної інфраструктури України, яку диференційовано на стратегічний (органи загальної компетенції) та оперативно-функціональний (спеціалізовані інституції) рівні. Визначено ролі суб'єктів вищого державного управління у забезпеченні євроінтеграційного курсу та обґрунтовано необхідність чіткої нормативної демаркації функцій для усунення дублювання повноважень між НАЗК, АРМА, органами правоохоронного блоку (НАБУ, САП) та ВАКС. Обґрунтовано стратегічний вектор превенції корупції, який структуровано за загальносоціальним та спеціально-кримінологічним рівнями. Констатовано універсальний характер превентивних заходів та визначено технічну модернізацію державних реєстрів і цифровізацію проваджень як ключові запобіжники приховуванню незаконних статків. Доведено, що системне поєднання точкових

заходів (моніторинг способу життя, захист викривачів) із фундаментальними змінами в економічній та правовій культурі є невід’ємним елементом загальної безпекової стратегії держави, спрямованої на мінімізацію корупційних деліктів у сфері публічних послуг.

На основі аналізу провідних світових моделей (європейської та азійської) виокремлено заходи, доцільні для впровадження у вітчизняну практику, зокрема: удосконалення антикорупційної просвіти за прикладом Фінляндії, стандартизацію оплати праці публічних службовців за досвідом Сінгапуру та забезпечення суворого контролю за дотриманням розумних строків судового розгляду справ. Диференційовано чотири підходи до встановлення покарань за корупційні злочини та доведено, що превентивні заходи є значно ефективнішими за репресивні інструменти, оскільки надмірна жорсткість санкцій не є самостійною гарантією подолання корупції.

Встановлено, що міжнародна взаємодія України ґрунтується на імплементації універсальних актів ООН, Ради Європи та рекомендацій GRECO, що в умовах євроінтеграції забезпечує інституційний розвиток антикорупційних органів. Визначено роль міжнародного співробітництва як інструменту стратегічної координації, що виключає механічне копіювання іноземних норм та передбачає їх адаптацію до політичних, економічних і соціокультурних особливостей України. Констатовано, що ефективність антикорупційних інструментів безпосередньо залежить від поєднання універсальних міжнародних стандартів із точковими заходами, що відповідають рівню правової культури та загальному розвитку національного суспільства.

Ключові слова: *корупційні кримінальні правопорушення, незаконне збагачення, службова особа, запобігання, воєнний стан, судова практика, публічні послуги, кримінологічна характеристика, конфлікт інтересів, Вищий антикорупційний суд, міжнародні антикорупційні стандарти, кваліфікація злочинів, доказування, антикорупційна стратегія, детермінація злочинності*

ABSTRACT

Savchenko O.M.. A criminological analysis of crimes committed in the course of official and professional duties related to the provision of public services. – Qualification scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law. – Oles Honchar Dnipro National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2026.

The dissertation presents a theoretical synthesis and proposes a new approach to a scientific problem, which involves the development of a comprehensive criminological model for preventing crimes in the sphere of public service delivery. The study is based on an analysis of current domestic legislation, international anti-corruption standards, and new priorities defined by the Anti-Corruption Strategy for 2026–2030.

It is demonstrated that corruption is a complex evolutionary phenomenon that has transformed from a common occurrence into a systemic threat to national security, requiring a shift from an exclusively material understanding of this definition to a modern criminological paradigm. A significant discrepancy in national legislation has been identified: it has been established that international standards and the provisions of the Criminal Code of Ukraine interpret acts of corruption (in particular, the promise and offer of benefits) much more broadly than the relevant Law of Ukraine “On Preventing Corruption,” which justifies the need for their terminological unification. It is argued that overcoming institutionalized oligarchic-type corruption is impossible through piecemeal changes but requires the implementation of a multi-level interdisciplinary mechanism that organically combines preventive, repressive, and post-monitoring measures. The concept of “anti-corruption” is defined as a system-forming construct that dialectically combines prevention and combating.

The paper justifies the classification of anti-corruption principles into general legal principles (rule of law, legality, transparency) and specific principles (independence of anti-corruption bodies, interaction with civil society, inevitability of accountability), the

legislative incorporation of which is a necessary condition for minimizing corruption risks within the public administration.

The author has formulated a definition of a corruption-related criminal offense as a socially dangerous act directed against the established procedure for the exercise of powers by public officials and persons providing public services. The elements of such offenses are divided into general and specific (abuse of position, special subject, and mercenary motive), and exceptions regarding the subjective elements and forms of guilt are identified. A comprehensive classification of corruption-related criminal offenses was conducted based on seven criteria, including the type of object, subject matter, perpetrator, and the completeness of the elements of corruption, which allowed for a detailed analysis of the internal structure of this group of crimes.

The paper justifies the need to strengthen accountability for acts of corruption by criminalizing certain types of administrative offenses. It has been established that liability for failure to implement anti-corruption measures is contingent upon the existence of a predicate offense, and the distinction between administrative and criminal liability in this area should be based on the extent of the damage caused and the degree of public danger posed by the act.

The structure of Ukraine's anti-corruption infrastructure has been identified, differentiated into strategic (bodies of general jurisdiction) and operational-functional (specialized institutions) levels. The roles of senior government officials in ensuring the European integration course have been defined, and the need for a clear regulatory demarcation of functions has been substantiated to eliminate the duplication of powers between the NACP, ARMA, law enforcement agencies (NABU, SAPO), and the High Anti-Corruption Court. The strategic direction of corruption prevention, structured at the general social and specialized criminological levels, is substantiated. The universal nature of preventive measures is noted, and the technical modernization of state registries and the digitization of proceedings are identified as key safeguards against the concealment of illicit wealth. It is demonstrated that the systematic combination of targeted measures (lifestyle monitoring, protection of whistleblowers) with fundamental changes in economic

and legal culture is an integral element of the state's overall security strategy aimed at minimizing corruption offenses in the public services sector.

Based on an analysis of leading global models (European and Asian), measures have been identified suitable for implementation in domestic practice, specifically: improving anti-corruption education following Finland's example, standardizing public servants' pay based on Singapore's experience, and ensuring strict oversight of reasonable trial durations. Four approaches to establishing penalties for corruption offenses are distinguished, and it is demonstrated that preventive measures are significantly more effective than repressive instruments, since excessive severity of sanctions is not in itself a guarantee of overcoming corruption.

It has been established that Ukraine's international cooperation is based on the implementation of universal acts of the UN, the Council of Europe, and GRECO recommendations, which, in the context of European integration, ensures the institutional development of anti-corruption bodies. The role of international cooperation as an instrument of strategic coordination has been identified, which excludes the mechanical copying of foreign norms and provides for their adaptation to the political, economic, and sociocultural characteristics of Ukraine. It is noted that the effectiveness of anti-corruption instruments directly depends on the combination of universal international standards with targeted measures that correspond to the level of legal culture and the overall development of national society.

Key words: *corruption criminal offenses, illicit enrichment, public official, prevention, martial law, judicial practice, public services, criminological characteristics, conflict of interest, High Anti-Corruption Court, international anti-corruption standards, qualification of crimes, evidence and proof, anti-corruption strategy, crime determination and causation.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Савченко О. М. Виникнення та протидія корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 6. С. 9–17. URL: https://apnl.dnu.in.ua/6_2024/4.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-6-2>.
2. Савченко О. М. Компаративний аналіз антикорупційних стратегій Фінляндії та Сінгапуру: уроки та перспективи для України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2026. № 2. С. 271-276. URL: https://apnl.dnu.in.ua/2_2026/42.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2026-2-40>
3. Савченко О. М. Причини і умови злочинності у сфері службової діяльності при наданні публічних послуг. *Юридичний бюлетень*. 2026. № 42. С. 154-160. URL: <https://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2026/42/20.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2026.42.18>

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Savchenko O., Korniyakova T., Hurko O. Definitive analysis of the concept of «public administration». *Modern scientific and technical research in the context of linguistic space (in english)*: Conference materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference of young scholars and students, Dnipro, 2 May 2024. Dnipro, 2024. P. 149-154. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2024/materiali_konferenc/13.pdf.
2. Савченко О. М. Повноважені суб'єкти надання публічних послуг у реалізації прав дітей : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р. Дніпро: Ліра, 2023. С. 200-202. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/Zbirnyk_Konf_Zahyst%20prav_dytny_v_cifrovomu_sviti.pdf.
3. Корнякова Т. В., Савченко О. М. Щодо ефективності адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Актуальні питання кримінального права та процесу*: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 25 квіт. 2025 р. / Заг. ред. В. І. Фелик ; Київ, 2025. С. 45–48. ISBN 978-966-488-364-8

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	10
ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	21
1.1. Еволюція та багатоаспектність категорії «корупція» у правовій доктрині.....	21
1.2. Аналіз сучасних наукових підходів до визначення та систематизації заходів протидії корупції.	38
1.3. Гносеологічні основи та засадничі принципи функціонування системи протидії корупції.....	51
Висновки до першого розділу	72
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА КРИМІНОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ.....	75
2.1. Кримінально-правова дефініція та кваліфікаційні ознаки корупційних кримінальних правопорушень.. Error! Bookmark not defined.	
2.2. Класифікація корупційних кримінальних правопорушень.....	97
2.3. Соціальна обумовленість криміналізації адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією..	127
Висновки до другого розділу	148
РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ТА СИСТЕМА ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....	1509
3.1. Класифікація суб'єктів протидії корупції: характеристика повноважень та напрямів діяльності уповноважених структур	149
3.2. Напрями спеціально-кримінологічного та загальносоціального запобігання корупційним правопорушенням.....	163
3.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.....	175
.	
Висновки до третього розділу	185
РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІТЧИЗНЯНУ МОДЕЛЬ.....	187
4.1. Генезис та сучасний стан світових моделей боротьби з корупцією: порівняльно-правовий аналіз.....	187
4.2. Взаємодія національної системи з міжнародними інституціями у сфері антикорупційної діяльності...	199
Висновки до четвертого розділу.....	213
ВИСНОВКИ.....	150
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	224
ДОДАТКИ.....	269

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВРУ – Верховна Рада України

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Закон від 14 жовтня 2014 року – Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції»

КК – Кримінальний кодекс

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НПУ – Національна поліція України

проект КК – проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 10 січня 2024 року), підготовлений Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України

Реєстр декларацій – Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю трансформації вітчизняної антикорупційної моделі відповідно до вимог часу та міжнародних зобов'язань України. Незважаючи на значні державотворчі здобутки, корупція залишається деструктивним чинником, що гальмує євроінтеграційні процеси. У контексті міжнародного збройного конфлікту, який триває з 2014 року, боротьба з корупційними проявами набуває стратегічного значення, оскільки від неї безпосередньо залежить ефективність оборонного сектору та післявоєнне відновлення. Саме тому наукове осмислення та вдосконалення механізмів протидії корупційним правопорушенням в умовах воєнного стану є вкрай необхідним для забезпечення стабільного розвитку правової системи України.

Протидія корупції в Україні на сучасному етапі трансформувалася у безперервний стратегічний процес, що підтверджується послідовністю державних планувальних документів. На сьогодні завершується реалізація **Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки** та відповідної Державної програми, яка впровадила системний підхід до зниження рівня корупції у всіх гілках влади та на рівні окремих суб'єктів господарювання через інститут спеціально уповноважених осіб.

Особливої ваги дослідженню додає той факт, що **2 квітня 2026 року** Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) офіційно подало на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт **Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки**. Цей документ, розроблений за участю понад 130 експертів та 25 наукових установ, визначає орієнтири державної антикорупційної політики на наступне п'ятиріччя, фокусуючись на 16 найбільш вразливих сферах, серед яких критичне місце посідає енергетика, будівництво та публічні закупівлі. Прийняття цієї Стратегії є не лише політичним кроком, а й міжнародно-правовим зобов'язанням України в межах виконання вимог Європейської Комісії, ініціативи *Ukraine Facility* та імплементації рекомендацій GRECO.

В Україні сформовано унікальну за світовими стандартами архітектуру антикорупційних інституцій, що включає **НАЗК, НАБУ, САП, АРМА, ВАКС та**

БЕБ. Порівняльний аналіз свідчить, що така розгалужена спеціалізація (на відміну, наприклад, від Німеччини, де ці функції виконує департамент поліції) створює потужний інструментарій, проте одночасно породжує ризики функціонального дублювання повноважень та потребує чіткої нормативної демаркації функцій.

Науково-теоретична база дослідження обумовлює актуальність обраного напряму дослідження також підтверджується значним інтересом наукової спільноти до проблем протидії корупції. Авторське бачення кримінологічної характеристики злочинів у сфері публічних послуг сформовано на основі глибокого аналізу та творчого переосмислення доробку представників провідних вітчизняних наукових шкіл. Пріоритетне значення для дисертанта мали теоретико-методологічні напрацювання кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема фундаментальні праці наукового керівника **Т. В. Корнякової**, а також дослідження **Н. С. Юзікової**, **О. Л. Соколенка**, **В. В. Топчія**, **Б. В. Головкина**, **С. Я. Лихової**, **Н. О. Максимінцевої**, **О. О. Дриголь**, **Л. І. Наливайко**, **Д. Галини** та **В. В. Шаблистого**. Саме праці зазначених вчених дозволили автору виокремити специфіку публічно-правової відповідальності в умовах сучасних реформ.

Для забезпечення комплексності дослідження дисертантом було залучено вагомий масив наукових джерел, авторами яких є відомі фахівці в галузі кримінального права та кримінології: **Ю. А. Пономаренко**, **С. В. Денисов**, **В. С. Батиргарєєва**, **О. М. Литвинов**, **Ю. В. Нікітін**, **О. П. Рябчинська**, **О. В. Сачко** та **І. Г. Богатирьов**.

Особлива гострота обраної теми підтверджується наявністю глибокого розриву між задекларованими правовими нормами та реальною кримінологічною ситуацією в країні. Попри функціонування розгалуженої системи антикорупційних органів та наявність великої кількості підзаконних актів, що регулюють сферу протидії корупційним правопорушенням, інформаційний простір та моніторинги мережі Інтернет щоденно наповнюються новими фактами резонансної корупції. Системні викриття масштабних схем у діяльності військово-лікарських комісій (ВЛК) та територіальних центрів комплектування, корупційні скандали у вищих

ешелонах судової влади (зокрема кейс керівництва Верховного Суду) та зловживання при наданні послуг з відновлення критичної інфраструктури свідчать про надзвичайну адаптивність корупційної злочинності. Такі явища, що набули ознак «кругової поруки» та інституціоналізованого мародерства в умовах воєнного стану, нівелюють довіру суспільства до інститутів влади та ставлять під загрозу національну безпеку. Це зумовлює нагальну потребу в науковому переосмисленні кримінологічних детермінант таких злочинів та розробці якісно нових, цифровізованих механізмів превенції, які б унеможливили прояви корупції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та в межах наукових тем «Модернізація національного підходу до вирішення проблем правового захисту людини і суспільства у контексті сучасних глобальних викликів» на 2022-2024 рр. (державний реєстраційний номер 0122U001409) і «Забезпечення реалізації та захист основних свобод, прав людини, національних інтересів держави в умовах гібридних загроз і безпекових викликів » на 2025-2027 рр. (державний реєстраційний номер 0125U002352). А також відповідно до Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки (Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень

Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (витяг з протоколу № 12 від 27 червня 2023 року).

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є комплексний аналіз заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері надання публічних послуг.*

Для досягнення зазначеної мети у дисертації поставлено такі *завдання*:

- простежити генезис та еволюцію поняття «корупція» у правовій думці, розкривши його багатоаспектну природу як складного соціально-юридичного явища.

- систематизувати сучасні наукові підходи до визначення заходів протидії корупції та класифікувати їх за функціональним призначенням і сферою застосування.

- визначити гносеологічне коріння та сформулювати фундаментальні принципи, на яких базується цілісна система протидії корупції в сучасній державі.

- з'ясувати сутність та юридичну природу корупційного кримінального правопорушення, розробивши його авторське змістовне визначення через призму об'єктивних і суб'єктивних ознак.

- розробити комплексну класифікацію корупційних кримінальних правопорушень за різними критеріями для систематизації їх видів у вітчизняному кримінальному законодавстві.

- обґрунтувати теоретичні підстави та практичну доцільність криміналізації окремих діянь, пов'язаних із корупцією (щодо подарунків, конфлікту інтересів та заходів протидії), з метою розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності.

- провести класифікацію та дати порівняльну характеристику суб'єктів із загальними повноваженнями та спеціально уповноважених структур, визначивши їхню роль у сучасній ієрархії протидії корупції.

- розкрити зміст та стратегічне значення заходів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання корупційним деліктам.

- виявити інституційні ризики та функціональні суперечності у діяльності новостворених антикорупційних інституцій (НАБУ, САП, ВАКС, АРМА) для обґрунтування шляхів підвищення їхньої ефективності.

- дослідити вплив міжнародно-правових стандартів на формування національної антикорупційної парадигми, зокрема шляхом аналізу імплементації положень Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції РЄ про боротьби з корупцією у вітчизняне правове поле.

- здійснити критичний аналіз інституційної системи антикорупційних органів України, виявивши проблемні аспекти їхньої взаємодії, дублювання функцій та відповідність їхніх реальних повноважень (зокрема у сфері розшуку активів та моніторингу) світовим критеріям ефективності.

- виокремити пріоритетні напрями мінімізації корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг на основі успішного досвіду країн ЄС та Азії, обґрунтувавши заходи щодо вдосконалення кадрової політики, фінансової мотивації службовців та антикорупційної експертизи нормативних актів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері забезпечення належного функціонування службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що зазнають криміногенних впливів.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних із наданням публічних послуг, їх стан, структура, динаміка, географія, детермінанти, особливості особи правопорушника та система заходів загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, що ґрунтуються на сучасних методологічних засадах юридичної науки: діалектичний метод — став основою для дослідження багатоаспектності категорії «корупція», аналізу еволюції наукових поглядів на цю проблему та вивчення

гносеологічних основ формування антикорупційної політики держави (Розділ 1); системний метод — дозволив розглянути корупційну злочинність та систему заходів протидії їй як цілісні, взаємопов'язані феномени, що функціонують у межах єдиного правового та соціального поля (Розділи 1, 2); структурно-функціональний метод — застосовано для надання кримінологічної характеристики корупційній злочинності, аналізу повноважень суб'єктів протидії корупції, а також для розмежування функцій загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання (Розділ 3); історико-правовий метод — використано для розкриття генезису ключових етапів становлення законодавства та правової доктрини у сфері кримінально-правового забезпечення протидії корупції (Розділ 1); порівняльно-правовий (компаративістський) метод — слугував основним інструментом для вивчення міжнародно-правових стандартів, аналізу антикорупційних моделей зарубіжних країн та визначення перспектив їх адаптації в Україні (Розділ 4); логіко-юридичний метод — використано при розробленні дефініцій корупційних кримінальних правопорушень, класифікації їх ознак, а також під час формулювання загальних висновків щодо вдосконалення положень ст. 366-2 та 366-3 КК України (Розділи 2, 4); метод моделювання — сприяв розробці теоретико-прикладних рекомендацій щодо розбудови вітчизняної моделі протидії корупції з урахуванням викликів воєнного стану та міжнародного досвіду (Розділ 4); формально-юридичний метод — застосовано під час аналізу нормативно-правової бази, що регламентує діяльність спеціалізованих антикорупційних органів (НАБУ, САП, ДБР, ВАКС), та опрацювання матеріалів їхньої діяльності щодо подолання корупції (Розділ 3); статистично-математичний метод — використано для збирання, систематизації та аналізу емпіричних даних, показників статистичної звітності уповноважених інституцій, що дало змогу об'єктивно оцінити стан та тенденції корупційної злочинності в Україні (Розділи 2, 3).

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних кримінологічних досліджень злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних із наданням публічних послуг, в якому розроблено теоретичні положення та практичні рекомендації щодо

запобігання зазначеній категорії кримінальних правопорушень. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано низку нових наукових положень, висновків і пропозицій, зокрема:

уперше:

- аргументовано авторське визначення корупційного кримінального правопорушення, яке, на відміну від існуючих, трактується як суспільно небезпечне діяння (проступок або злочин), що посягає на встановлений порядок здійснення повноважень не лише службовими особами органів влади, а й особами, які надають публічні послуги, незалежно від форми власності організації;

- обґрунтовано концептуальну модель «антикорупційного ланцюга», де ефективність судового розгляду (ВАКС) визнається похідною від якості доказової бази (САП) та автономії детективів (НАБУ), що потребує нормативного закріплення нерозривності цих етапів;

- розроблено методичні рекомендації щодо криміналізації окремих складів адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією (зокрема, порушення обмежень щодо подарунків та вимог про врегулювання конфлікту інтересів), що дозволило запропонувати три нові склади кримінальних проступків для імплементації в КК України;

- визначено методологічний інструментарій дослідження, який базується на поєднанні детермінаційного аналізу корупції як системної загрози та компаративістського підходу до адаптації європейської та азійської моделей превенції в українських реаліях.

удосконалено:

- класифікацію корупційних кримінальних правопорушень за сімома критеріями (зокрема за повнотою ознак корупційності: безумовно корупційні та умовно корупційні), що має прикладне значення для уніфікації слідчої та судової практики;

- підходи до розмежування відповідальності за невжиття заходів щодо протидії корупції, де запропоновано диференціювати адміністративну та кримінальну відповідальність залежно від розміру заподіяної шкоди та суті предикатного діяння;

- систематизацію принципів протидії корупції, шляхом їх поділу на загальноправові та спеціальні (незалежність суб'єктів, взаємодія з медіа, невідворотність відповідальності), що є необхідним для усунення «декларативності» антикорупційного законодавства;

- законодавче забезпечення діяльності спеціалізованих органів, зокрема в частині усунення функціонального дублювання повноважень між органами загальної компетенції та оперативно-функціональними інституціями.

набуло подальшого розвитку:

- доктринальне розуміння детермінації корупції, яка в умовах України розглядається не просто як правопорушення, а як інституціоналізована олігархічна модель з круговою порукою, що вимагає переходу до міждисциплінарного багаторівневого механізму запобігання;

- напрями імплементації зарубіжного досвіду, зокрема в частині поєднання універсальних міжнародних стандартів (ООН, ГРЕКО) із заходами «точкової» превенції: цифровізації реєстрів, стандартизації оплати праці (досвід Сінгапуру) та антикорупційної просвіти (досвід Фінляндії);

- кримінологічна характеристика суб'єктів корупції, шляхом доведення можливості існування загального суб'єкта (у випадках обіцянки або надання вигоди) та подвійної форми вини при настанні тяжких наслідків.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання:

—сформульовані у дисертаційному дослідженні теоретичні висновки, узагальнення та практичні рекомендації можуть бути використані для вдосконалення механізмів запобігання злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаними з наданням публічних послуг, а також для підвищення ефективності діяльності суб'єктів протидії таким кримінальним правопорушенням.

Результати дослідження можуть бути використані:

у науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку кримінологічної науки, зокрема досліджень службової злочинності, кримінологічного аналізу злочинів у сфері публічного управління, а також розроблення нових підходів до вивчення

причин, умов та механізмів вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання публічних послуг;

у нормотворчій діяльності – для вдосконалення положень кримінального, антикорупційного, адміністративного та іншого законодавства, що регулює діяльність у сфері надання публічних послуг, зокрема в частині усунення правових прогалин, мінімізації дискреційних повноважень, посилення прозорості процедур і зниження криміногенних ризиків;

у правозастосовній діяльності – у роботі правоохоронних органів, органів прокуратури, судових органів, а також органів державної влади та місцевого самоврядування для виявлення криміногенних факторів у сфері надання публічних послуг, удосконалення профілактичної роботи, формування ризик-орієнтованих механізмів контролю та підвищення ефективності запобігання відповідним злочинам;

у практичній діяльності органів публічної влади та суб'єктів надання публічних послуг – для розроблення внутрішніх антикорупційних програм, механізмів службового контролю, процедур оцінки корупційних і криміногенних ризиків, а також впровадження інструментів підвищення доброчесності у сфері надання публічних послуг;

у освітньому процесі – під час підготовки здобувачів вищої освіти юридичного профілю, а також у системі професійного навчання, підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, працівників правоохоронних органів у межах викладання дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право», «Корупція, держава та суспільство», «Публічне управління».

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, практичні розробки та висновки, що містять елементи наукової новизни і становлять цінність для розвитку науки міжнародного права, є результатом самостійно проведеного автором дисертаційної роботи. Автором оприлюднено три наукових статті у фахових журналах категорії “Б”. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам, не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, їх новизна та практична значущість дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: всеукраїнських - Conference of the III All-Ukrainian scientific and practical conference of young scholars and students, Dnipro, 2 May 2024. Dnipro; Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р; Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 25 квітня 2025 р, Актуальні питання кримінального права та процесу : Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 25 квіт. 2025 р.

Публікації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться у дисертації, висвітлені автором у 6 публікаціях, з яких 3 – наукові статті, надруковані у фахових виданнях України з юридичних наук; 3 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із основної частини (вступу, чотирьох розділів, що включають одинадцять підрозділів, висновків до кожного розділу та загального висновку), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 276 сторінок, з яких 223 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складається із 398 найменування і займає 45 сторінок. Додатки розміщено на 8 сторінках.

Під час підготовки дисертаційного дослідження технології штучного інтелекту використовувалися як допоміжний інструмент для систематизації наукових джерел, мовно-стилістичного редагування та вдосконалення структури викладу. Формулювання наукових положень, аналіз матеріалів, перевірка достовірності інформації, висновки та відповідальність за зміст роботи належать автору.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

1.1. Еволюція та багатоаспектність категорії «корупція» у правовій доктрині

Перед визначенням методологічної бази та огляду релевантних наукових напрацювань, першочерговим завданням є розкриття змістового наповнення терміна «корупція». Традиційно дослідження будь-якої дефініції розпочинається із семантичного аналізу. У фаховій літературі простежуються дві основні теорії щодо етимології цього поняття, які відсилають до давньоримського коріння словотвору.

За першого підходу термін виник шляхом поєднання латинських елементів «corruptio» «onis». Ключовим тут вважається слово «corrumpere», що утворилося шляхом злиття «cor» («разом») та «rumpere» («ламати»). Таке трактування дозволяє глибше осягнути сутність явища, оскільки відображає ідею зміни стану речей внаслідок спільних дій або співучасті кількох суб'єктів. Спектр значень доволі широкий – від «псування», «руйнування», «занепаду» до «спокуси», «підкупу», «фальсифікації» та «ганьби» [8, с. 341] [40, с. 46].

При другому підході увага акцентується виключно у значенні підкупу та продажності представників публічної влади або громадсько-політичних діячів [129, с. 127].

Не зважаючи на етимологічні розбіжності, представники обох підходів солідарні у відображенні деструктивної природи корупції, адже в обох випадках йдеться мова про спотворення, спокушання або підкуп.

Щодо безпосереднього формування понятійного апарату, то на практиці виділяють два домінуючі шляхи: 1) доктринальний (засновується на теоретичних розробках науковців і галузевих експертів); 2) офіційно-легальний (спирається на національні і міжнародні нормативно-правові акти) [391, с. 183].

Водночас ми вважаємо, що цей перелік потребує доповнення. Для всебічного розуміння феномену необхідно також враховувати історичний, міжнародний та зарубіжний досвід тлумачення, на яких пропонуємо зупинитися детальніше.

Першочерговим завданням на шляху досягнення явища корупції є дослідження її історичних витоків. У науковому дискурсі існують різні погляди на час виникнення цього явища. Так, В. Я. Цитряк зазначає, що ретроспективний огляд літератури пов'язує зародження корупції безпосередньо з формуванням перших державних утворень [410, с. 97].

Утім, ми підтримуємо думку про значно давніше походження цього явища, ще з часів первісних патріархальних спільнот. У ті часи існувала потреба у специфічному «приверненні уваги» старійшин роду для вирішення особистих питань. До того ж, історично зафіксована традиція піднесення дарів служителям культу (священникам) задля отримання їхньої прихильності та милості божеств [215, с. 43]].

Відтак, у свідомості наших предків такі дії не асоціювалися зі злочином, а сприймалися як прояв поваги та нормальна форма соціальної комунікації. Усвідомлення деструктивного впливу подібних «відносин» на публічну та комерційну сфери прийшло до суспільства значно пізніше, набувши суттєвих форм лише після утворення держави. Соціальна стратифікація та формування різних соціальних груп сприяли передачі публічних управлінських функцій окремій страті чиновників, які постійно перебували під впливом потягу до використання владних можливостей з приватною метою. Історичну першість у впровадженні антикорупційних реформ приписують Урукагіні – правителю шумерського міста-держави Лагаш. Вони були спрямовані на трансформацію управління задля припинення зловживань з боку храмового персоналу, суддів та чиновників [89, с. 156] [147, с. 19] [182, с. 52].

Загалом відмічається, що боротьба із корупцією у стародавніх державах мала несистемний характер, що породжувало варіативність результатів такої діяльності [147, с. 20].

Так, у Стародавньому Єгипті було впроваджено диференціацію покарань залежно від суми незаконного збагачення. В епоху IV династії почалося формування соціальна група знаті, яка акумулювала значні багатства, що, як відмічалось їх

сучасниками, призводило до зловживань і морального занепаду [83, с. 21] [147, с. 21].

У Стародавній Індії застосовувався унікальний метод боротьби шляхом встановлення державного нагляду. Крім того, Свідок передачі хабаря мав право претендувати на частину коштів неправомірної вигоди. В трактаті «Артхашастра» царський міністр Каутілья наводив приклад сорока способів розкрадання державного майна [83, с. 21] [24].

У часи Античності не спостерігалось нових форм чи особливостей корупційних явищ [147, с. 21].

В Стародавній Греції це явище спершу трактувалося на побутовому рівні як псування чогось (наприклад, питної води чи їжі). Лише згодом воно набуло соціального забарвлення, позначаючи моральний занепад, порушення та розбещеність молоді [214, с. 28] [36, с. 40].

В епоху Стародавнього Риму слово «корупція» спершу стосувалося підкупу суддів. Характерно, що до III ст. до н.е. давньоримське суспільство не знало корупції або її прояви були мізерними. До заходів протидії явищу відносилися заборони для сенаторів на заняття певною діяльністю та обмеження щодо розкоші. Не зважаючи на розвинуті для свого часу законодавство та демократичні інституції, розподіл державних земель став неабияким корупціогенним фактором для римлян [214, с. 28] [147, с. 22-23].

У період Середньовіччя акцент зміщується на продажності політичних діячів та чиновників, що стало масовим явищем, і відзначилося різким сплеском корупції, що пояснюється розширенням бюрократичного апарату та розвитком грошових відносин [214, с. 28].

У Темні віки за аналогією із санкціями згідно законодавства перших цивілізацій, до корупціонерів широко застосовувалися тілесні ушкодження і каліцтва. Доба Відродження, не зважаючи на світоглядний поворот у бік антропоцентризму, не пом'якшила ставлення держави до корупційної злочинності [4, с. 589] [147, с. 25].

Загалом протягом Середньовіччя спостерігався сплеск корупційних практик, що пояснюється ускладненням і розширенням бюрократичного апарату та розвитком грошових відносин [410, с. 307].

Така історична спадщина сформувала стійкий ментальний стереотип, згідно з яким державна служба сприймається виключно як джерело своєрідної «ренти» або «годування» [214, с. 29].

З виникненням Київської Русі на українських землях починається поступ законодавчої бази протидії корупційним правопорушенням. Перша документальна згадка про боротьбу із хабарництвом серед суддів викладена у «Руській правді». Подальшого розвитку правова система набула у часи Великого князівства Литовського та Речі Посполитої – норми Литовських статутів вимагали справедливого судового розгляду та забороняли отримання винагороди за вирішення судових справ [147, с. 27].

Після становлення української державності внаслідок національної революції, корупційні діяння справили руйнівний вплив на державу і суспільство в добу Руїни і Гетьманщини. Історичні джерела фіксують факт здачі фортеці Біла Церква московським військом полковником Бурляєм за грошову винагороду під час повстання гетьмана Івана Мазепи. Варто зазначити, що й сам Мазепа здобув гетьманську владу завдяки хабарю, переданому московському воєводі **Голіцину** [147, с. 28-29].

Кардинально інший підхід до проблеми сформувався у XIX столітті. Процес реформування імперського законодавства призвів до оновлення у 1866 році «Уложення про покарання кримінальні та виправні», зміни до якого посилили кримінальну відповідальність за хабарництво та вимагання. Теоретичним підґрунтям для цього стала популяризація теорії суспільного договору: сплата податків громадянами зобов'язує державу гарантувати справедливість та суворе дотримання законів [226, с. 308].

Слушним для розуміння історичних підвалин детермінаційного комплексу корупційної злочинності є зауваження М. І. Мельника, що наслідком протиправної

активності імперських діячів стало вкорінення у суспільстві ідеї, що політичною владою можна користуватися для власного незаконного збагачення.

Протягом усього періоду правління династії Романових корупційні злочини становили джерело прибутку для усієї вертикалі чиновників. Не змогло змінити ситуацію й силове повалення спочатку царської, а згодом і республіканської влади впродовж 1917 року [147, с. 29].

У період національно-визвольних змагань повстало багато проблемних питань у сфері протидії корупції, що виникли з діяльності державних службовців та політичних діячів УНР. Відзначається про вчинення ряду службових злочинів, зловживань і корупційних правопорушень, що мали місце на тлі боротьби українського народу за власну державність – фінансові махінації, розкрадання бюджетних коштів та налагодження розгалужених корупційних схем [147, с. 29-30].

Характерно, що у XX столітті, на думку дослідників, корупція в Україні набула ще більших масштабів [87, с. 9]. При цьому радянська ідеологія декларативно намагалася дистанціюватися від цього явища. У довідковій літературі та енциклопедіях СРСР корупція трактувалася як вада виключно буржуазних суспільств, породжена капіталістичною системою, експлуатацією та монополіями [214, с. 8].

Попри офіційну риторику про те, що корупція є «хворобою капіталізму», радянська держава паралельно активно розвивала правові інструменти протидії: 1) Декрет РНК від 08.05.1918 «Про хабарництво» (криміналізація надання та отримання хабарів та пособництва у цьому); Декрет РНК від 16.08.1921 (деталізування складу кримінального правопорушення стосовно отримання неправомірної вигоди (особисто або через посередників)); 3) КК УСРР 1922 року, який імплементував положення цих декретів [292, с. 378].

За КК УСРР 1927 року хабарництво було виділено в окремий розділ III «Службові злочини». Окремими його статтями регулювалося покарання за отримання хабаря (ст. 105), давання та посередництво хабаря (ст. 106) і його провокацію (ст. 107) [230, с. 1025].

Подальша кодифікаційна робота призвела до прийняття КК УРСР 1960 року, який зберіг кримінальну відповідальність за всі перелічені види діянь [224].

Поширення корупції серед службовців і чиновників усіх рівнів стало однією із основних причин розпаду СРСР. Але й після проголошення незалежності колишніми республіками СРСР корупційні злочини набули небачених масштабів. У той же час влада, прикриваючись реалізацією антикорупційних заходів, також використовувала корупційні схеми, що призводило до трагічних наслідків [147, с. 31-32].

Після відновлення Незалежності України, нормативне закріплення боротьби з корупцією набуло подальшого розвитку із ухвалення у 1995 році Закону України «Про боротьбу з корупцією» [300]. Цей документ надав опосередковану дефініцію явища, трактуючи його як протиправне використання владних повноважень задля отримання матеріальних благ, пілг чи послуг. Ключовою характеристикою корупційних діянь за цим законом була їхня виключно матеріальна природа.

Таке формулювання хоч і дозволяло широко тлумачити корупцію через термін «діяльність», мало суттєвий недолік: законодавець обмежив прояви корупції лише формою «одержання» певних предметів [359, с. 165]. Як наслідок, Кримінальний кодекс України зразка 2001 року встановлював відповідальність виключно за одержання, давання хабара, його провокацію або пропозицію.

Якісно новий етап розпочався у 2011 році з прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [298]. Цей акт докорінно трансформував розуміння сутності явища, імплементувавши категорію «неправомірна вигода». Визначення корупції стало більш комплексним і охоплювало два аспекти: 1) використання службових повноважень та пов'язаних можливостей з метою одержання неправомірної вигоди (або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди) для себе чи третіх осіб; 2) надання (або обіцянка/пропозиція) неправомірної вигоди посадовій особі з метою схилити її до неправомірного використання влади.

Аналізуючи історичний розвиток цього явища, варто погодитися з думкою А. М. Михненка, який стверджує, що корупція є невіддільним атрибутом усіх цивілізацій та людських культур. Саме гнучкість та складна природа корупції

забезпечили її еволюційну стійкість і здатність проникати в усі сфери сучасного суспільного життя.

Наступним важливим вектором формування понятійного апарату є міжнародний підхід. Оскільки боротьба з корупцією – це завдання глобального масштабу, фундамент для розуміння її сутності та методів протидії закладається саме на рівні міжнародних інституцій. Ключові міжнародні документи, що формують це бачення:

1. Документ Економічної і соціальної ради Секретаріату ООН, затверджений Резолюцією VIII Конгресу ООН у Гавані, 1990 рік). Тут зазначено, що поняття «корупція» має скоріше узагальнюючий характер, ніж точний юридичний зміст. Найбільш очевидним її проявом визнано отримання хабаря. Проте в ньому [154, с. 34] розширено перелік корупційних діянь, що включають: 1) привласнення, крадіжки та розкрадання державного майна для приватних потреб; 2) зловживання службовим становищем заради неправомірних переваг (сплановане отримання пільг через необґрунтоване використання статусу); 3) конфлікт інтересів, що визначається як суперечність між офіційними обов'язками та особистими інтересами.

2. Довідковий документ ООН «Про міжнародну боротьбу з корупцією». Це джерело пропонує більш лаконічне та вузьке визначення, характеризуючи корупцію як зловживання державною владою з метою отримання особистої вигоди [153, с. 4].

3. Підсумковий документ Міжамериканської конвенції проти корупції (Ліма, 1996 рік). Стаття 6 цього документа класифікує як корупційні акти наступні дії: 1) пасивний підкуп (пряме чи опосередковане вимагання або отримання особою, що виконує публічні функції, будь-яких цінностей, подарунків, послуг чи обіцянок в обмін на дію або бездіяльність у межах її компетенції); 2) активний підкуп (пропозиція або надання вищезазначеним особам будь-яких благ чи переваг з метою впливу на їхні службові рішення); 3) зловживання повноваженнями: дії або бездіяльність чиновника з метою отримання незаконного прибутку для себе чи третіх осіб; 4) легалізація або приховування (шахрайські маніпуляції з майном, набутим внаслідок описаних вище дій); 5) співучасть (будь-яка форма участі

(виконавець, пособник, підмовник) або змова з метою вчинення цих правопорушень) [154, с. 5].

На пострадянському просторі у 1999 році Міжпарламентською Асамблеєю СНД було затверджено Модельний закон про боротьбу з корупцією. Цей нормативний акт [271] визначав корупцію як двосторонній процес: 1) як незаконне прийняття держслужбовцями (та прирівняними до них особами) майнових благ із використанням службового становища; 2) як підкуп таких осіб фізичними чи юридичними суб'єктами шляхом надання їм неправомірних переваг.

Глобальний підхід до проблеми відображено у Палермській конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 рік). Цей документ розглядає сутність явища через призму складу кримінальних правопорушень, виокремлюючи дві ключові складові: 1) надання (пропозиція/обіцянка) публічній посадовій особі неправомірної переваги з метою спонукання до певних дій чи бездіяльності; 2) вимагання або прийняття такої переваги посадовцем для виконання або невиконання службових обов'язків [202].

У свою чергу, Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією пропонує ширше тлумачення. Згідно з цим документом [6], під корупцією розуміють пряме чи опосередковане вимагання, пропонування, давання або одержання хабаря (чи іншої вигоди). Ключовим критерієм тут є те, що такі дії порушують належне виконання обов'язків особою, яка отримує вигоду, або впливають на її поведінку.

Міжнародні нормативні акти пропонують базові дефініції, які держави-учасниці мають імплементувати у національне законодавство, адаптуючи їх до власного історичного та соціокультурного контексту. Вивчаючи іноземний досвід, варто виділити наступний підхід до юридичного закріплення поняття «корупція», а саме через перелік діянь. Яскравим представником є США, де сутність явища розкривається через конкретний перелік правопорушень. Правова база держави включає Титул 18 Зводу законів США та спеціальний Закон про корупцію за кордоном – Foreign Corrupt Practices Act.

Попри значущість зарубіжного досвіду, пріоритетним для правозастосування є національний офіційний підхід, що гарантує дотримання принципів верховенства права та юридичної визначеності.

В Україні чинне визначення закріплене в абз. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [312]. Згідно з цією нормою, корупція трактується як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

При буквальному тлумаченні цього визначення може скластися враження, що корупція обмежується діями, пов'язаними виключно з отриманням неправомірної вигоди.

Проте аналіз міжнародних документів дозволяє трактувати це явище значно ширше. Зокрема, до корупційних діянь відносять 1) підкуп національних та іноземних посадовців, а також працівників міжурядових організацій; 2) розкрадання та нецільове використання державного майна; 3) зловживання впливом та службовим становищем тощо [201].

Варто зазначити, що український законодавець також виходить за межі вузького розуміння, розмежовуючи поняття «корупційні правопорушення» та «правопорушення, пов'язані з корупцією», і не зводить предмет злочину виключно до матеріальної вигоди.

Певні дискусії викликає і законодавчий підхід, який обмежує коло корупційних діянь. Нормативне визначення зводить корупцію до конкретних транзакцій: одержання, прийняття (або прийняття обіцянки/пропозиції) неправомірної вигоди, а також зворотні дії – надання, обіцянка або пропозиція такої вигоди.

Під одержанням неправомірної вигоди розуміється свідоме прийняття службовою особою будь-яких активів (коштів, послуг, пільг, нематеріальних благ) в обмін на використання своїх владних повноважень.

Яскравою ілюстрацією правозастосування цієї норми є вирок Шполянського районного суду Черкаської області від 19.02.2019 по справі № 710/757/19. Згідно фабули справи, Голова Лозуватської сільської ради, керуючись корисливим умислом, отримала від підприємця 10000 гривень. Ці кошти були платою за дозвіл на розміщення бігбордів та укладання договору оренди місць під рекламу. Згідно з рішенням Суду, її дії кваліфіковано за ч. 3 ст. 368 КК України. Винуватцю призначено покарання у вигляді 5 років позбавлення волі, конфіскації всього майна, позбавлення 7-го рангу посадової особи та заборони обіймати відповідні посади строком на 2 роки [111].

Категорії «пропозиція» та «обіцянка» мають оціночний характер і тісний взаємозв'язок через відсутність чітких стандартів їх розмежування. Науковець А. В. Байлов пропонує трактувати «пропозицію» як очевидну демонстрацію рішучого наміру отримати винагороду в обхід встановленого порядку. При цьому такий намір має бути адресований конкретному суб'єкту [72, с. 29].

Приклад кваліфікації «пропозиції» міститься у рішенні Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 03.09.2019 по справі № 359/4845/19. Згідно фабули справи, у приміщенні термінала «D» аеропорту «Бориспіль» громадянин запропонував прикордоннику хабар у розмірі 700 дол. США з метою зміни рішення про відмову у перетині кордону та забезпечення пропуску на територію України. Дії особи було кваліфіковано за ч. 1 ст. 369 КК України (пропозиція неправомірної вигоди) [98].

Окремої уваги заслуговує категорія «обіцянка» неправомірної вигоди. На відміну від абстрактної декларації намірів, обіцянка виступає як реальна гарантія виконання домовленостей. Дослідники А. В. Савченко та Ю. Л. Шуляк вказують на високий ступінь конкретики цієї форми корупційного діяння. За їхніми словами, обіцянка дозволяє сторонам узгодити деталі: скоригувати суму, визначити форму надання, а також місце, час та спосіб передачі вигоди [358, с. 288].

Практичний аспект реалізації такої «обіцянки» наочно ілюструє випадок із судової практики у м. Вінниця. Згідно обставин кримінального провадження, патрульні поліцейські зупинили підозрілого чоловіка, який пересувався на сірому велосипеді з червоним рюкзаком і підпадав під орієнтування. Під час ідентифікації та перевірки через базу «Армор» інспектор встановив, що затриманий вже мав проблеми із законом. Керуючись ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію», правоохоронець провів поверхневу перевірку, в ході якої у рюкзаку підозрюваного було виявлено набір специфічних інструментів: електрошокер з ліхтариком; викрутку та розвідний ключ; балаклаву та фомку; дві пари тканинних рукавичок. Наявність цих речей дала підстави підозрювати особу у причетності до кримінальних правопорушень. З метою уникнення відповідальності, затриманий висловив чітку обіцянку надати неправомірну вигоду, запропонувавши поліцейському від'їхати на авто в інше місце, де зобов'язався передати 300 дол. США. Ця сума пропонувалася за ігнорування факту виявлення підозрілих предметів та неінформування про зупинку. Згідно з рішенням суду Вінницький міський суд Вінницької області кваліфікував ці дії як обіцянку надання неправомірної вигоди згідно з ч. 1 ст. 369 КК України. Вироком суду особі призначено покарання у вигляді штрафу в розмірі 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становило 8500 грн [103].

Надання неправомірної вигоди є формою активного діяння, що полягає у прямому чи опосередкованому передаванні спеціальному суб'єкту матеріальних або нематеріальних цінностей, послуг, переваг чи привілеїв. Суть цього діяння – отримання визначених дій чи бездіяльності від службової особи в інтересах сторони, що надає вигоду, або третіх осіб [139, с. 263].

Практичним прикладом застосування цієї норми є вирок суду у справі щодо незаконного переміщення тютюнової продукції. Згідно з вироком, громадянин з метою власного збагачення та організації контрабанди тютюну надав неправомірну вигоду у розмірі 400 дол. США службовій особі – заступнику начальника відділу Державної прикордонної служби України (Особа 3). За отриману винагороду прикордонник мав розголосити службову інформацію про місцезнаходження

мобільних груп та час їхнього патрулювання. Це дозволило б особі безперешкодно переміщувати тютюнові вироби через державний кордон до Польщі. Згідно з рішенням Червоноградського міського суду Львівської області визнано особу винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 369 КК України (пропозиція/надання неправомірної вигоди) [110].

На підставі вищевикладеного очевидним є дисонанс між профільним законом та Кримінальним кодексом України. Фактично, Кримінальний кодекс тлумачить корупційні кримінальні правопорушення значно ширше, ніж саме профільне законодавство про запобігання корупції. Це вказує на необхідність оновлення та розширення власне змісту поняття «корупція» у Законі.

У контексті цих проблем, С. М. Алфьоров пропонує власну редакцію визначення корупції, що включає використання службових повноважень для одержання, вимагання, прийняття, пропозиції або надання неправомірної вигоди (для себе чи інших осіб) з метою схилити посадовця до протиправних дій [57, с. 18].

Однак, з погляду автора оригінального тексту, навіть таке доповнення, хоч і вводить поняття «вимагання», не усуває колізійності законодавчих актів і продовжує занадто вузько окреслювати сутність корупції.

Професор З. С. Варналій наголошує, що ефективне визначення поняття «корупція» повинно давати чіткі відповіді мінімум на чотири питання, що стосуються [94, с. 86]: 1) сфери поширення цього явища; 2) сутності діянь, які його утворюють; 3) суб'єкта корупції; 4) мотивації та мети корупційної поведінки.

У контексті необхідності оновлення законодавчої бази, А. В. Савченко пропонує два альтернативні напрями для перегляду легальної дефініції «корупції» [359, с. 166]:

1. Якісний (поглиблений) підхід. Полягає у доповненні наявної дефініції докладними описовими категоріями, які б розширювали та уточнювали межі її предмета, форм діянь, наслідків тощо.

2. Кількісний (конкретизований) підхід. Вимагає чіткого перерахування конкретних норм (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових чи дисциплінарних), порушення яких мають бути кваліфіковані як корупційні.

Науковець зауважує, що поняття «корупція» в будь-якому разі має бути всеохоплюючим, не обмежуючись лише одним видом правопорушення, зокрема кримінальним.

Аналізуючи наукову літературу ми дійшли висновку, що досліджувати зміст корупції актуальним є через міждисциплінарну призму. Використання методів різних суспільствознавчих галузей дає можливість виділити ширше коло характеристик [380, с. 16]. Підтримуючи цю позицію, ми переконані, що комплексний науковий аналіз є єдиною умовою для з'ясування реального рівня впливу корупції на соціальні, політичні та економічні процеси. Відповідно, необхідний аналіз явища з позицій соціології, державного управління, політології, економіки, психології та права.

Звертаючись до соціологічної традиції, хочеться виділити підхід до тлумачення корупції, викладений в некласичній соціологічній традиції, що фокусується на суб'єктному вимірі явища, досліджуючи хабітуалізацію корупційних схем. Тут корупція визначається як масова стратегія поведінки, що виникає в умовах слабкості інституційних регуляторів поведінкових практик, спираючись на індивідуальний та колективний досвід [408, с. 41].

Продовжуючи розгляд соціального тлумачення, Т. В. Хабова визначає корупцію як соціальну ціну, яку суспільство змушене платити. Ця ціна є наслідком порушених прав та знехтуваних інтересів, і вона обумовлена виключним сприйняттям корупції та небажанням протистояти корупційній діяльності. Фактично, це є ціна за байдужість суспільства та нав'язані стереотипи щодо неминучості корупції та неможливості реалізувати власні права чи виконати обов'язки законним шляхом [398, с. 25]. Поряд із цим, А. П. Закалюк пропонує загальне (соціальне) поняття корупції як суспільно неприйнятної та переважно суспільно небезпечної активності. Така діяльність здійснюється особами, які наділені владними або іншими публічними повноваженнями, або тими, хто прагне цим скористатися. Метою є отримання будь-яких благ (переваг, послуг, пільг) для себе чи інших осіб, але не відповідно до офіційно визначеного порядку, а виключно

на ґрунті реалізації особистої зацікавленості. Це, у свою чергу, призводить до деформації публічних відносин [172, с. 141].

Щодо тлумачення корупції фахівцями з державного управління, то погляди цих учених, як і представників соціологічної науки, також характеризуються розбіжностями. З позиції А. Хайденхаймера, одного з найбільш відомих класиків досліджень корупції, поняття «корупція» продовжує бути предметом наукових суперечок [20, с. 13]. Він акцентує увагу на відмінності у ставленні до корупції в країнах, що розвиваються, де поняття виникло майже раптово (в епоху економічних і політичних трансформацій), і в розвинених західних країнах, де воно розвивалося поступово та еволюційно. О. Береза переконаний, що корупція у сфері державного управління відіграє роль стримувального фактора соціально-економічних реформ [78, с. 179]. Вона підриває функціонування вітчизняної системи соціального захисту населення, яка, незважаючи на велику кількість пілґ та допомог, характеризується надмірною бюрократизацією процедур їх отримання і відсутністю належного бюджетного фінансування. В. Соловйов зауважує, що корупція постійно та активно впливає на свідомість громадян, формуючи корисливі аморальні цінності, визначаючи корупційну субкультуру в суспільстві. Вона руйнує суспільні відносини, зменшує ресурси та підриває довіру до держави [370, с. 30]. Необхідно погодитися з точкою зору А. Н. Новака, що з позиції державного управління корупція створює істотну небезпеку для життєдіяльності суспільства, а масштаби її поширення становлять реальну загрозу національній безпеці.

Політологи під час формування поняття «корупція» акцентують увагу на її деструктивній ролі для політичних процесів у державі. Наприклад, І. В. Кушнарйов визначає корупцію як деструктивний різновид неформальних інститутів підривного партикулярного характеру [233, с. 10–11].

Це явище зумовлює неправомірне використання суб'єктами політичного процесу ресурсів влади з корисливих мотивів, а також приватизацію публічних ресурсів за умов слабкості формальних та конструктивних неформальних інститутів. О. В. Стогова проводить чітку кореляцію між корупцією та типом політичного режиму, що встановлюється в державі [374, с. 169]. На її переконання, корупція

фактично виступає як неформальне інституційне середовище для економічних, адміністративних та інформаційних ресурсів, у якому відбувається взаємодія владних еліт між собою та іншими суспільними структурами. В. Костенко досліджує особливості поняття «корупція» в контексті України. Автор акцентує, що в нашій державі існує кризова корупція, яка породжується кризою сучасного суспільства і здатна поглиблювати цю кризу. Її властивість зводити нанівець будь-які політичні, економічні, правові та моральні реформи становить загрозу для національної безпеки України [215 с. 49–50]. На нашу думку, найбільш повним політологічним визначенням слід визнати тлумачення М. І. Камлика і Є. В. Невмержицького. Вони розглядають корупцію як соціально-політичне явище, зміст якого становить система негативних поглядів, переконань, настанов і діянь, обумовлена політичними, економічними, соціальними та психологічними чинниками [185, с. 5]. Ці дії окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій, спрямовані на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою та надання пільг і переваг всупереч суспільним інтересам.

Особливий науковий інтерес становить дослідження сутності корупції з позиції психології. Врахування психологічних особливостей суспільства, менталітету та особистості кожного громадянина є обов'язковою умовою під час розроблення національних антикорупційних заходів. В. В. Гладких зауважує, що корупція – це своєрідна моральна збоченість людської істоти; соціальний феномен, який існує лише в оцінці одними людьми інших крізь призму пануючого на даний час еталону моралі. О. О. Акімов аналізує поняття більш змістовно, називаючи корупцію психологічно-моральним явищем, яке не може існувати відокремлено від поведінки та діяльності людей [53, с. 184]. Автор слушно зауважує, що корупція – це спосіб мислення, який зумовлює спосіб життя. На його думку, відсутні такі моральні та психологічні перешкоди чи соціальні норми, через які корумповані кола не були б готові переступити.

З позиції економічної науки корупцію також трактують по-різному, проте існує консенсус вчених щодо її згубного впливу на економічний розвиток і процеси в державах. Так, В. П. Беглиця та О. О. Ципільська називають корупцію свідченням хаосу, характерного для перехідного стану, та «каменем спотикання» для модернізації вітчизняної економіки [1, с. 137]. Вони вважають, що це явище стало визначальною рисою українських інституцій і поширилося на всі сфери соціально-економічної та політичної діяльності. А. В. Волошенко тлумачить корупцію як один із найбільш деструктивних чинників системного характеру, що перманентно впливає на всі інститути держави, деформуючи базові засади соціально-економічних реформ [124, с. 81]. С. В. П'ясецька-Устич зауважує, що корупція призводить до цілої низки негативних економічних наслідків [335, с. 19]: неефективний розподіл та витрати державних ресурсів і фінансових потоків; втрати податків (зокрема, через привласнення їх частини податковими органами); розорення приватних підприємств; зниження інвестицій у виробництво та сповільнення економічного зростання; неефективне використання здібностей індивідів; зростання соціальної нерівності; посилення організованої злочинності; а також падіння авторитету політичної легітимності влади. Л. А. Підпригора описує особливості корупції в економіці України, вказуючи, що як системне явище вона сприяє посиленню тінізації державного сектору економіки та набуває в ній найбільш небезпечних форм прояву [297, с. 31].

З точки зору юриспруденції, корупція є предметом дослідження з багатьох напрямків. Більшість учених тлумачить її, спираючись на легальне визначення. Зокрема, С. С. Рогульський визначає термін «корупція» як незаконне прийняття майнових та немайнових послуг, благ і переваг особами, уповноваженими на виконання державних функцій (або прирівняними до них), із використанням свого правового статусу та пов'язаних із ним можливостей [348, с. 10].

Це визначення охоплює також і підкуп зазначених осіб шляхом незаконного надання їм фізичними та уповноваженими представниками юридичних осіб цих благ, послуг та переваг із метою отримання від них певних привілеїв.

Схоже визначення наводить і О. В. Терещук, який вважає, що корупція охоплює протизаконні діяння посадових осіб, спрямовані на особисте збагачення, а також представляє собою стійкий зв'язок представників владно-управлінських структур зі злочинним середовищем. Такий зв'язок передбачає сприяння злочинності у проведенні протиправної діяльності за рахунок використання наданих державою повноважень [380, с. 14].

Ми вважаємо за необхідне підтримати позицію В. В. Ноніка, який пропонує розрізняти кримінологічне та кримінально-правове визначення корупції [281, с. 5]. Вчений зауважує, що кримінологічне значення корупції обмежується тими її сторонами, які відображають антисоціальну, суспільно небезпечну та кримінально-протиправну сутність. У цьому значенні корупція – це антисоціальне, суспільно небезпечне явище, що становить загрозу для економічної і політичної безпеки країни, пронизує гілки влади і є сукупністю кримінальних правопорушень, скоєних посадовими особами з метою особистого збагачення за рахунок держави, комерційних організацій або громадян. У свою чергу, кримінально-правове значення корупції – це суспільно небезпечне діяння, суб'єктом якого є посадові особи, визначені законом як ті, що використовують посадові повноваження з корисливою зацікавленістю та в цілях особистого збагачення.

Зважаючи на велику кількість дефініцій, професор М. І. Мельник слушно зазначає, що сформулювати універсальне наукове визначення, яке б задовольняло різні галузі знання, неможливо [253, с. 36].

Дійсно, цей термін є широковживаним, а науковці вкладають у нього різноманітний зміст – починаючи від зведення корупції до такого корупційного кримінального правопорушення, як одержання неправомірної вигоди, і закінчуючи визначенням корупції за допомогою максимально загальних формулювань.

Корупція не є виключно сучасним явищем та не залежить, як стверджувала радянська пропаганда, від поточної суспільно-економічної формації. Вона пройшла еволюційний шлях паралельно із розвитком суспільства – від інституту підношень жерцям і ватажкам у вождествах до складних налагоджених злочинних мереж в сучасному державному апараті. Це свідчить про глибоку соціальну вкоріненість

корупційних практик та їхню здатність мімікрувати під легальні чи напівлегальні форми соціальної взаємодії.

Проведений аналіз дозволив простежити еволюцію легального визначення корупції від вузького матеріального розуміння до ширшого концепту тріади неправомірної вигоди, обіцянки та пропозиції. Водночас, відмічається суттєва колізійність, оскільки міжнародні стандарти та КК України 2001 року трактують корупційні діяння значно ширше, ніж чинний профільний закон, що створює перешкоди у правозастосовній практиці.

На нашу думку, зведення феномену корупції виключно до юридичної площини є безперспективним, та потребує застосування міждисциплінарного підходу. Так, соціологія вказує на її хабітуалізацію як масову стратегію виживання. Психологія – на моральну деформацію та специфічний спосіб мислення. Економіка – на тінізацію та спотворення ринкових механізмів. Політологія дозволяє поглянути на це явище під кутом загрози національній безпеці та «приватизації» публічних інтересів елітами.

Необхідно чітко розмежовувати сутність корупції, як кримінологічного явища (складного, антисоціального, системного явища, що детермінується комплексом соціально-економічних факторів) та об'єкту кримінально-правової реальності (діянь, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України). Зважаючи на багатогранність і постійну адаптацію корупційної діяльності, розробка єдиного, статичного та універсального визначення, яке б відобразило усі аспекти явища, є об'єктивно неможливим, оскільки поняття «корупція» залишається динамічним міждисциплінарним конструктом.

1.2. Аналіз сучасних наукових підходів до визначення та систематизації заходів протидії корупції.

Незважаючи на наявні наукові розробки та активний нормотворчий процес в Україні, явище корупції залишається однією з найбільших загроз національній безпеці, особливо в умовах військової агресії РФ проти України.

Корупція завдає як прямі збитки державі, так і репутаційні, адже на світовій арені міжнародна репутація виступає одним із ключових факторів, що впливає на підтримку нашої держави в такі нелегкі часи. Саме тому за характером небезпеки корупцію порівнюють з війною в Україні, що, на нашу думку, обумовлено розумінням суспільства її пагубного ефекту [117, с. 20].

Ще з античних часів існувало чітке уявлення про те, що корупція є хворобою соціуму, яка нищить цивілізації. Розглядаючи стан розроблення цієї проблеми, в тому числі, з історичного ракурсу, слід зазначити, що питання сутності корупції та заходів протидії їй відображено у працях багатьох філософів, мислителів та вчених.

Антична традиція розуміння справедливого й несправедливого проявляється у філософії Платона, в якого виникає перша соціально-філософська згадка явища корупції. На думку Платона, центральною віссю держави є справедливість, і в ній міститься відповідь на питання про народження та загибель досконалого поліса.

Платон вважав, що правильна організація управління державою здатна приборкати й унеможливити користюлюбство правителів, у якому він вбачав джерело її загибелі. У своєму проєкті ідеального поліса він пропонує позбавити осіб, які мають владу, приватної власності, для того щоб виключити можливість використання владних повноважень в особистих цілях. Саме у відчуженості правлячої еліти від власності Платон бачить спосіб обмеження проникнення до влади корисливих людей, одночасно скорочуючи можливості її використання в особистих цілях. У своїх працях «Політик» і «Закони» Платон наголошував на першочерговості реформування саме тих структур, які найбільшою мірою схильні до зловживань. Цю ж ідею підтримує й Аристотель у праці «Політика» та називає корупцію найважливішим фактором, що може призвести державу або до загибелі, або до виродження. Філософ вважав протидію корупції базисом для стабільності держави [67, с. 135].

Давньоримський мислитель Марк Туллій Цицерон, аналізуючи матеріали та перебіг подій у судових процесах і політичному житті періоду Пізньої Республіки, виокремлював та висвітлював у своїх промовах корупційні прояви, які набули поширення в римському суспільстві: підкуп суддів, підробку документів, отримання

коштовних подарунків, шахрайське отримання майна, відкриті вимагання, зловживання посадовими обов'язками з метою отримання незаконного прибутку, підкуп виборців, хабарництво, використання законодавчої діяльності в корисливих інтересах [296, с. 244].

Новий час виступив драйвером розвитку філософсько-політичних ідей. Так, Т. Гоббс у творі «Левіафан» більше зосереджувався на правовому аспекті, наголошуючи, що люди, які вихваляються своїм багатством, можуть легко вчиняти злочинні дії, оскільки сподіваються уникнути відповідальності через корупцію в державній судовій системі або отримати вибачення за гроші чи іншу винагороду. Корупція, наголошував філософ, є корінням зла, з якого проростає презирство до закону [125, с. 10] [233, с. 288].

Ж.-Ж. Руссо у фундаментальній праці «Про суспільну угоду або принципи політичного права» стверджував, що людину корумпує соціальне та політичне життя [350, с. 34]. Він вважав, що некорумповані особи можуть знищити політичну систему, тоді як сама політична система розбещує людей та корумпує їх. Водночас Руссо чітко усвідомлював природу корупції та вірив, що правильний напрямок може сформувати громадську думку для її обмеження. Під корупцією Ж.-Ж. Руссо розумів необхідну умову боротьби за владу і стверджував, що влада, зазвичай, корумпована [215, с. 42].

Таким чином, ми можемо спостерігати великий інтерес філософів і вчених до явища корупції, якими не раз було доведено пагубний вплив цього явища. Аналізуючи ці праці в умовах сьогодення, ми як ніколи розуміємо, що корупція становить одну з головних загроз національній безпеці України, що зумовлено серйозністю шкоди, що завдається. Корупційні прояви напряму загрожують конституційним правам людини і громадянина, верховенству праву й утвердженню демократії, підриває довіру до органів влади, ускладнює економічний розвиток країни, порушує соціальну справедливість, руйнує правові й моральні засади життєдіяльності суспільства, створює негативний імідж України на міжнародній арені тощо [160, с. 3].

Це все при тому, що вже створено необхідне підґрунтя для забезпечення протидії корупції в КК України, та створено цілу систему норм, які врегульовують підстави кримінальної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення, а також встановлюють застосування до порушників заборонних заходів кримінально- правового характеру.

Аналізуючи стан більш сучасної наукової розробки, хочеться розпочати з аналізу роботи М. І. Мельника, який у своїй праці дуже точно класифікував корупційні злочини залежно від законодавчого описання їх ознак та поділив їх на три групи: 1) так звані безумовно корупційні (усі ознаки, які вказують на їх корупційний характер, зазначені в законі чи з необхідністю випливають з його змісту); 2) так звані умовні корупційні злочини (описання їх ознак у законі засвідчує, що їх учинення не завжди має корупційний характер); 3) злочини, які органічно пов'язані з названими вище злочинами, обумовлюють їх учинення (створюють умови для корумпування суспільних відносин), полягають у їх приховуванні або є їх потуранням [254, с. 371].

Крім вище наведеного, в дисертації М. І. Мельника «Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції» (2002 рік) уперше у вітчизняній кримінологічній та кримінально-правовій науці застосовано підхід до дослідження корупції як системного соціального явища. Автор формує і розкриває його основні ознаки та соціальну сутність, науково обґрунтовує висновок про те, що корупція як соціальне явище не може бути ліквідована в окремій державі чи на якомусь конкретному етапі розвитку соціально-політичної системи. Також вченим з'ясовано основні негативні наслідки корупції для суспільства (соціальну ціну корупції), показано їх різноплановість, вплив на різні соціальні явища та процеси, що повинно визначати політику протидії цьому антисуспільному явищу [255, с. 10].

В іншому монографічному дослідженні М. І. Мельника «Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії)» 2004 року з'ясовано соціальну сутність корупції, тенденції її розвитку й негативні наслідки, досліджено механізм корупційних відносин, схарактеризовано корупційні правопорушення. Сформульовано висновок, згідно з яким системна корупція є

реальним чинником, що загрожує національній безпеці держави, сприяє появі й існуванню мафії. Наукова основа роботи доповнена фактичним матеріалом, даними кримінологічних і соціологічних досліджень, що дало змогу сформулювати основні засади протидії корупції, визначити заходи щодо підвищення ефективності антикорупційної діяльності [253].

Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до ст. 45 Кримінального кодексу України, є делікти, передбачені ст. 366-2, 366-3 цього Кодексу, а саме декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Таким чином законодавець визначив кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, лише два делікти. Проте з огляду на теорію кримінального права до цієї категорії відносять і кримінально-протиправні діяння, відповідальність за які настає за іншими статтями вище згаданого кодексу.

Крім того, серед наукових розробок хочеться звернути увагу на дисертацію Акрам Трад Аль-Фаїз «Відповідальність за хабарництво за кримінальним законодавством Йорданії та України (порівняльно-правове дослідження)» 2002 року, в якій уперше в кримінально-правовій доктрині арабських країн обґрунтовується необхідність на законодавчому рівні передбачити поняття посадової особи, виходячи з її функціональних обов'язків [54, с. 11].

Також уваги заслуговує дисертація Д. І. Крупко «Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження)» 2005 року, в якій вперше визначено, що об'єктивна сторона складів хабарництва, передбачених кримінальним правом Німеччини і Швейцарії, характеризує їх як альтернативні та усічені, що не дає можливості добровільної відмови від доведення злочину до кінця після вимоги хабара та відповідно після пропозиції предмета хабара [226, с. 2].

Окрему увагу привернула тема дисертації О. Шемякіна на тему «Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (2013 р.), у якій сформульовано

поняття «протидія» і «запобігання» корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, дано їх змістовні характеристики, проведено класифікацію заходів попередження корупційних злочинів [409, с. 18].

Не можна також не погодитись з думками О. Д. Ярошенко у дисертації «Кримінальна відповідальність за пропозицію та надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України)» (2014 р.) проведений комплексний теоретичний аналіз ст. 369 КК України (пропозиція та надання неправомірної вигоди службовій особі). У науковій праці проаналізовано норми міжнародно-правових актів, що стосуються кримінальної відповідальності за активний підкуп службової особи; досліджено генезис положень національного законодавства щодо кримінальної відповідальності за активний підкуп [418, с. 11].

Ретельно опрацьовано корупційну злочинність при наданні публічних послуг у дисертації В. Я. Цитряка «Підкуп у сфері публічної службової діяльності: кримінологічне дослідження» 2014 року розкриває кримінологічний характер підкупу у сфері державної служби як інституціоналізованої форми корупційної практики в умовах трансформації сучасної службової діяльності [401, с. 10].

Серед праць вітчизняних вчених також хочеться відмітити дисертацію М. В. Саламатової на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері нотаріальної діяльності» 2015 року, де авторка розглядає злочинність у сфері нотаріальної діяльності як окремий самостійний об'єкт кримінологічного дослідження, що характеризується власною природою, показниками та тенденціями, причинами й умовами, особистістю злочинця і потребує власних заходів запобігання злочинам у цій сфері [356, с. 6].

На нашу думку, до значущих серед наукових робіт по питанню протидії корупції необхідно виділити й докторську дисертацію О. Ю. Бусол «Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії» 2015 року. Адже в дослідженні вчена визначає значущі критерії боротьби з корупційною злочинністю в деяких країнах, за якими можна порівняти ефективність їх впливу на загальний рівень корупції. Дисертація систематизує еволюційні моделі

та форми корупції, відомі в криміналістиці, і доводить, що для України характерна олігархічна модель корупційних відносин, яку необхідно враховувати під час визначення заходів протидії корупції [89, с. 15 –17].

Не менш важливим під час дослідження обраної теми є і інша сторона злочинної діяльності, а саме підкуп посадової особи, який було добре розкрито в дисертації М. В. Рябченко на тему «Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (2016 р.) в цій роботі автор визначив необхідність передбачити кримінальну відповідальність за «активний» та «пасивний» підкуп особи, яка займається професійною діяльністю з надання публічних послуг, в окремих статтях Особливої частини КК України; сформулював оновлений зміст цих статей .

Окремої уваги, на нашу думку, потребує огляд дисертації І. М. Ясінь на тему «Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України» 2017 року, в якій автор добре виявляє та аналізує прогалини в теоретичних дослідженнях щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, включаючи кримінальну кваліфікацію цього злочину. Автор визначила перелік проблем, котрі не знайшли однакового рішення, зокрема: визначення безпосереднього об'єкта незаконного збагачення, розмір предмета незаконного збагачення; опис суспільно небезпечного діяння в диспозиції ст. 368-2 КК України; відмежування окресленого складу злочину від інших корупційних злочинів та адміністративних правопорушень тощо [418, с. 5].

На нашу думку дисертаційна робота М. Желік «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика» 2018 року підтверджує потребу в відмові від вживання в КК України юридичної конструкції «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи», оскільки в кожній із досліджуваних статей, ураховуючи типовість, подібність їх законодавчих конструкцій (єдина основа, спільні констатуючі ознаки), варто додержуватися способу мовного вираження складу злочинного діяння [163].

Також серед розгорнутих наукових досліджень є й дисертація Д. Г. Михайленка «Концепція кримінально-правової охорони протидії корупційним

злочинам в Україні» 2018 року, в якій автор серед іншого встановив, що неефективність діючого механізму кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні пов'язана з тим, що приведення його в дію щодо кожного окремого корупційного злочину залежить від наявності, відсутності чи нейтральності політичної волі управлінців вищої ланки державного менеджменту, перешкодами у формуванні та реалізації якого є властивості інституціоналізованої корупції в Україні [257, с. 4-6].

Для забезпечення комплексності дослідження питання протидії корупції важливе значення відіграють і дослідження вчених у галузі адміністративного права. Так, учені-адміністративісти досліджували як адміністративно-правові аспекти запобігання та протидії корупції в цілому, так і окремі аспекти антикорупційної діяльності. Зокрема, у дисертації Т. С. Курило на тему «Адміністративно-правові засади протидії корупції у сфері здійснення нотаріальної діяльності в Україні» 2017 року висвітлено загальнотеоретичні та методологічні підходи до розуміння корупції в нотаріаті, а також до особливостей інституту адміністративної відповідальності як одного з основних елементів механізму її протидії [227, с. 5].

Необхідно відзначити й дисертацію О. П. Мусієнка «Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні» (2017 р.). Адже, автор детально розглядає необхідність делегування відповідними громадськими організаціями, статутна діяльність яких включає запобігання та боротьбу з корупцією, представників до громадських рад НАЗК та НАБУ [266, с. 9–10].

Уваги також заслуговує дисертаційне дослідження Т. М. Міщенко «Адміністративно-правове забезпечення організації боротьби з організованою злочинністю, що супроводжується корупційними зв'язками» 2017 року, в якій автор визначає систему органів боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також їхній адміністративно-правовий статус; окреслює напрями адміністративно-правового регулювання взаємодії суб'єктів із метою боротьби з організованою злочинністю та боротьби з корупцією, можливі напрями вдосконалення їх діяльності; обґрунтовує необхідність прийняття єдиного національного,

систематичного правового акта (стратегії) щодо боротьби з організованою злочинністю [262, с. 5].

Дисертаційне дослідження О. М. Михальченка «Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» 2017 року присвячено комплексному кримінологічному дослідженню негативного соціально-правового явища «корупція». Виокремлено сутнісні юридично, економічно й організаційно значущі ознаки корупції, на підставі чого сформульовано авторське визначення поняття «корупція». З'ясовано, що в Україні до кризових факторів виникнення корупції належать: криза соціально-економічного розвитку держави та кризові вияви в системі управління державними справами. У зв'язку із цим корупцію в Україні схарактеризовано як корупцію кризового типу. Доведено, що сформована в суспільстві жага накопичення, командно-кланова олігархічна система організації державної влади й управління і притаманна їй кругова порука є основними криміногенними детермінантами відтворення корупції. Здійснено класифікацію корупційних правопорушень. Досліджено кримінологічно значущі ознаки, запропоновано типізацію осіб – суб'єктів вчинення корупції. Розроблено заходи запобігання та протидії корупції в Україні, зокрема напрями та шляхи вдосконалення організаційно-правової інфраструктури запобігання корупції, крізь призму усунення причин, що її зумовлюють, та умов, що сприяють вчиненню корупційних діянь на трьох рівнях: загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й індивідуальному [260].

Особливе значення має і дисертаційна робота Д. В. Гудкова «Адміністративно-правові засоби запобігання і протидії корупції» 2018 року, в якому вчений пропонує особливий підхід до визначення системи адміністративно-правових засобів запобігання та боротьби з корупцією, включаючи обмеження, засоби боротьби з корупцією та механізм урегулювання конфлікту інтересів [139, с. 6].

Серед досліджень, що з'явилися від часу запровадження в Україні інституту декларування, передусім слід спрямувати увагу на дисертацію М. Г. Михайленка «Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні» 2018

року. У дисертації здійснено комплексне спеціальне наукове дослідження кримінально-правової протидії корупційним злочинам, у якому обґрунтовано концепцію зазначеної протидії з огляду на сучасні проблеми антикорупційної діяльності та характеристики корупції в Україні. Наукове дослідження ґрунтується на поєднанні висновків, накопичених у межах різних галузей знань (філософії, економіки, політології, соціології, психології, кримінології тощо) щодо природи корупції та її «імунітету» від антикорупційного законодавства, уявлень щодо актуалізації кримінально-правових інструментів протидії їй. У процесі перевірки консолідованої гіпотези з використанням методології юриспруденції розроблено систему наукових положень, обґрунтовано наукові результати в галузі кримінального права та кримінології, що розв'язують важливу наукову проблему, а саме неефективність кримінально-правової протидії корупції в Україні [258].

Таку проблему автор пропонує вирішити шляхом впровадження в правову систему України обґрунтованого в роботі багаторубіжного механізму правової протидії корупції. За результатами дослідження розроблено нову редакцію норми про незаконне збагачення, яка відповідає Конституції України й основоположним принципам української правової системи. Визначено, що в Україні багаторубіжний механізм правової протидії корупції має трирубіжну структуру, де кожен із рубежів має відповідні елементи (норми права). Правові норми попереднього рубежу протидії корупції – це сукупність антикорупційних правових норм, які з метою недопущення виникнення корупційних відносин, усунення корупційного ризику та (або) запобігання корупційним правопорушенням установлюють: 1) превентивні антикорупційні механізми, а також 2) підстави відповідальності за поведінку, яка ще не є корупційним правопорушенням, але формує визначений корупційний ризик, наявність якого вже є суспільно небезпечним (правопорушення, пов'язані з корупцією; делікти, які створюють корупційну загрозу), або розвиток якої передбачає вчинення корупційних злочинів. Правові норми основного рубежу протидії корупції – це сукупність антикорупційних правових норм, які встановлюють підстави відповідальності за діяння, які є корупційними правопорушеннями. Правові норми завершального рубежу протидії корупції – це

сукупність антикорупційних правових норм, які встановлюють підстави відповідальності за поведінку або в разі встановлення фактичного стану, у яких об'єктивно виявляються вчинені в минулому акти корупції (корупційні правопорушення основного рубежу), що залишилися латентними. Багаторубіжний механізм правової протидії корупції охоплює як «суто» антикорупційні норми, так і норми, які поряд із протидією корупції мають своїм завданням і правове забезпечення охорони інших правовідносин, що з метою подальшого розмежування груп таких норм зумовили назву перших – спеціальні [258].

На нашу думку, у дисертаційному дослідженні Д. О. Сіренка «Правові засади запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаних з корупцією, здійснюваного суб'єктами приватної детективної діяльності» 2019 року ґрунтовно сформульовано поняття адміністративно-правового механізму запобігання та протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, як системи правових засобів, що дає можливість уповноваженим суб'єктам послідовно й ефективно здійснювати діяльність із протидії таким правопорушенням в органах державної влади та органах місцевого самоврядування [361, с. 5].

Також заслуговує на увагу й дослідження К. Є. Цабеки «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією», в якому авторка пропонує різні критерії класифікації адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією: за юридичним складом, за об'єктивною стороною, за моментом вчинення [396, с. 221].

Хотілося б відзначити й глибоке адміністративно-правове дослідження Ю. В. Дем'янчука «Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції в системі державної служби України» 2020 року, в якому вперше в сучасній юридичній науці України вирішується наукова проблема формування принципів запобігання та боротьби з корупцією на державній службі. У дисертації подано авторське визначення корупції та виділено ознаки корупції на державній службі. Особливо вагомим, на нашу думку, є пропозиція автора щодо необхідності виділення нової галузі права – антикорупційного [142, с. 35–36].

Розглядаючи дисертацію В. М. Трепака «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні» 2020 року присвячено дослідженню теоретичних і прикладних проблем протидії корупції на сучасному етапі розвитку України. Проаналізовано корупцію як юридичну категорію та соціальне явище, яке впродовж тривалого часу є головною внутрішньою загрозою національній безпеці України. Досліджено види, сфери поширення та особливості корупції, здійснено кримінологічну характеристику корупційних діянь і суб'єктів їхнього вчинення. З'ясовано елементи системи протидії корупції та заходи з її вдосконалення. На основі проведених досліджень розроблено пропозиції з удосконалення системи протидії корупції в Україні. У дисертації сформульовано концептуальні засади для визначення моделі подальшої антикорупційної діяльності в Україні, висловлено пропозиції стосовно вдосконалення окремих елементів системи протидії корупції та антикорупційної політики в Україні, проведення антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів, функціонування Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, а також пропозиції з удосконалення антикорупційного законодавства в частині відповідальності за корупційні діяння, визначення поняття (переліку) корупційних злочинів, декриміналізації окремих з таких злочинів [392, с. 210].

Комплексне значення має й дисертаційне дослідження Д. О. Іщука «Адміністративно-правовий статус спеціалізованих суб'єктів протидії корупції» 2021 року, у якому автор характеризує повноваження, гарантії та юридичну відповідальність спеціалізованих суб'єктів протидії корупції України, а також пропонує напрями вдосконалення норм чинного законодавства у відповідній сфері [179, с. 2].

Окремі питання розслідування корупційних кримінальних правопорушень вивчали вчені, які спеціалізуються у сфері кримінального процесу. Так, Д. А. Бондаренко в дисертаційному дослідженні «Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика і початковий етап розслідування)» 2008 року

висвітлює концептуальні основи методології розслідування зловживання владою чи службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень [81, с. 6].

Ґрунтовним є дослідження О. І. Ромців «Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності» 2016 року, оскільки в ньому авторка пропонує власне визначення поняття протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності як різновиду соціальної діяльності, що являє собою систему способів приховування інформації про злочини від посадових осіб та вироблення тактики спрямованого впливу слідчого на запобігання повного та об'єктивного розслідування злочинів [345, с. 4-5].

Робота Д. Ф. Волонця 2021 року охоплює теоретичний і законодавчий фундамент, з'ясовуючи стан дослідження проблеми у кримінально-правовій літературі, характеризуючи історико-правовий розвиток і сучасний стан законодавства. Автор описав підстави й принципи криміналізації, дослідив об'єктивні і суб'єктивні ознаки складу та розробив пропозиції з удосконалення кримінальної відповідальності [121, с. 6-7].

Також дисертація А. М. Козачини 2023 року присвячена методології дослідження, сучасному стану норми, її історичному розвитку та досвіду інших країн. Основний акцент зроблено на детальному аналізі об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 366-2 КК України, а також особливостях кваліфікації цього делікту та покаранню за нього [192, с. 10-11].

Розуміння корупції як деструктивного явища бере початок ще з античної філософії (Платон, Арістотель, Цицерон) із подальшим розвитком в епоху Нового часу, де вона трактувалася як суспільна хвороба, що руйнує державність та законність. Сучасна наука трансформувала це розуміння, визначаючи корупцію як системне соціальне явище та одну із загроз національній безпеці України, що за рівнем деструкції обґрунтовано прирівнюється до військової агресії.

Складність та багатогранність корупції зумовлює необхідність її комплексного дослідження. Сучасна доктрина протидії корупції формується на перетині декількох напрямів – адміністративного, кримінально-правового, кримінально-процесуального та кримінологічного.

Українська наукова думка (зокрема, у працях М. І. Мельника, О. Ю. Бусол та Д. Г. Михайленка) констатує перехід корупції в Україні на рівень інституціолізованої олігархічної моделі із притаманною їй круговою порукою. Це доводить неефективність одиничних змін і вимагає впровадження багаторівневого механізму правового запобігання, який органічно поєднуватиме превентивні, каральні та постмоніторингові («завершального рубежу») заходи.

У свою чергу, незважаючи на значний масив наукових напрацювань та створення системи національних антикорупційних органів, залишаються дискусійними питання кваліфікації окремих корупційних діянь. Дослідники наголошують на необхідності подальшої оптимізації понятійно-категоріального апарату (наприклад, уточнення ознак об'єктивної сторони хабарництва), усунення термінологічних колізій та чіткого розмежування корупційних кримінальних правопорушень і правопорушень, пов'язаних з корупцією.

1.3. Гносеологічні основи та засадничі принципи функціонування системи протидії корупції.

Наступним елементом у структурі дослідження теоретико-методологічних засад концепції кримінально-правової протидії корупції є аналіз поняття «протидія корупції» та принципів здійснення цієї діяльності. Термін «протидія корупції» вперше був запропонований М. Мельником ще у 2002 році [256, с. 402].

На той час ця пропозиція була сприйнята як революційна, оскільки на законодавчому рівні діяв Закон України «Про боротьбу з корупцією» [300] та Національна програма боротьби з корупцією (затверджена Указом Президента України від 10.04.1997 [320]). Відповідно, використання слова «боротьба» законодавцем зумовило неоднозначне сприйняття пропозиції впровадження нового поняття.

Пізніше, у прийнятій у 2006 році Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» (затвердженої Указом Президента України від 11.09.2006), було введено ще один новий термін – «подолання» [316)].

Цілком зрозуміло, що через таку термінологічну варіативність уніфікованого підходу серед науковців досі не напрацьовано. Більше того, кількість термінів, які зустрічаються у наукових джерелах (зокрема «протидія», «боротьба», «запобігання», «попередження», «профілактика», «контроль»), є значною, і часто вони використовуються для опису будь-яких аспектів корупції без відповідного змістовного розмежування.

Ми вважаємо, що для кращого розуміння та правильного застосування ці поняття необхідно уніфікувати, запровадивши як основне те, яке найбільш повно і точно відображає соціальну природу явища чи процесу. Загостренню наукових дискусій сприяє також непослідовність законодавця, який спочатку «боровся» з корупцією (Закон України «Про боротьбу з корупцією»), потім «запобігав і протидіював» їй (Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції»), а починаючи з 2014 року – лише «запобігає».

Ми вважаємо, що сучасне формулювання назви антикорупційного закону обумовлене цілями ст. 1 Конвенції ООН проти корупції [201], які включають сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею.

Пропонуємо детальніше проаналізувати вищезазначені поняття.

Загалом, протидія різноманітним деструктивним соціальним явищам та правопорушенням – це складне соціально-правове явище. Воно відображає як теорію, так і практику специфічної соціально-управлінської діяльності, а також включає суспільні, приватні ініціативи та юстиційні зусилля, кінцевою метою яких є перешкоджання вчиненню правопорушень [228, с. 113]. І. М. Даньшин зауважує, що з позицій семантики термін «протидія» тлумачиться як дія, що чинить супротив іншій дії або явищу [269, с. 116].

У контексті протидії правопорушенням, це поняття означає діяльність, спрямовану на «виявлення, усунення, послаблення або нейтралізацію причин та умов правопорушень». Стосовно протидії саме корупції, М. І. Мельник пропонує виділяти її у широкому та вузькому значенні [253, с. 11].

У широкому розумінні, протидія корупції – це будь-яка діяльність у сфері соціального управління, яка, не ставлячи собі конкретної мети, знижує можливості для корупції в суспільних відносинах, зокрема, через забезпечення верховенства права, реалізацію інших правових принципів, розвиток демократичного суспільства та встановлення верховенства права. У вузькому розумінні, протидія корупції є системою політичних, правових, організаційних, адміністративних, ідеологічних, соціально-психологічних та інших заходів. Ці заходи спрямовані на зменшення корупції, зміну її характеру, обмеження взаємодії корупції з іншими соціальними явищами й процесами, збільшення ризику для осіб, які вчиняють корупційні правопорушення. Крім того, вузьке розуміння включає усунення соціальних умов та загальних причин корупції, а також причин і умов конкретних діянь, виявлення, зупинення, розслідування корупційних злочинів, притягнення винних до відповідальності, відновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також усунення наслідків корупції.

Наступним пропонуємо проаналізувати поняття «боротьба». Ми переконані, що слушною є позиція О. О. Юхна [414, с. 170], згідно з якою заходи, спрямовані на усунення соціальних передумов, загальних причин та умов корупції, навряд чи семантично адекватно відповідають сутності терміну «боротьба». Це поняття, за його словами, є прихованою настановою на війну з корупцією, успадкованою з радянських часів, і тому містить потенційну небезпеку повернення до каральної політики, характерної для тоталітарного суспільства. З огляду на це критичне ставлення до терміна «боротьба», сучасні дослідження переважно пропонують використовувати поняття «протидія». Проте український кримінолог А. П. Закалюк [172, с. 321] вважає, що терміни «боротьба» і «протидія» належать до класу узагальнених понять, які відтворюють спільну сутність – чинення супротиву. Вчений стверджує, що хоча термін «протидія» може застосовуватися для відображення загального впливу на злочинність, він є однобічним («супротив») і не містить однозначного відображення поняття «запобігання» злочинності. Таким чином, «протидія» не може вживатися як сутнісно тотожний термін поняттю «запобігання». Останнє ж вчений тлумачить як різновид суспільної соціально-

профілактичної діяльності. Її функціональний зміст та мета полягають у перешкодженні дії детермінантів деструктивних протиправних явищ і процесів, передусім їхніх причин і умов, шляхом їх обмеження, нейтралізації, а по можливості – усунення дії.

На нашу думку, більш повним є тлумачення М. І. Мельника, яке, однак, також потребує певного коригування у зв'язку з оновленням сутності поняття «корупція» та поширенням антикорупційних заходів на приватноправову сферу та сферу надання публічних послуг. Так, запобіганням корупції вчений називає особливий вид соціального управління і напрям антикорупційної діяльності, що полягає в усуненні, нейтралізації чи обмеженні дії факторів корупції [253, с. 21]. Ця діяльність передбачає цілеспрямований вплив за допомогою комплексу спеціально розроблених законних засобів на систему суспільних відносин у сфері реалізації публічної влади. Її метою є стимулювання осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а також інших уповноважених суб'єктів до правомірної поведінки, перешкодження їх вступу у корупційні відносини та припинення таких відносин.

На думку О. Бусол [89, с. 73], терміни «боротьба» та «запобігання» корупційним кримінальним правопорушенням доречніше вживати у разі виявлення правоохоронними органами інформації щодо наміру злочинців учинити кримінальне правопорушення, його планування та виконання. Водночас, коли йдеться про корупційну злочинність як соціальне явище, то протидія їй передбачає набагато ширший спектр діяльності. Цей спектр охоплює законодавчу, аналітичну, наукову, координаційну, експертну діяльність, роботу органів контролю, розвиток міжнародних зв'язків та виконання цільових програм із питань протидії корупції тощо.

Стосовно попередження корупції, Б. М. Головкін пропонує називати ним діяльність держави, суспільства та окремих громадян, спрямовану на випередження й усунення негативних явищ і процесів, які продукують та відтворюють корупційні правопорушення, а також на недопущення вчинення цього виду правопорушень на

будь-якій стадії [129, с. 156]. Ми вважаємо, що попередження є однією з форм запобігання.

Поняття «профілактика» та «контроль» доречно застосовувати саме щодо поняття «корупційні правопорушення», а не корупції в цілому. Так, поняття «профілактики кримінальних корупційних правопорушень» може тлумачитися у вузькому (кримінально-правовому) та широкому (кримінологічному) розумінні [328, с. 12]. Під кримінально-правовою профілактикою розуміють заходи, що здійснюються у процесі призначення та виконання покарання. У такому значенні ідея профілактики корупційних кримінальних правопорушень пронизує усю систему кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих інститутів. У кримінологічному сенсі під профілактикою корупційних кримінальних правопорушень необхідно розуміти особливий вид соціального управління, покликаний забезпечити безпеку правоохоронюваних цінностей. Цей вид управління полягає у розробленні та реалізації цілеспрямованих заходів щодо виявлення та усунення причин і умов корупційних кримінальних правопорушень, а також у здійсненні профілактичного впливу.

Стосовно поняття «контроль», то в теорії управління його тлумачать як систему спостереження та перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта ухваленим управлінським рішенням — законам, планам, нормам, стандартам, правилам, наказам тощо. Контроль також передбачає виявлення результатів впливу суб'єкта управління на керований об'єкт, а також встановлення відхилень від вимог управлінських рішень та встановлених принципів організації і регулювання. Крім того, О. М. Бандурка та О. М. Литвинов наголошують, що контроль як функцію управління процесом боротьби зі злочинністю не слід ототожнювати із контролем як засобом запобігання злочинності [72, с. 15]. Об'єктом контрольно-запобіжної діяльності зазвичай є поведінка осіб, які схильні до вчинення правопорушень.

Підсумовуючи та критично аналізуючи всі викладені позиції вчених, ми вважаємо, що протидія корупції є загальним системоутворювальним поняттям. Воно вміщує в себе запобігання корупції (як сукупність заходів, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів,

що породжують корупцію або сприяють їй) та боротьбу з нею (що включає обрання адекватного й належного виду юридичної відповідальності та покарань, які б реально слугували виправленню особи, що вчинила корупційне правопорушення, та стали прикладом для інших для недопущення вчинення ними подібних діянь). Відповідно, профілактика та попередження є формами запобігання корупційним кримінальним правопорушенням.

Щодо законодавчого підходу до назви профільного закону, то його вважаємо виправданим. Цей закон дійсно містить основні засади запобігання корупції, тоді як боротьба з нею реалізується через встановлення кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення та передбачення адекватних покарань. Такі покарання мають бути необхідними і достатніми для виправлення особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, і водночас стати прикладом для інших потенційних суб'єктів таких правопорушень.

У контексті формування єдиного категоріально-понятійного апарату важливим є відмежування понять «протидія корупції» та «антикорупційна політика». На думку В. В. Василевича, Т. Е. Василевської та А. В. Савченка, антикорупційна політика являє собою безперервну, послідовну та планову діяльність держави у тісній співпраці з інститутами громадянського суспільства [146, с. 16]. Суть цієї діяльності полягає у розробленні, вдосконаленні та впровадженні стратегічних принципів і тактичних заходів, спрямованих на усунення або блокування причин та умов корупції, вдосконалення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення, а також формування антикорупційної культури. Крім того, науковці вважають, що антикорупційна політика охоплює такі ключові сфери: стратегію протидії корупції, законодавчу базу, участь громадськості, антикорупційну діяльність компетентних органів та діяльність інститутів громадянського суспільства. З їхньої позиції чітко випливає, що протидія корупції є лише напрямом антикорупційної політики. Водночас, на нашу думку, поняття «політика» завжди традиційно асоціювалося виключно з діяльністю державних інституцій, тоді як протидія, особливо корупції, вже давно вийшла за межі виключної компетенції осіб, уповноважених на виконання функцій

держави. Тому вважати протидію корупції лише одним із напрямів антикорупційної діяльності є не виправданим. Натомість, Д. Г. Заброра розглядає антикорупційну політику як нормативно окреслену сукупність правових, економічних, освітніх, організаційних та інших необхідних заходів [165, с. 103]. Ці заходи синтезуються, впроваджуються та здійснюються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю. Метою є виявлення та припинення фактів корупції, усунення її причин і умов, а також відновлення порушених прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб і держави в цілому. З цього визначення фактично випливає ототожнення антикорупційної політики та протидії корупції. На нашу думку, і в цьому випадку доцільніше використовувати саме поняття «протидія корупції». Для забезпечення ефективності під час протидії корупції важливими є наявність чітких пріоритетів, здійснення діяльності на постійній основі та перебування в центрі уваги як влади, так і громадськості [164, с. 74]. Така діяльність у більшості європейських країн проводиться системно і базується на конкретних принципах. Тобто, наріжним каменем будь-якої діяльності є встановлення основоположних засад її здійснення. Адже саме вони визначають основні напрями такої діяльності, окреслюють її межі та допомагають вибудувати цілі. Правильне формулювання принципів діяльності є запорукою її ефективності, і протидія корупції безумовно не є виключенням.

Таким чином, наріжним каменем будь-якої діяльності є встановлення основоположних засад її здійснення. Адже саме ці засади визначають основні напрями такої діяльності, окреслюють її межі та допомагають сформувати цілі. Правильне формулювання принципів діяльності є запорукою її ефективності, і протидія корупції, безумовно, не є винятком.

Однак, перш ніж розкривати сутність конкретних принципів, пропонуємо деталізувати саме поняття «принципи». У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права науковці використовують різноманітні категорії, як-от: вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність чи система координат. Зважаючи на значну однорідність цих категорій, вважаємо слушною позицію

О. В. Старчука [367, с. 40], який визначає принципи як загальні, керівні (основні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовувальні) положення.

Серед учених відсутня єдність не лише щодо розуміння сутності принципів права, а й щодо їхнього ступеня впливу на законодавство. Це зумовлено, насамперед, методологією, якою керується дослідник, а також його підходом до праворозуміння.

Враховуючи наявну в юриспруденції багатоманітність підходів до праворозуміння, можна виділити щонайменше два основні підходи до розуміння принципів права [126, с. 19]: 1) прихильники природної концепції права переконані, що принципи права є визначальними і зумовлюють зміст правових норм; 2) прихильники позитивістської концепції праворозуміння, навпаки, вважають, що принципи права необхідно виводити саме з норм права.

Щодо юридичного закріплення принципів права, то, як правило, законодавець фіксує їх у перших статтях законів. Однак, чинний профільний Закон, на жаль, таких принципів не містить. Поза тим, системний аналіз цього та інших законів, спрямованих на запобігання та боротьбу з корупцією, дозволяє виокремити принципи протидії корупції в Україні. Вважається, що відсутність принципів протидії корупції у законодавстві є основною запорукою множинності наукових підходів [387, с. 41].

Наприклад, А. М. Новак виділяє такі принципи протидії корупції: верховенство права і закону, рівність усіх перед законом, відкритість та прозорість діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, ефективна взаємодія усіх гілок влади та громадськості, співпраця з міжнародними державами, доступність інформації про вчинені корупційні правопорушення [273]. На нашу думку, не всі вищевказані положення належать до принципів протидії корупції, оскільки міжнародне співробітництво є радше її напрямом, а не принципом. Крім того, деякі принципи, такі як відкритість і прозорість інформації та її доступність, відкрито дублюють один одного.

Ще один підхід до виокремлення принципів протидії корупції наводить О. В. Шевченко [405, с. 130–132]. На його думку, окрім загальних принципів (таких як законність, верховенство права), існують і додаткові: комплексність, системність, об'єктивність, наукова обґрунтованість, економічна доцільність, принцип взаємодії владних структур з інститутами суспільства, демократизація управління суспільством, оптимальна відкритість для населення діяльності посадових осіб, а також входження до міжнародної системи протидії корупції та розвиток всебічного співробітництва з іноземними державами. Ми вважаємо, що деякі з виділених цим дослідником принципів насправді є не стільки принципами, скільки ідеологічними переконаннями чи своєрідною метою протидії корупції в Україні. До таких можна віднести демократизацію управління суспільством або ж входження до міжнародної системи протидії корупції та розвиток всебічного співробітництва з іноземними державами.

Що ж до позиції В. О. Іванцова [176, с. 57], то він також виділяє принцип верховенства права і законності. Крім того, науковець окреслює наступні принципи: комплексне здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів; пріоритетність запобіжних заходів; невідворотність відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень; відкритість й прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; участь громадськості в заходах щодо протидії корупції; а також забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків і шкоди, завданої корупційним правопорушенням.

Узагальнивши та критично проаналізувавши окреслені вище погляди науковців, ми пропонуємо вдосконалений перелік принципів протидії корупції. На нашу думку, принципи протидії корупції доцільно поділяти на загальні (характерні для всіх галузей права) та спеціальні (властиві лише діяльності з протидії корупції та зумовлені її специфікою). До загальних принципів належать: верховенство права, законність, публічність. На правовій природі кожного з них та конкретних проявах у сфері протидії корупції ми й пропонуємо зосередити особливу увагу.

Так, першим фундаментальним принципом права є верховенство права [88, с. 138]. Принциповість та важливість верховенства права для будь-якої діяльності підтверджуються його закріпленням у статті 8 Основного Закону. Крім того, тлумачення його сутності міститься у Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. Згідно з цим рішенням, верховенство права – це панування права у різних формах у суспільстві. Воно вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема, у закони, які за своїм змістом повинні бути пронизані передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Конституційний Суд України також зауважує, що одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо. Ці елементи легітимовані суспільством та зумовлені історично досягнутим культурним рівнем. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості та ідеї права, яка значною мірою відображена в Конституції України. Незважаючи на позицію законодавця та КСУ, провідні правники світу відкрито визнають, що у світі відсутня єдність щодо розуміння власне верховенства права [217, с. 137], що особливо актуально в умовах створення і функціонування міжнародних структур, які активно просувають цю доктрину в національні правові системи.

Верховенство права має три аспекти вираження. Перший, формальний аспект, означає, що вся діяльність у державі здійснюється відповідно до правових норм і, отже, є чітко визначеною та має законодавчі обмеження. Другий аспект вираження принципу верховенства права – матеріально-правовий (або сутнісний): істотним його елементом є наявність досить чітких стандартів, що визначають саму суть позитивного права [295, с. 30]. Третій – функціональний аспект верховенства права подібний до матеріально-правового, проте увага в ньому зосереджується на тому, наскільки ефективно право та правова система в цілому виконують функції захисту інтересів людини [279, с. 44].

Окрім того, що принцип верховенства права належить до основоположних у контексті протидії корупції, необхідно відзначити і зворотний зв'язок між

корупцією та цим принципом. Адже, рівень корупції в Україні є однією з основних проблем, що перешкоджають становленню та укріпленню верховенства права [157, с. 31]. Корупція, як слушно зауважується в літературі, є своєрідним відображенням основних соціальних процесів, що відбуваються в державі та суспільстві, і здійснює негативний вплив на економіку, політику, право, ідеологію тощо. Високий рівень корупції певною мірою є відображенням неефективності влади та недосконалості найбільш важливих державних і суспільних інститутів. Тому вироблення та застосування дієвих заходів, які б на практиці реалізували верховенство права і допомагали ефективно протистояти корупції, є пріоритетним завданням держави [92, с. 81].

Другий загальний принцип – це принцип законності. Значення цього принципу для функціонування правової держави настільки вагоме, що законодавець закріплює його в різних формах у кількох статтях Конституції України (КУ) [203].

Незважаючи на законодавче окреслення розуміння цього принципу, у наукових джерелах відсутня єдність щодо його тлумачення. Так, Г. М. Бистрик вважає, що принцип законності означає, що закон постає ключовою умовою легалізації та подальшої легітимації органів державної влади [79, с. 89]. Тобто, зазначені елементи державного механізму можуть формуватися та діяти виключно на основі закону, який визначає порядок і способи їх утворення, їхню компетенцію та повноваження, а також встановлює відповідальність за порушення чинного законодавства. На думку О. Осауленко [282, с. 61–63], можна виокремити кілька основних методологічних підходів щодо сучасного розуміння поняття законності:

1. Перший пов'язується з функціонуванням законності як системи нормативних вимог щодо побудови системи правового регулювання в державі та відповідної реалізації правотворчої діяльності (нормотворчий аспект).

2. Другий передбачає усвідомлення законності з погляду її потенціалу для забезпечення правопорядку в суспільстві (аспект, пов'язаний із реалізацією права).

Досить радикальною видається позиція С. Федорова [386, с. 151], адже автор вважає, що законність взагалі не є принципом права, правового регулювання чи правової діяльності. Він стверджує, що принцип – це основоположна, керівна засада

певної системи, тоді як законність є бажаною метою виконання нормативно-правових актів. Законність, на його думку, є тим, що має бути в суспільстві у разі додержання всіма учасниками суспільних відносин обов'язкових до виконання актів державної влади; отже, законність є саме режимом, станом відносин у суспільстві.

На думку О. С. Бондаренка, законність є принципом права [88, с. 142]. Водночас, жодні міркування не можуть виправдати застосування антикорупційних заходів, які не відповідають закону. Відсутність законодавчої основи вжитих заходів є свідченням зловживання законом чи його обход у. Тому, принцип законності у сфері протидії корупції означає, що будуть реалізовуватися лише ті антикорупційні заходи та задіяні методи, які безпосередньо передбачені законодавством України [131, с. 157].

Важливим елементом аналізу є відмежування принципу законності від принципу верховенства права. Так, П. М. Рабінович зазначає, що відмінність між ними пов'язана з розбіжністю щодо розуміння права і закону [297, с. 341–342]. Панування закону означає, насамперед, верховенство правового закону, оскільки не кожен закон є саме таким. Відповідність змісту закону праву є важливим показником правової держави.

Третій загальний принцип – це принцип публічності, який передбачає гласність та відкритість діяльності всіх суб'єктів, уповноважених займатися протидією корупції. Хоча Конституція України (КУ) не містить норми, яка б чітко закріплювала принцип відкритості, прозорості чи гласності, він може бути виведений із низки конституційних норм [198].

Стосовно дії принципу публічності у сфері протидії корупції, то він також закріплений у Резолюції (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» [331]. В одному з керівних принципів вказано, що держави спільно мають гарантувати, що організація, функціонування та прийняття рішень публічними адміністраціями враховує потребу боротьби з корупцією, особливо шляхом гарантування прозорості, сумісної з необхідністю досягнення ефективності. На думку С. С. Серьогіна [357, с. 284], принцип публічності полягає у

визнанні необхідності й вимозі обов'язкового дотримання безперешкодного руху інформаційних потоків у межах політико-правової системи.

Сутність принципу публічності полягає у відкритості, публічності організації та діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, а також у доступності інформації про їхню діяльність. Нині, в епоху колосального розвитку електронних пристроїв і залежності суспільства від електронних інформаційних ресурсів, саме вони посідають перше місце в рейтингу одержання інформації про діяльність та результати роботи органів державної влади. Водночас, реалізація цих заходів вимагає забезпечення належного рівня інформаційної безпеки, оскільки до публічної інформації не може належати інформація про особу, зокрема її персональні дані. На нашу думку, з огляду на досвід функціонування подібних інформаційних порталів (наприклад, щодо антикорупційного декларування), державні інформаційні агенції далеко не завжди можуть забезпечити збереження такої інформації, що призводить до її витоків. Саме тому реалізація цих заходів вимагає ґрунтовної підготовки та розроблення спеціальних стратегічних програм і конкретних практичних заходів стосовно забезпечення схоронності персональних даних суб'єктів антикорупційного декларування. Необхідним є і встановлення відповідальності як для службових осіб, чий дії призвели до витоку інформації, так і для суб'єктів, які зумовили витікання та поширення такої інформації.

Другою групою принципів антикорупційної діяльності, як уже зазначалося, є спеціальні принципи. Перший із них – це принцип справедливості. Загалом, справедливість є морально-правовою, соціально-політичною категорією свідомості, що полягає у розумінні належного, яке відповідає певному уявленню про сутність людини та її невід'ємні права [177, с. 491]. Принцип справедливості, так само як і принцип публічності, прямо не відображений у тексті Основного Закону, проте його прояви закріплені в ст.ст. 21, 24, 62 Конституції України (КУ) [203].

Крім того, сутність принципу справедливості розкрита і в Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України) [219]. Зокрема, у статті 2 КПК зазначено, що завданням кримінального провадження, серед інших, є забезпечення

швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб: кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Окрім закріплення загальних засад справедливості в Основному Законі нашої держави та КПК України, критерії справедливості судового розгляду містяться й у пункті 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [199]. Ця норма закріплює, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, який має вирішити спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановити обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Сутність справедливості також тлумачиться Конституційним Судом України (КСУ) у рішенні від 2 листопада 2004 р. КСУ назвав справедливість однією з основних засад права, вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, а також одним із загальнолюдських вимірів права. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності кримінального правопорушення і покарання, а також цілей законодавця і засобів, що обираються для їх досягнення. Справедливе застосування норм права виявляється передусім у недискримінаційному підході та неупередженості. Це означає не лише те, що передбачений законом склад кримінального правопорушення та рамки покарання мають відповідати один одному, а й те, що покарання повинно перебувати у справедливому співвідношенні з тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного. Адекватність покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення впливає з принципу правової держави, а також із суті конституційних прав і свобод людини і громадянина (зокрема, права на свободу, які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України).

Основою корупції як деструктивного явища є спотворення справедливості в суспільстві. Фактично, особи, наділені певними правами, пільгами чи привілеями, одержують можливість «впливати» незаконним способом на процес ухвалення та результати юридично значущих рішень або дій. Саме тому одним з основних спеціальних принципів протидії корупції є принцип справедливості. Він означає, що всі учасники правовідносин є рівними перед законом, а права кожної особи, яка буде визнана підозрюваною чи обвинуваченою у вчиненні корупційного кримінального правопорушення, будуть додержані та гарантуватимуться кожним компетентним суб'єктом.

Другий спеціальний принцип цієї групи – це принцип незалежності осіб, наділених повноваженнями у сфері протидії корупції. О. Скомаров вважає [359, с. 226], що виокремленням цього принципу законодавець прагнув акцентувати на неполітичному характері діяльності відповідних органів та на неможливості впливу на їхнє функціонування з боку будь-яких політичних сил.

На міжнародному рівні цей принцип нормативно виражений у Резолюції (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» [331]. Хоча пункт 9 цієї Резолюції прямо не називає його «незалежністю», він передбачає необхідність гарантувати, що організація, функціонування та ухвалення рішень публічними адміністраціями враховують потребу боротьби з корупцією, особливо через забезпечення прозорості, сумісної з потребою досягнення ефективності.

На національному рівні принцип незалежності осіб, наділених повноваженнями у сфері протидії корупції, закріплено в кількох нормативно-правових актах. Зокрема, Законом [312] незалежність Національного агентства від впливу чи втручання у його діяльність гарантується: 1) спеціальним статусом Національного агентства; 2) особливим порядком відбору, призначення та припинення повноважень Голови Національного агентства; 3) особливим, встановленим законом порядком фінансування та матеріально-технічного забезпечення Національного агентства; 4) належними умовами оплати праці Голови, заступників Голови Національного агентства та службовців апарату Національного

агентства, визначеними цим та іншими законами; 5) прозорістю його діяльності; 6) в інший спосіб, визначений цим Законом (ч. 1 ст. 9 Закону).

По-друге, гарантії незалежності закладені у Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України» [359, с. 225]. Згідно зі статтею 3, до основних принципів діяльності НАБУ належать, серед іншого, безсторонність, справедливість та незалежність НАБУ і його працівників. Незалежність НАБУ в його діяльності гарантується, наприклад, такими засобами: 1) особливим порядком конкурсного відбору Директора НАБУ та вичерпним переліком підстав припинення його повноважень, визначених цим Законом; 2) встановленим законом порядком фінансування та матеріально-технічного забезпечення НАБУ; 3) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки працівників НАБУ, їхніх близьких родичів, майна; 4) іншими засобами, визначеними Законом.

По-третє, незалежність антикорупційних органів опосередковано підтверджувалась у наказі Генерального прокурора України № 125 від 5 березня 2020 р. «Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора» [309].

08.12.2023 було прийнято Закон України № 3509-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури», що набрав чинності 01.01.2024, яким було закріплено юридичну та інституційну автономію Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [№ 3509-IX].

По-четверте, гарантії незалежності забезпечуються і щодо судової гілки влади. Так, у Законі України «Про вищий антикорупційний суд» [290] передбачено: 1) моніторинг способу життя суддів (ст. 11 Закону); 2) перелік обмежень для кандидатів на посаду судді цього суду (ч. 4 ст. 7 Закону). Наприклад, суддею ВАС не може бути призначена особа, яка впродовж останніх п'яти років входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала у трудових чи інших договірних відносинах із політичною партією; відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; яка входила до складу керівного органу чи наглядової ради

юридичної особи, відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, тощо.

Наявність вищезазначених законодавчих приписів свідчить про комплексне закріплення законодавцем усіх можливих способів, методів та заходів гарантування реалізації принципу незалежності осіб, наділених повноваженнями у сфері протидії корупції. Водночас ми переконані, що незалежність та неупередженість таких компетентних суб'єктів повинні забезпечуватися насамперед належним рівнем оплати їхньої праці. Адже, аналізуючи причини та умови корупції, можна відзначити, що однією з найбільш вагомих із них є саме недостойний рівень оплати праці. Це, своєю чергою, створює спокусу одержання неправомірної вигоди або ж вчинення іншого корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Третій спеціальний принцип – це принцип взаємодії владних структур з інститутами громадянського суспільства. Цей принцип закріплено у статті 21 Закону України «Про запобігання корупції» [312]. У цій статті визначено перелік прав, якими наділені громадські об'єднання, їхні члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни, у діяльності щодо запобігання корупції (ч. 1 ст. 21 Закону). Крім того, цією ж статтею встановлено, що проекти інших нормативно-правових актів, які передбачають надання пільг чи переваг окремим суб'єктам господарювання, а також делегування повноважень окремими суб'єктами владних повноважень, з метою їхнього громадського обговорення розміщуються на офіційних вебсайтах відповідних органів невідкладно, але не пізніше ніж за 20 робочих днів до дня їх розгляду з метою прийняття (ч. 3, ч. 4 ст. 21 Закону).

Зараз протидія корупції – це не лише справа держави та державних інституцій, а й справа всього суспільства. Кожен громадський інститут у цій справі повинен виконувати свою функцію, в межах повноважень вживаючи всіх можливих антикорупційних заходів [402, с. 132]. Саме тому злагоджена співпраця громадських інститутів та суб'єктів владних повноважень є запорукою успішної протидії корупції. Адже без наявності політичної волі владних інституцій та бажання самих

громадян до змін і стимулювання цієї політичної волі, жодні, навіть найефективніші, антикорупційні заходи будуть приречені на невдачу.

Четвертий спеціальний принцип – це наявність незалежних засобів масової інформації (ЗМІ), які здатні повно та об'єктивно висвітлювати політичне життя держави. Цей принцип закріплено у статті 15 Конституції України, яка забороняє цензуру [203]. Його сутність розшифровує та доповнює стаття 24 Закону України «Про інформацію» [312]. Цензура забороняється, як будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, ЗМІ, його засновника чи керівника, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання у будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації. Крім того, забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації (зокрема, з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем чи показ окремих осіб), а також заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом чи редакційним статутом.

На міжнародному рівні цей принцип (наявності незалежних ЗМІ) у контексті протидії корупції закріплено у Резолюції (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» [331]. У ній зазначено, що одним із керівних принципів є необхідність гарантувати, що ЗМІ мають право вільно одержувати та передавати інформацію з питань корупції і підлягають лише тим обмеженням, які є необхідними в демократичному суспільстві.

Безсумнівно, незалежні ЗМІ роблять важливий внесок у протидію корупції, оскільки вони виявляють та розкривають зловживання службовим становищем, а також звітують про стан реалізації антикорупційної програми. Формування та розвиток незалежної преси є важливим фактором відкритості влади в Україні. У будь-якій демократичній державі ефективне функціонування силових структур неможливе без незалежної преси, яка є свого роду «опозицією» до влади та важливим соціальним інститутом. У цивілізованих індустріальних країнах ЗМІ є одним із найпотужніших соціальних інститутів протидії корупції: встановлення та

публікація журналістами фактів зловживань владою з боку державних службовців, як правило, є початком кінця їхньої кар'єри [230].

П'ятий спеціальний принцип – це принцип невідворотності відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень. Цей принцип викладено насамперед у частині 1 статті 19 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [11]. Відповідно до неї, з огляду на серйозний характер кримінальних правопорушень, передбачених цією Конвенцією, кожна Сторона має запроваджувати стосовно кримінальних правопорушень ефективні, адекватні та стримувальні санкції і заходи. Це включає, у разі вчинення таких правопорушень фізичними особами, позбавлення волі з подальшою можливістю екстрадиції. Крім того, даний принцип закріплено і в Кримінальному кодексі України (КК України) [73, с. 124]: 1) підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом (ч. 1 ст. 2 КК України); 2) особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 2 ст. 2 КК України).

Тобто, кожна особа, яка вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, підлягає покаранню та/або іншим правовим заходам. Звільнення від відповідальності, від покарання (стягнення) чи його відбування, а також заміна покарання (стягнення) більш м'яким допускаються лише у випадках, передбачених законом [176].

Система покарань за корупційні кримінальні правопорушення в Україні складається з восьми видів покарань: штрафу, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, арешту, конфіскації майна, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк. Найсуворішим покаранням за корупційні злочини є позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна. Цікаво, що законодавець передбачає можливість звільнення особи від відповідальності за корупційні кримінальні

правопорушення, передбачені статтями 354, 368-3, 369-4, 369, 369-2 КК України, за умови додержання положень ч. 5 ст. 354 цього Кодексу [73, с. 529].

Водночас рівень притягнення корупціонерів до реальної відповідальності лишається низьким [364]), якщо брати до уваги фактичну кількість осіб, засуджених за вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Окрім того, незважаючи на створення Вищого антикорупційного суду, більшість вироків стосуються не осіб, що займають особливо відповідальне службове становище, а дрібних чиновників та приватних осіб. Викликає занепокоєння і співмірність корупційних кримінальних правопорушень та призначених за них покарань, адже, за даними досліджень, 52 % усіх покарань – це найменш суворі штрафи, 14 % осіб звільнено від відбування покарання (з випробуванням, на підставі Закону про амністію, у зв'язку із закінченням строків давності), 8 % – виправдані, і лише 8 % – засуджені до позбавлення волі. Така ситуація потребує негайних змін, оскільки справедливе покарання осіб, визнаних винними судом, є, як відомо, одним з інструментів попередження вчинення корупційних правопорушень іншими суб'єктами відповідальності [123, с. 10].

Шостий, але не менш важливий, принцип – це принцип комплексного та системного поєднання заходів запобігання корупції та боротьби з нею. Цей принцип відображено у Конвенції ООН проти корупції [195]. Зокрема, у преамбулі до Конвенції зазначається, що запобігати корупції та викорінювати її – це обов'язок усіх держав. А згідно з частиною 1 статті 1 Конвенції, її цілями є сприяння вжиттю заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею.

Як уже зазначалося, радянське минуле істотно позначилося на світосприйнятті сучасних українців. Тому для нас у контексті протидії негативним суспільним явищам завжди пріоритетною є активна боротьба з ними. Однак, як влучно зауважує М. Мельник [253, с. 32], бажання оптимізувати процес боротьби з корупцією шляхом посиленого застосування кримінальної репресії є неправильним підходом. Водночас рівень корупції в цій державі залишається значним.

Таким чином, підвищення ролі кримінального закону в боротьбі з корупцією може бути досягнуто шляхом: 1) з'ясування доцільності криміналізації (декриміналізації) певних діянь; 2) удосконалення нормативного опису їхніх елементів та ознак; 3) встановлення покарання, що відповідає суспільній небезпеці певних діянь; 4) встановлення можливості застосування компромісу з певними учасниками корупційного діяння.

З огляду на досвід провідних держав світу, які відповідно до рейтингу, опублікованого Transparency International [40], визнаються найменш корумпованими, нині українське законодавство більшою мірою орієнтоване на запобігання корупції. До заходів запобігання корупції належать [312]: 1) обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища; 2) обмеження щодо одержання подарунків; 3) запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними; 4) обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; 5) обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; 6) обмеження спільної роботи близьких осіб.

Що ж до боротьби з корупцією, то відбулося суттєве оновлення видів та складів корупційних правопорушень, а також правопорушень, які лише пов'язані з корупцією.

На основі проведеного аналізу слід констатувати, що протидія корупції функціонально охоплює дві взаємодоповнюючі складові: превентивні заходи (запобігання) та заходи реагування (боротьба). Як і будь-яка системна державна діяльність, протидія корупції в Україні реалізується на засадах основоположних ідей, які отримали назву принципів.

Незважаючи на критичну важливість антикорупційної діяльності для становлення правової держави, національне законодавство наразі не містить чіткого і єдиного визначення поняття «протидія корупції», а також офіційно закріпленого переліку її базових засад. Така законодавча прогалина об'єктивно обумовлює плюралізм наукових підходів до цього питання.

Протидія корупції є системоутворюючим поняттям, яке діалектично поєднує дві взаємодоповнюючі складові: превентивну (запобігання корупції – усунення детермінантів та умов) і репресивну (боротьба з корупцією – застосування адекватної юридичної відповідальності). Ототожнення цих понять або їх довільне використання у законодавстві та правозастосовній практиці є некоректним з методологічної точки зору.

Тому протидію корупції не варто звужувати до одного з напрямів антикорупційної політики держави, оскільки сучасна протидія вийшла за межі виключної компетенції владних інституцій і вимагає активного залучення інститутів громадянського суспільства.

У свою чергу, ефективне функціонування системи протидії корупції залежить від неухильного дотримання основоположних принципів, які доцільно класифікувати на загальноправові (верховенство права; законність; публічність) та спеціальні (справедливість; незалежність суб'єктів протидії корупції; синергія владних структур з громадянським суспільством; незалежні медіа; невідворотність відповідальності та комплексність підходу).

Характерно, що відсутність легально закріпленої дефініції «протидія корупції» та вичерпного переліку її принципів об'єктивно зумовлює доктринальний плюралізм та потребує відповідного законодавчого врегулювання.

Висновки до першого розділу

1. Еволюція та багатоаспектність дефініції. Корупція є складним еволюційним феноменом, що пройшов шлях від побутового явища до системної загрози національній безпеці. Сучасна кримінологічна парадигма вимагає відмови від виключно матеріального розуміння корупції. Водночас виявлено суттєвий дисонанс у національному законодавстві: міжнародні стандарти та норми Кримінального кодексу України трактують корупційні діяння значно ширше (включаючи обіцянку, пропозицію та вимагання неправомірної вигоди), ніж

профільний Закон України "Про запобігання корупції", що створює об'єктивні перешкоди у правозастосовній практиці та потребує законодавчої уніфікації.

2. Доктринальні підходи. Подолання інституціоналізованої корупції, що набула в Україні ознак олігархічної моделі з круговою порукою, об'єктивно неможливе за рахунок фрагментарних змін. Зведення проблеми виключно до площини правоохоронної діяльності є методологічно хибним. Сучасна доктрина вимагає міждисциплінарного підходу та впровадження багаторівневого механізму правового запобігання, який органічно поєднуватиме превентивні (запобігання), репресивні (боротьба) та постмоніторингові заходи.
3. Термінологічний апарат та принципи. Встановлено, що поняття "протидія корупції" є базовим та системоутворюючим конструктом, який діалектично поєднує в собі превентивну складову (запобігання) та складову реагування (боротьба шляхом застосування адекватної юридичної відповідальності). Ефективне функціонування системи протидії неможливе без неухильного дотримання основоположних принципів. Через відсутність їх легального закріплення у профільному законодавстві, обґрунтовано доцільність класифікації принципів протидії корупції на загальноправові (верховенство права, законність, публічність) та спеціальні (справедливість, незалежність суб'єктів протидії, взаємодія владних структур із громадянським суспільством, наявність незалежних медіа, невідворотність відповідальності та комплексність підходу). Законодавча інкорпорація цих спеціальних принципів є необхідною умовою для мінімізації корупційних ризиків в апараті управління.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА КРИМІНОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

2.1. Кримінально-правова дефініція та кваліфікаційні ознаки корупційних кримінальних правопорушень

Впродовж багатьох років в українському законодавстві було усталеним поняття «злочин», проте у липні 2020 року, згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», його було замінено терміном «кримінальне правопорушення». Загалом, правопорушення є комбінованим поняттям, що обумовлює існування кількох методологічних рівнів його дослідження [252, с. 16]. По-перше, це політико-ідеологічний рівень, який відбиває ставлення держави до факту вчинення діяння. По-друге, існує філософсько-правовий рівень, що передбачає аналіз правопорушення у контексті сталих ідеологічних форм культурно-історичного процесу. По-третє, на науково-теоретичному рівні окреслюються ключові закономірності злочинності як значущого негативного соціального явища. І, по-четверте, юридично-прикладний рівень визначає зміст, поняття та види правопорушення, а також його чіткі відмінності від інших форм антисуспільної поведінки.

Слід зазначити, що у сфері міжнародних документів поняття «кримінальне правопорушення» як різновид правопорушення використовувалося вже давно. Так, відповідно до частини 1 статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [16], нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення, якщо на час його вчинення дія чи бездіяльність не становила кримінального правопорушення згідно з національним чи міжнародним правом. Крім того, не може бути призначене покарання, суворіше за те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення. Термін «кримінальне правопорушення» також застосовується у статтях 36 та 37 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [on 27 January 1999]. Примітно,

що у деяких офіційних українських перекладах словосполучення «criminal offences» помилково трактується як «злочин», що по суті викривляє оригінальний зміст міжнародно-правового акта.

У вітчизняній правовій системі перше використання поняття «кримінальне правопорушення» відбулося у Концепції реформування кримінальної юстиції, затвердженій Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 [202]. Цей документ передбачав, що кримінально карані діяння будуть розподілятися на злочини та кримінальні проступки. Основними критеріями для впровадження таких змін мали стати ступінь небезпеки та правові наслідки діяння для особи, суспільства і держави; практика застосування кримінального та адміністративного законодавства; а також міжнародний досвід захисту прав людини та суспільства від злочинів і проступків. Надалі, у 2012 році, з прийняттям нового КПК України, поняття «злочин» було повністю замінено на поняття «кримінальне правопорушення». Втім, такі однобічні зміни призвели до дисонансу між положеннями Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу України, який вдалося усунути лише через вісім років.

Нині, згідно з частиною 1 статті 11 Кримінального кодексу України (КК України), кримінальним правопорушенням визнається суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), яке передбачене цим Кодексом та вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [212]. Ці нещодавні законодавчі нововведення були сприйняті неоднозначно серед науковців, оскільки вони створюють враження поверхневості і не ґрунтуються на якісному оновленні всього масиву правових норм кримінального закону чи врахуванні історичного надбання. У цьому контексті обґрунтованою є пропозиція Є. Фесенка [382] щодо викладення частини 1 статті 11 КК України у редакції: «Кримінальним правопорушенням є акт суспільно небезпечної поведінки, що містить ознаки складу злочину або проступку, передбаченого цим Кодексом». При цьому критично важливим є також включення до цієї статті дефініцій злочину та проступку. За умови внесення таких змін до статті 11, логічно видається й необхідність зміни формулювання частини 1 статті 2 КК України: «Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою

суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки складу злочину або проступку, передбаченого цим Кодексом». Як зазначає автор [382], така редакція враховує два ключові критерії встановлення реальних підстав кримінальної відповідальності: а) сутнісно-змістовний - суспільна небезпечність поведінки, властива злочину чи проступку; б) формально-юридичний - наявність у цій поведінці елементів та ознак складу злочину чи проступку.

З огляду на те, що кожне поняття чи явище можна схарактеризувати через його ознаки [294., с. 91], теорія кримінального права традиційно виокремлює: протиправність, суспільну небезпечність, винність та караність. Доцільно зупинитися на характеристиці змісту кожної з цих ознак.

У філософській площині протиправність, на нашу думку, може бути проаналізована у двох основних парадигмах [383, с. 67]. По-перше, вона постає як феномен суспільного буття, що впливає на процеси деградації правових, політичних і духовно-моральних норм. По-друге, протиправність розглядається як відхилення індивідів від їхньої гуманності, спроба виходу за межі встановлених стандартних форм поведінки; з цієї причини аналіз протиправної поведінки є необхідним для вивчення загальної динаміки людського екзистенційного саморозкриття.

Кримінальна протиправність діяння є ознакою кримінального правопорушення, що означає його обов'язкову передбаченість у законі про кримінальну відповідальність [300, с. 255]. Фундаментальність цієї ознаки підкреслюється частиною 2 статті 11 Загальної декларації прав людини, яка декларує, що ніхто не може бути визнаний винним у кримінальному правопорушенні, якщо відповідно до чинного на момент вчинення діяння внутрішньодержавного або міжнародного права воно не вважалося таким. Ця норма втілює принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege*, що також унеможливорює призначення покарання, більш тяжкого, ніж те, яке застосовувалося за законом на момент вчинення діяння. Крім того, значущість цієї ознаки кримінального правопорушення підтверджується пунктом 22 статті 92 Конституції України (КУ), який визначає, що лише законами України встановлюються діяння, які є злочинними. З огляду на це, нелогічним є однобічний підхід законодавця до

впровадження інституту кримінальних правопорушень у КПК України та КК України без відповідного оновлення тексту Основного Закону. Ми вважаємо, що вищезазначений пункт Конституції доцільно викласти у наступній редакції: засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є кримінальними, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Протиправність як ознака кримінального правопорушення є його юридичною властивістю. Вона містить у собі два ключові елементи: заборонність діяння та загрозу покарання. Згідно з частиною 4 статті 3 КК України, за межами кримінальної протиправності не існує ані кримінального правопорушення, ані покарання. Таким чином, саме статті Особливої частини у сукупності з базовими положеннями Загальної частини КК України визначають, які саме діяння є кримінально протиправними, і встановлюють за них відповідну міру покарання [385., с. 80].

Наступною ключовою ознакою кримінального правопорушення є суспільна небезпечність діяння. Для коректного визначення її сутності критично важливим є трактування поняття «цінності». Як відомо, система цінностей виступає предметним втіленням суспільних відносин і діяльності, що відображає сутність життєдіяльності певної спільноти та її конкретно-історичний спосіб існування. З цього випливає, що серед усіх об'єктів, що оточують людину, саме цінності вирізняються своєрідним онтологічним статусом [196, с. 130].

В умовах сучасних суспільних реалій та необхідності відійти від застарілого радянського підходу, де держава була основою всього, поняття «суспільна безпека» потребує наділення новим юридичним змістом. Наприклад, В. Шаблистий [395., с. 120] пропонує розширити межі суспільної безпеки, доповнивши її безпекою людини, держави та людства. Він пропонує таку редакцію: «Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом винне, каране діяння (дія або бездіяльність), що посягає на безпеку людини, суспільства, держави або людства, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення». Проте, на нашу думку, будь-які пропозиції щодо оновлення змісту поняття «суспільна безпека»

мають бути вкрай обачними та стриманими, оскільки вони повинні бути виваженими, продуманими та повністю відповідати вимогам системності права. Це необхідно для запобігання виникненню колізій та однобічності правозастосування.

Як зазначає Н. С. Юзікова [1403, с. 83], суспільна небезпечність корупційних кримінальних правопорушень – виконання особами своїх повноважень, яке повинно здійснюватися відповідно до закону, фактично ставиться в залежність від одержання неправомірної вигоди від інших осіб, чим заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Згідно класифікації вченої, за своїм характером та ступенем суспільної небезпечності виділяються такі групи корупційних діянь: 1) які характеризуються підкупом осіб; 2) в яких відсутні ознаки підкупу, але проявляється інший вплив грошей та іншої неправомірної вигоди на діяльність осіб; 3) за вчинення чи невчинення яких особа обіцяє, пропонує, надає та одержує неправомірну вигоду; 4) які поєднані з вимаганням неправомірної вигоди; 5) які поєднані зі зловживанням впливом.

Винність є наступною обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, яка відображає його внутрішній психологічний зміст. У цій ознаці знаходить своє відображення найважливіший принцип кримінального права - суб'єктивного ставлення, тобто відповідальності виключно за наявності вини. Цей принцип впливає зі статті 62 Конституції України (КУ) [208, с. 309], згідно з якою особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню доти, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду [212]. Знову ж таки, актуальним є питання: чи поширюється дія цієї статті лише на злочини, чи необхідні зміни щодо кримінальних правопорушень просто не були внесені.

Загалом, презумпція невинуватості особи, якій висувається обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, є однією з найважливіших демократичних засад, що визначають сутність правової держави та її кримінального судочинства [264., с. 2]. Фундаментальність цієї презумпції також закріплена у постанові Пленуму ВСУ «Про застосування КУ при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9, де підкреслюється, що визнання особи винуватою у вчиненні

злочину можливе лише за умови доведеності її вини. При цьому, необхідно пам'ятати, що, відповідно до статті 62 Основного Закону [303], обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях або на доказах, які були одержані незаконним шляхом.

В актах міжнародного кримінального права для характеристики психічного ставлення особи до вчинення суспільно небезпечних діянь традиційно застосовуються такі терміни: «намір» (ст. 2 Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1949 р.), «свідомість» (ст. 2 Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1950 р.), та «навмисність» (ст. 1 Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1980 р [363, с. 168–169], у міжнародно-правових документах вина як ознака кримінального правопорушення визначає необхідність встановлення не лише факту психічного ставлення особи до вчиненого, але й критичну необхідність доказування цієї ознаки в процесі обвинувачення.

Визнання значення вини як обов'язкової ознаки кримінального правопорушення яскраво ілюструє також практика Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ). Зокрема, у справі «Хужін та інші проти Росії» 2008 року ЄСПЛ встановив факт порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яке полягало у порушенні права на приватне життя [332]. Суд дійшов висновку, що втручання слідчих та прокурорів у приватне життя заявника не мало легітимної мети. Оскільки заявник перебував під вартою, він не був у статусі особи, що розшукується, а показ його фотографії не був необхідним для встановлення його місцеперебування. Також не було підстав стверджувати, що це забезпечувало б публічний характер процесу, оскільки на момент запису та першої трансляції телевізійної програми судовий розгляд справи ще не розпочався. Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що висновки про злочинність дій заявника були передчасними. Суд у своєму рішенні особливо наголосив на тому, що прокурор у своєму повідомленні прямо вказував на винуватість заявника. Такі дії, по-перше, могли вплинути на об'єктивність суддів, а по-друге, схилити громадськість до осуду заявника, порушуючи презумпцію невинуватості.

В контексті реалізації принципу невинуватості доречними є зауваження О. В. Драган щодо наявних суперечностей із інститутом «цивільної конфіскації» [255, с. 5-6]. Вчена наголошує, що покладення у таких справах тягаря доведення на відповідача (навіть якщо він є публічною особою) більше тяжіє до дисбалансу правових можливостей, ніж до їх рівноваги. Знижений (так званий «полегшений») стандарт доказування у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави ставить під сумнів дію фундаментальних законів логіки та засадничих принципів права, віддаляє судовий процес від презумпції невинуватості.

Останньою ознакою кримінального правопорушення є його караність, що означає що за кожне кримінальне правопорушення в законі обов'язково передбачаються певні покарання (санкції).

Згідно зі статтею 50 КК України [213], покарання є заходом примусу, який застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Важливо, що законодавець, відступаючи від застарілої радянської моделі, підкреслює, що покарання має на меті не лише кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Б. Леонов [232., с. 62] вважає, що покарання сприяє досягненню низки позитивних результатів (осуд діяння, виправлення особи, правомірна поведінка), що є основним підсумком реалізації карально-правової політики держави. В. Малярєнко [242, с. 47–48] окреслює такі шляхи досягнення мети запобігання новим кримінальним правопорушенням: 1) позбавлення засудженого фізичної можливості вчиняти кримінальне правопорушення; 2) погроза застосування покарання за вчинене правопорушення; 3) запобігання під час відбування покарання; 4) вплив на психіку засудженого та осіб із протиправними відхиленнями в поведінці. На нашу думку, як уже наголошувалося, вживання вченим поняття «запобігання» у цьому контексті є не зовсім доречним; більш слушним видається термін «попередження».

Необхідно також відзначити позицію Т. Денисової, яка наділяє покарання подвійним значенням [142]. По-перше, покарання розглядається як остаточний запобіжний захід у системі боротьби зі злочинністю, який призначається після завершення розслідування кримінального правопорушення та розгляду справи у суді. По-друге, покарання є засобом боротьби зі злочинністю, який забезпечує невідворотність відповідальності, захист прав, свобод та інтересів особи. Крім того, наголошується, що покарання виконує не лише каральну функцію, але й створює умови для розвитку позитивних якостей особистості злочинця. Ми переконані, що мета запобігання та попередження злочинності мають різні значення. Запобігання не передбачає уникнення самих правопорушень, а скоріше усунення причин та умов їх вчинення.

Слід також акцентувати увагу на позиції О. Гритенко [131, с. 89], яка слушно підкреслює значущість виправлення, розглядаючи його як результат комплексного впливу на особистість засудженого, який перетворює його на безпечну для суспільства людину (моральне виправлення). При цьому ступінь виправлення конкретного засудженого завжди індивідуальний, і, відповідно, досягнення мети виправлення може мати різний результат. Головне завдання у цьому процесі - змінити спотворені моральні орієнтації засудженого, що зумовлюють вчинення злочинів, на позитивні та соціально корисні.

Відповідно до позиції Н. С. Юзікової [404, с. 65], реалізація принципу індивідуалізації покарання в системі превентивних заходів впливу на злочинність сприяє стабілізації криміногенної та віктимогенної ситуації в країні і забезпечує належний контроль за злочинністю з боку держави. Для більшої ефективності та доцільності механізму реалізації контролю за злочинністю з боку держави, вважає вчена, необхідно розширення меж дії окремих кримінально-правових норм. Питання доцільності окремих видів покарань, у тому числі конфіскації майна та спеціальної конфіскації, полягає у можливості досягти кінцевої мети – запобігання злочинам – прямо пропорційно залежить від адресного відповідального їх застосування судом, виходячи з принципів індивідуалізації кримінальних покарань.

Призначення покарання - це діяльність суду, що полягає у виборі конкретного виду та розміру покарання за вчинене особою кримінальне правопорушення. Від цього процесу безпосередньо залежить досягнення мети покарання, ефективність функціонування системи кримінальної юстиції та додержання фундаментальних прав людини [123., с. 4].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупційне правопорушення є різновидом правопорушення, що визначається як діяння, яке містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законодавством встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. З цього визначення випливає, що діяння вважається корупційним за умови наявності трьох ключових ознак: 1) воно містить ознаки корупції; 2) вчинене чітко визначеним суб'єктом – особою, зазначеною у статті 3 Закону; 3) за нього передбачена юридична відповідальність: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна або цивільно-правова.

Аналіз як самого поняття, так і його ознак викликає запитання щодо відповідності такого правового визначення Конституції України (КУ). Зокрема, принцип *non bis in idem* передбачає, що особу не можна притягати до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме правопорушення. Водночас у тексті законодавчого визначення корупційного правопорушення чітко вказано на «кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність». Ми переконані, що положення частин 1 та 2 статті 65 Закону, згідно з якими особа, що вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності в установленому порядку, навіть якщо суд не застосував до неї покарання чи стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади, суперечать статті 61 КУ. Фактично це положення допускає одночасне притягнення до кількох видів відповідальності за одне й те саме діяння. На нашу думку, подібне викривлене та обхідне тлумачення Основного Закону є абсолютно недопустимим. Кримінальна відповідальність є найсуворішим видом відповідальності. Суддя, призначаючи покарання, керується об'єктивним аналізом усіх доказів, своїм внутрішнім переконанням та характеристикою особи підсудного,

обираючи лише те покарання, яке є необхідним та достатнім для виправлення винного та реалізації кари, що виражається в обмеженнях майнового, організаційного та особистісного характеру. Таким чином, якщо суддя, ухвалюючи вирок, не призначає особі покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади, він виходить із того, що таке обмеження не є потрібним для реалізації основних завдань покарання. Проте, згідно з Законом, роботодавець, не погоджуючись із позицією суду, може «правомірно» звільнити такого працівника. Ця ситуація дискредитує не лише положення статті 61 КУ, а й положення статті 124 КУ, яка забороняє здійснення правосуддя не судом.

Крім того, незрозумілим залишається відсутність у визначенні корупційного правопорушення можливості притягнення особи до адміністративної відповідальності. Ця ситуація є наслідком штучного виокремлення поняття «правопорушення, пов'язане з корупцією», яке закріплено як в антикорупційному законі, так і в Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Законодавець визначає правопорушення, пов'язане з корупцією, як діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене суб'єктом, зазначеним у частині 1 статті 3 цього Закону, за яке встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Фактично це означає, що такі діяння не є корупцією у прямому сенсі. Ми вважаємо, що цей законодавчий підхід є недостатньо виваженим, і доцільніше було б запровадити градацію корупційних правопорушень за ступенями їхньої тяжкості: дисциплінарні, адміністративні та кримінальні.

Кримінальні корупційні правопорушення становлять найтяжчий вид корупційних діянь. Однак у теорії кримінального права досі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «корупційні кримінальні правопорушення». Зокрема, О. Шостко [398, с. 177] пропонує називати ними сукупність суспільно небезпечних діянь, вчинених державними службовцями та посадовими особами, а також працівниками підприємств, установ, організацій різних форм власності, які не є державними службовцями. Ці діяння мають бути вчинені у зв'язку з отриманням неправомірної вигоди для себе, інших осіб або юридичних осіб, або з метою

заохочення їх до виконання чи невиконання своїх службових обов'язків з боку пересічних громадян чи представників бізнесової спільноти. Натомість Мельник [255, с. 128] вважає, що корупційні кримінальні правопорушення – це ті, що полягають у неправомірному використанні (зловживанні) посадовими особами органів державної влади чи органів місцевого самоврядування наданої їм влади або свого посадового становища в особистих інтересах чи інтересах третіх осіб. В. Куц [229, с. 33] дотримується думки, що корупційними правопорушеннями є передбачені в Особливій частині КК України суспільно небезпечні діяння, які містять як ознаки самої корупції, так і ознаки корупційного правопорушення. Така багатоманітність наукових підходів зумовлена відсутністю законодавчого визначення цього поняття. Адже у тексті КК України законодавець, формулюючи поняття корупційних кримінальних правопорушень, застосував нетрадиційний спосіб визначення через перелічення всіх предметів і явищ, до яких застосовне це поняття, замість використання традиційного способу визначення через рід та видову відмінність [329, с. 396].

Ми переконані, що, спираючись на приклад надання законодавчого визначення військових кримінальних правопорушень у статті 401 КК України, необхідно, щоб стаття 45 КК України містила не лише перелік корупційних кримінальних правопорушень, але й визначення цього поняття. Це потрібно для уникнення подвійності тлумачення і, як наслідок, неоднозначності у правозастосуванні. Зокрема, Примітку 1 до статті 45 доцільно викласти таким чином: «Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу є визначені проступки і злочини проти встановленого законодавцем порядку здійснення службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та особами, що надають публічні послуги, своїх повноважень».

Щодо ознак корупційних кримінальних правопорушень, то їм, безумовно, притаманні всі ті загальні ознаки, що характерні для будь-якого правопорушення і були нами проаналізовані раніше. Проте, враховуючи їхню особливу сутність,

доцільно виокремити і специфічні ознаки, притаманні саме цій категорії кримінальних правопорушень: 1) їм властиве зловживання службовим становищем; 2) згідно з чинним законодавчим визначенням корупції, вони обов'язково характеризуються наявністю предмета - неправомірної вигоди; 3) наявність спеціального суб'єкта - службової особи юридичної особи публічного чи приватного права, незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, а також особи, яка надає публічні послуги; 4) вони характеризуються умисною формою вини та прямим видом умислу; 5) наявність спеціальної мети вчинення правопорушення.

Пропонуємо детально проаналізувати кожну з названих специфічних ознак. Першою з них є зловживання службовим становищем. Характеризуючи цю ознаку корупційних кримінальних правопорушень, важливо зауважити, що ці діяння не обмежуються лише тими, відповідальність за які передбачена статтею 364 КК України. Однак, як правопорушенням, спрямованим на порушення встановленого порядку функціонування державних та приватних органів, установ та організацій, їм властива саме ознака зловживання з боку компетентної особи, яка наділена певними, обумовленими її посадою, повноваженнями, владою та становищем. Зловживання службовим становищем визначається як умисне діяння, вчинене службовою особою, яка постійно або тимчасово виконує функції представника влади, з використанням своїх повноважень, наданих їй на підставі законів та інших нормативно-правових актів, всупереч інтересам служби чи інтересам юридичної особи. Як правило, зловживання службовим становищем передбачає використання службових повноважень, якими наділяються службові особи, здійснене проти інтересів служби або інтересів юридичної особи.

Конституційний Суд України (КСУ) у своєму рішенні № 18-рп/203 від 30 жовтня 2003 р. (справа № 1-24/2003) наголосив, що діяння, які вчиняються всупереч інтересам служби, завжди є незаконними і такими, що суперечать цілям і завданням, задля яких функціонує апарат управління відповідних органів, підприємств, установ та організацій і для виконання яких службові особи цих апаратів наділяються певними повноваженнями [503]. Стосовно інтересів юридичної особи, ними є ті загальні пріоритети, цілі та конкретні напрями діяльності юридичної особи, які

можуть зазнати шкоди внаслідок неправомірного використання службовою особою юридичної особи приватного права свого службового становища. Наступною важливою специфічною ознакою корупційних кримінальних правопорушень є їхній предмет - неправомірна вигода, який уже був нами проаналізований раніше.

Наступна специфічна ознака - це спеціальний суб'єкт, який визначається як фізична осудна особа, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, і вчинила кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише конкретна категорія осіб. Суб'єктом корупційних кримінальних правопорушень є службова особа. Визначення цього терміну міститься як у статті 18, так і у Примітці до статті 364 КК України [214].

У цих положеннях зазначено, що до службових осіб належать особи, які на постійній, тимчасовій чи спеціальній основі виконують функції представників влади чи місцевого самоврядування. Крім того, це особи, які постійно чи тимчасово обіймають посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. Це повноваження може бути надане уповноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом чи законом. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади у законодавчому, виконавчому чи судовому органі, включаючи присяжних засідателів та осіб, які здійснюють державні функції для іноземної держави), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати спори в альтернативному судовому порядку, посадові особи міжнародних організацій (працівники, уповноважені діяти від імені організації), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді й посадові особи міжнародних судів. Натомість, для спрощення кваліфікації суспільно небезпечних діянь, стаття 3 Закону України «Про запобігання корупції» чітко називає суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень, класифікуючи їх на

чотири основні види: 1) особи, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особи, які лише прирівняні до них; 3) особи, що постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на їх виконання в юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми; 4) інші особи, які не є службовими, але виконують роботу чи надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом, а також кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані згідно із законом.

Окрім визначення чіткого переліку осіб, які виступають суб'єктами корупційних кримінальних правопорушень, важливим є з'ясування кримінологічної характеристики таких осіб. Загалом, особистість винного розглядається як сукупність соціально типових рис, які формуються в процесі несприятливого соціального розвитку людини. Ці риси характеризуються своєю соціальною неприйнятністю та їхньою крайньою формою - спричиненням суспільної небезпеки, що обумовлює криміногенну мотивацію та безпосередньо спричиняє вчинення кримінального правопорушення [167, с. 239].

Щодо ознак, притаманних особі, яка вчиняє корупційне кримінальне правопорушення, їх доцільно об'єднати у кілька груп: 1) соціально-демографічні; 2) морально-психологічні; 3) кримінально-правові; 4) соціальні ролі і статус [153., с. 96–97]. Вважаємо за необхідне детально проаналізувати кожен із зазначених груп. Насамперед, слід розглянути соціально-демографічні характеристики, такі як вік, стать та освіта.

Аналізуючи корупціонера за ознакою віку і освіти очевидним є те що це люди зрілого віку та вищою освітою оскільки остання є обов'язковою для посадовців. Проаналізувавши відкриті данні було встановлено, що середній вік - 35–40 років; освіта - 83 % становлять особи з вищою, незакінченою вищою або двома вищими освітами; стать - лише 12 % корупціонерів складають особи жіночої статі; особисте життя - 100 % корупціонерів мають сім'ї.

Наступною групою ознак, притаманних особі, яка вчиняє корупційне кримінальне правопорушення, є морально-психологічні характеристики. До найбільш значущих морально-психологічних рис корупціонерів на наш погляд є належать такі якості, як активність, висока емоційна стійкість, працездатність, розвинений самоконтроль, здатність до продуктивної діяльності у складних, стресових умовах, а також виражені організаторські та комунікативні якості що дозволяють займати високі посади.

Наступною групою ознак, притаманних особі, яка вчиняє корупційне кримінальне правопорушення, є морально-психологічні характеристики. До найбільш значущих морально-психологічних рис корупціонерів на наш погляд є належать такі якості, як активність, висока емоційна стійкість, працездатність, розвинений самоконтроль, здатність до продуктивної діяльності у складних, стресових умовах, а також виражені організаторські та комунікативні якості що дозволяють займати високі посади. О. В. Драган [150, с. 274] наводить важливі дані, що почуття безкарності є основним психологічним чинником, що стимулює корупційні дії з боку державних службовців. Другим важливим психологічним фактором корупції в державному управлінні є самооцінка, яка пов'язана з баченням особою своєї ролі в суспільстві. Третім важливим фактором стали амбіції, зумовлені «легкими грошиками» та статусом.

На основі зазначених морально-психологічних ознак суб'єкта корупційного кримінального правопорушення доцільно виділити кілька типологічних груп таких суб'єктів [137 с. 310]. До першої категорії належать особи, які обіймають відповідальне та особливо відповідальне службове становище. Широкий обсяг їхніх повноважень породжує відчуття безмежної влади та наявність значного впливу у всіх соціальних взаємовідносинах. Насамперед, ці особи вдаються до використання владних чи службових повноважень, отримують неправомірну вигоду тощо. Сильні особисті характеристики таких індивідів дозволяють їм сприймати свою посаду не як обов'язок сумлінно виконувати довірені повноваження, а як інструмент незаконного збагачення.

Другу групу становлять службові особи юридичних осіб публічного та приватного права, зокрема особи, які на постійній або тимчасовій основі обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на їх виконання. На практиці питання визначення належності особи до цієї категорії часто є складним, оскільки вимагає ретельного комплексного аналізу нормативно-правових документів. У першу чергу, необхідно чітко встановити зміст адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих обов'язків службової особи. До організаційно-розпорядчих належать обов'язки, пов'язані зі здійсненням керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи чи виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Отже, для визнання наявності організаційно-розпорядчих обов'язків у службової особи юридичної особи приватного права необхідно, щоб на підприємстві були офіційно оформлені наймані працівники та сформований трудовий колектив, щодо якого здійснюється керівництво [148, с. 176].

Адміністративно-господарські обов'язки - це обов'язки, пов'язані з управлінням або розпорядженням державним, колективним чи приватним майном (встановлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Для констатації наявності адміністративно-господарських обов'язків критично необхідним є відокремлення майна юридичної особи приватного права, яким можна управляти [148, с. 176].

Це пояснюється тим, що однією з основних ознак юридичної особи є саме наявність власного майна, оскільки при її створенні засновник зобов'язаний визначити її статутний капітал.

Особливо складною видається проблема визнання службовою особою, для цілей статті 364-1 КК України, власника юридичної особи, який одночасно виконує функції її керівника. На нашу думку, з огляду на те, що у визначенні службової особи законодавець використовує розділовий сполучник «чи», вказуючи на необхідність виконання певних функцій, «пов'язаних із виконанням організаційно-

розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій», можна вважати, що в учасника юридичної особи в будь-якому випадку зберігаються адміністративно-господарські функції, і, відповідно, його можна визнати службовою особою. Крім того, учасники господарських товариств наділені корпоративними правами [119], тобто правами особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) організації. Ці права включають правомочності на участь в управлінні господарською організацією, отримання частки прибутку (дивідендів) та активів у разі її ліквідації. Отже, такі особи виконують як організаційно-розпорядчі, так і адміністративно-господарські функції. Водночас, неоднозначною є ситуація, коли приватне підприємство або товариство з обмеженою відповідальністю (з одним засновником/власником) не мають найманих працівників, і господарська діяльність здійснюється безпосередньо їхнім власником чи засновником, який одноособово є їхнім керівником (виконавчим органом). У цій частині діяльності такі керівники не виконують організаційно-розпорядчих обов'язків, а отже, не повинні визнаватися службовою особою [112., с. 175].

Третя група суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень представлена особами, які працювали на користь підприємства, установи, організації і перебували з ними у трудових відносинах. Для цих суб'єктів не є обов'язковим зайняття високої посади в органах державної влади. Однак, виконуючи свої посадові обов'язки, вони також можуть вчиняти корупційні кримінальні правопорушення. Ця сфера охоплює працівників медицини, освітніх, комунальних послуг тощо [242, с. 70].

Четверта група - це особи, які надають публічні послуги [212]: аудитори, нотаріуси, оцінювачі, уповноважені або службові особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також інші особи, які не є державними службовцями чи посадовими особами місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, зокрема послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), або державні реєстратори та суб'єкти державної реєстрації прав. Їхня діяльність, як правило, відрізняється від роботи державних службовців, які постійно чи тимчасово виконують свої повноваження в органах

влади. Проте, специфіка їхньої діяльності також передбачає можливість зловживання повноваженнями з незаконною метою [242, с. 70].

Наступна група ознак, яку необхідно розглянути, - це кримінально-правові ознаки. Вони включають інформацію про конкретний склад корупційного кримінального правопорушення, мотив та мотивацію корупціонера, особливості скоєного кримінального протиправного діяння (форма співучасті та вид співучасника), наявності повторності, сукупності чи рецидиву тощо. Кримінально-правова характеристика особи, яка вчиняє корупційні кримінальні правопорушення [211., с. 149], показує, що: по-перше, майже 13–15 % таких осіб вчиняють правопорушення у складі групи; по-друге, кожне восьме групове кримінальне правопорушення скоюється у складі організованої групи або злочинної організації; по-третє, лише 5–6 % осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, вчиняють їх повторно; по-четверте, частка осіб, які на момент вчинення нового кримінального правопорушення мали не зняту й непогашену судимість, становить близько 1 %.

Остання група ознак, що характеризує особу корупціонера, представлена його соціальною роллю та статусом. Корупційні кримінальні правопорушення часто відображають ситуації, коли індивід, обіймаючи певну посаду, прагне до іншого рівня життя для себе та членів своєї сім'ї, що виходить за межі його офіційного статусу. Суб'єктів корупційних правопорушень за їхньою соціальною роллю та типом поведінки умовно можна поділити на кілька видів [398, с. 204].

По-перше, виділяють «дрібного корупціонера» (ситуативний тип). Така особа час від часу одержує неправомірну вигоду у незначних розмірах, що може бути не лише грошима, а й промисловими товарами або продуктами, за вирішення щоденних життєвих проблем пересічних громадян. Саме із цим типом корупціонерів громадяни зіштовхуються найчастіше.

По-друге, існує пересічний корупціонер. Його особливість полягає в тому, що він не вважає себе злочинцем. Така особа просто дотримується «правил гри», які сформувалися у певній організації чи установі. Своїми діями він демонструє

лояльність до системи, відомої як «корпоративна культура». Зазвичай такі корумповані особи ділять свій прибуток зі своїм безпосереднім керівником.

По-третє, це ініціативний корупціонер. Він самостійно створює криміногенну ситуацію та має постійну мотивацію до отримання неправомірної вигоди. Найчастіше ці особи обіймають керівні посади у компаніях, організаціях різного типу власності, включаючи правоохоронні органи, суди, органи місцевого самоврядування чи управління. Вони постійно шукають можливості отримати нелегальну вигоду або «продати» свої повноваження, хоча ініціатива щодо їх отримання може бути ретельно завуальованою.

По-четверте, найбільш небезпечний - особливо зловмисний корупціонер. Він відрізняється від інших чиновників обсягом повноважень у сфері самозбагачення та отримання інших благ. Завдяки своєму офіційному статусу, політичній владі та фінансовому впливу діяльність цього типу осіб здатна нейтралізувати зусилля правоохоронних органів щодо викриття кримінально-протиправних дій. Наразі в Україні не було засуджено жодного корупціонера цього типу [398, с. 204]. Переважна більшість (до 95 %) службових осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, є представниками середньої та нижчої ланки управління. Наявність такого певного імунітету для корупціонерів четвертого типу підтверджується значними розбіжностями між кількістю зареєстрованих корупційних кримінальних правопорушень і кількістю осіб, які були реально притягнуті до кримінальної відповідальності за них [257, с. 43].

Однак, попри те, що суб'єкт більшості корупційних кримінальних правопорушень дійсно є спеціальним, важливо акцентувати, що суб'єктами цих правопорушень можуть бути не лише службові особи. Це пов'язано з тим, що надання, висловлення пропозиції та обіцянки неправомірної вигоди може бути здійснено будь-якою особою. Зокрема, відповідно до КК України, кримінальна відповідальність настає за підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (стаття 368-3 КК України), за підкуп особи, яка надає публічні послуги (стаття 368-4 КК України), а також за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (стаття

369 КК України) [214]. Особи, які є суб'єктами зазначених кримінальних правопорушень, внаслідок свого матеріального становища можуть прагнути набути для себе певних переваг, благ або послуг, які за законом їм не належать, шляхом надання неправомірної вигоди тим особам, до компетенції яких належать ці питання. Крім того, суб'єктами такого виду кримінальних правопорушень можуть бути й особи, яким притаманний правовий нігілізм [242, с. 70]. У таких індивідів сформувалося хибне розуміння шляхів вирішення власних проблем. Зазвичай, їм простіше надати неправомірну вигоду для отримання бажаного результату, ніж виконати всі обов'язкові, передбачені законом процедури.

Наступна визначальна ознака корупційних кримінальних правопорушень - це форма вини. Вина характеризує відображення у психіці (свідомості) особи тих фактичних ознак, які стосуються об'єкта та об'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення [159, с. 256]. Корупційні кримінальні правопорушення, як правило, характеризуються умисною формою вини та прямим умислом. Згідно з частиною 2 статті 24 КК України [212], прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання.

Усвідомлення небезпеки вчинюваних діянь включає уявлення суб'єкта і про ті факультативні ознаки об'єктивної сторони (спосіб, місце, час тощо), за яких вчиняється корупційне правопорушення. Відсутність усвідомлення небезпечного характеру вчиненого діяння може вказувати на наявність певного дефекту особистості, наприклад, неосудності, за якого кримінальна відповідальність не настає [91, с. 66].

Під час кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень особливе значення має той факт, що більшість із них є правопорушеннями з формальним складом. У зв'язку з цим, вирішальним фактором для аналізу умислу є вольове ставлення до самого діяння (до його соціальних характеристик). Отже, встановлення ознаки передбачення ґрунтується на усвідомленні суспільно небезпечного характеру

вчинюваних дій та передбаченні, внаслідок їх вчинення, негативних змін у сфері об'єктів, які охороняються кримінальним законом [91, с. 35].

Крім того, важливо відмежовувати передбачення суспільно небезпечних наслідків та усвідомлення суспільної небезпеки діяння [112., с. 89]. Передбачення суспільно небезпечних наслідків означає розуміння фактів, які відбудуться у майбутньому, тоді як усвідомлення суспільної небезпеки діяння - це вже уявлення про характеристики фактично вчиненого діяння.

В науковій спільноті вважається, що правильність передбачення прямо залежить від особистісних особливостей людини, яка його здійснює. Крім того, здатність робити передбачення ґрунтується на аналітичних навичках, психоемоційному та фізичному стані особи тощо. Навіть коли ми розглядаємо прогнозування причинно-наслідкового зв'язку між поведінкою правопорушника і можливими негативними наслідками, такий прогноз матиме лише ймовірнісний характер. Це пояснюється тим, що особа не може точно спрогнозувати кінцеві наслідки діяння через існування непередбачуваних та нездоланих факторів, раптову зміну обставин тощо.

Варто зазначити, що з кожного правила є винятки, тому окремі корупційні правопорушення характеризуються подвійною формою вини. Наприклад, відповідно до частини 2 статті 364 КК України, особа притягується до відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, якщо це діяння спричинило тяжкі наслідки. У цьому випадку психічне ставлення до самого діяння - використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що завдало істотної шкоди охоронюваному законом правам, свободам та інтересам громадян, держави, громадським інтересам чи інтересам юридичних осіб, і здійснювалося з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої особи - є умисним. Натомість, психічне ставлення до наслідків такого діяння, які виявилися у завданні матеріальної шкоди, що у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, може бути як умисним, так і необережним. Аналогічна ситуація з визначенням форми вини виникає під час кваліфікації тотожних дій іншими службовими особами: зловживання

повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (стаття 364-1 КК України) та зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (стаття 365-2 КК України).

Остання, але не менш важлива, ознака корупційних кримінальних правопорушень - це спеціальна мета їх вчинення. Загалом, мета - це той результат, якого бажає досягти суб'єкт корупційного кримінального правопорушення, вчиняючи кримінально протиправне діяння. При дослідженні мети корупційного кримінального правопорушення її не слід ототожнювати з метою людської поведінки взагалі. Якщо мета притаманна будь-якому акту свідомої та вольової поведінки особи, визначаючи його спрямованість, то мета корупційного кримінального правопорушення характеризує уявлення особи лише про бажаний суспільно небезпечний наслідок конкретного корупційного правопорушення. Отже, якщо особа ставить перед собою мету, якої прагне досягти у результаті вчинення суспільно небезпечного діяння, усвідомлює шлях досягнення цієї мети, тобто знає, які дії для цього необхідно вчинити, і розуміє всі обставини, що супроводжують вчинення корупційного правопорушення, то ця особа має можливість передбачити настання певних суспільно небезпечних наслідків [91, с. 233]. Мета корупційних кримінальних правопорушень є корисливою, оскільки полягає у вчиненні активних дій або бездіяльності саме з корисливими цілями: отримання неправомірної вигоди як майнового, так і немайнового характеру. Підкреслимо, що обов'язковою є наявність корисливої мети, спрямованої на досягнення матеріальної або іншої вигоди. При цьому таку вигоду (як матеріальну, так і нематеріальну) суб'єкт отримує незаконно за правопорушення, пов'язані з корупцією.

Кримінально протиправна користь є одним із найдавніших та найбільш небезпечних проявів антигромадської поведінки, що виникла й еволюціонувала одночасно з виникненням і розвитком власності, а також із зародженням антагоністичних суперечностей між працею і капіталом, особистими та суспільними інтересами. К. Оробець [274, с. 70], базуючись на аналізі кримінального закону та судової практики, пропонує диференціювати види корисливої мети: 1) мету наживи; 2) мету споживання; 3) мету продажу (збуту); 4) іншу корисливу мету. Ми

переконані, що основною метою корупційних кримінальних правопорушень є мета наживи. Особливість цієї мети полягає в тому, що прагнення до незаконного збагачення, на відміну від мети споживання, задовольняється не лише використанням винною особою матеріальних благ із власною вигодою чи на користь інших, а й можливістю збути певні предмети, завдяки яким особа отримує і, що найголовніше, накопичує матеріальні блага. Таким чином, можна дійти висновку, що мета наживи збільшує соціальний ризик як самого кримінального правопорушення, так і особи, яка його вчинила. Аналіз статистичних даних дозволяє диференціювати види мети корупційних кримінальних правопорушень за їхньою поширеністю: 1) мета покращання побутових умов - 31,4 %; 2) мета грошового збагачення для власних потреб - 24,1 %; 3) мета грошового збагачення у великих розмірах - 20,3 %; 4) гостра необхідність в елементарних матеріальних благах - 13,9%; 5) мета здобуття високого соціального статусу - 7,4 %; 6) інша мета - 2,9 %.

З огляду на викладене, корупційним кримінальним правопорушенням є кримінальні проступки і злочини проти встановленого законодавцем порядку здійснення службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та особами, які надають публічні послуги, своїх повноважень. Ознаки корупційного кримінального правопорушення пропонується поділити на дві групи. Перша група - це загальні ознаки, властиві всім кримінальним правопорушенням (суспільна небезпечність, протиправність, винність, караність). Друга група - це специфічні ознаки, що характеризують особливу природу корупційних кримінальних правопорушень: зловживання службовим становищем; обов'язкова наявність предмета кримінального правопорушення - неправомірної вигоди; наявність спеціального суб'єкта; вчинення суспільно небезпечного діяння у формі прямого умислу та його спрямованість на досягнення певної корисливої мети. Водночас, як і з кожного правила, існують певні винятки: подекуди суб'єкт корупційних кримінальних правопорушень може бути загальним, якщо він безпосередньо надає, висловлює пропозицію або обіцянку надання неправомірної вигоди. Крім того, вина в корупційних кримінальних

правопорушеннях може бути змішана: умисна щодо самого корупційного діяння та необережна стосовно тяжкості спричинених ним суспільно небезпечних наслідків.

2.2. Класифікація корупційних кримінальних правопорушень

Після дослідження сутності корупційних кримінальних правопорушень наступним кроком має стати з'ясування їхніх видів. На нашу думку, першою і найважливішою підставою для поділу є різновид кримінального правопорушення. Так, відповідно до чинної редакції статті 12 КК України, кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини. Аналіз санкцій статей Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, дає можливість зробити висновок, що більшість із них становлять саме злочини. Ми вважаємо, що такий законодавчий підхід зумовлений стратегічністю завдання з протидії корупції та бажанням законодавця застосувати жорсткіший підхід щодо обрання покарань за корупційні діяння. Поряд із злочинами існують і корупційні проступки - діяння (дії чи бездіяльність), за вчинення яких КК України передбачає основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Наприклад, покаранням за основний склад викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем, а так само їх умисне знищення, пошкодження чи приховування (включно зі здійсненням таких самих дій стосовно приватних документів, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності), вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах, є штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі строком до трьох років. Оскільки структура та порядок розділів в Особливій частині КК України обумовлені об'єктом кримінальних правопорушень, а у кодексі (попри активні наукові дискусії) відсутній окремий розділ, присвячений корупційним кримінальним правопорушенням, які входять до складу різних видів кримінальних правопорушень, другою чергою

пропонується класифікувати корупційні кримінальні правопорушення на підставі родового об'єкта складу кримінального правопорушення.

За цією класифікаційною підставою, першим різновидом корупційних кримінальних правопорушень є корупційні кримінальні правопорушення проти власності, а саме привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (стаття 191 КК України). Це кримінальне правопорушення необхідно визнавати корупційним згідно зі статтею 17 Конвенції ООН проти корупції [193], яка вимагає від держав-учасниць вжиття законодавчих та інших заходів для визнання злочинами умисного розкрадання, неправомірного привласнення або іншого нецільового використання державною посадовою особою будь-якого майна, державних чи приватних коштів, цінних паперів або будь-якого цінного предмета, що знаходиться в її віданні на підставі службового становища, з метою одержання вигоди для себе чи іншої особи.

Необхідно підкреслити, що корупційним визнається лише те кримінальне правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена частиною 2 статті 191 КК України. Родовим і безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є відносини власності. При цьому додатковим обов'язковим об'єктом є правильна (нормальна) діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ і підприємств (незалежно від форми власності). Предметом привласнення та розтрата може бути лише чуже майно, яке було ввірене винній особі або перебувало в її законному володінні. Тобто, це майно, щодо якого особа здійснювала повноваження з управління, доставки, використання, зберігання тощо. У разі привласнення ці повноваження використовуються винною особою для перетворення чужого майна на свою користь, а у випадку розтрата - на користь інших осіб [341., с. 335]. Це може бути продаж майна іншим для споживання, використання його як подарунок чи товар в обмін на інше майно.

Об'єктивна сторона привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем представлена трьома формами: привласнення, розтрата та заволодіння. Для всіх цих

діянь характерним є умисне, безоплатне обернення чужого майна на користь як винного, так і третіх осіб. Привласнення як форму розкрадання необхідно відрізняти від «тимчасового запозичення чужого майна» особою, у віданні якої воно перебувало. Якщо ввірене майно використовувалося незаконно, але без наміру звернути його у свою власність або у власність третіх осіб, то такі дії не повинні розглядатися як розкрадання [176, с. 40].

Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем - це незаконне та безоплатне обернення чужого майна, вчинене службовою особою на власну користь або на користь інших осіб, з використанням свого службового становища всупереч інтересам служби. На відміну від привласнення та розтрата, які є першими двома формами вчинення цього злочину, заволодіння не може бути здійснено щодо майна, яке було безпосередньо доручено або підконтрольне винному. Також не вимагається, щоб винна особа мала повноваження над таким майном. Суб'єктом привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (частина 2 статті 191 КК України) може бути лише службова особа. При вирішенні питання про належність особи до категорії службових слід керуватися правилами, викладеними у пунктах 1 і 2 примітки до статті 364 КК України.

Кримінологічні дослідження одностайно підкреслюють, вказує Н. А. Лугіна [235, с. 103], що службове привласнення зумовлюється не лише індивідуальною девіантною поведінкою, а й системними вадами інституційного середовища. Вчена переконана, що важливу роль у формуванні сприятливого середовища для таких посягань також відіграє інституційний контекст: рівень організаційної культури, ефективність внутрішнього аудиту, наявність дієвих механізмів реагування на порушення, а також готовність керівництва запобігати конфліктам інтересів.

Суб'єктивна сторона аналізованого злочину характеризується прямим умислом та корисливим мотивом.

Другий вид корупційних кримінальних правопорушень - це діяння у сфері господарської діяльності. З розділу VII Особливої частини КК України до

корупційних діянь законодавець відносить нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без установлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (стаття 210 КК України). Загалом, корупція в бюджетних правовідносинах полягає у використанні суб'єктами цих відносин та учасниками бюджетного процесу свого службового становища або перевищення повноважень для власного незаконного збагачення чи незаконного збагачення певної групи осіб. Крім того, протиправні дії службової особи можуть зумовлювати незаконне надходження коштів на рахунки бюджетних установ, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів [310, с. 63].

Родовим об'єктом нецільового використання бюджетних коштів є сфера господарської діяльності. Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України у частині здійснення видатків чи надання кредитів. Додатковими безпосередніми об'єктами є права та свободи громадян, відносини у сфері службової діяльності та авторитет органів державної влади [358, с. 58].

Предметом аналізованого корупційного кримінального правопорушення є бюджетні кошти, тобто кошти, що включаються до державного та місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування, при цьому вони мають бути у великих та особливо великих розмірах [213]. Бюджетні кошти поділяються на бюджетні доходи (надходження) та бюджетні витрати. До надходжень належать доходи, повернення позик до бюджету, кошти з державних (місцевих) позик, кошти від приватизації державного майна, повернення бюджетних коштів із депозитів, доходи від продажу/пред'явлення цінних паперів. Витрати бюджету включають видатки, позики, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозити, купівлю цінних паперів [401., с. 123].

Об'єктивна сторона аналізованого діяння (стаття 210 КК України) полягає у використанні коштів державного або місцевих бюджетів всупереч їхньому призначенню, визначеному відповідними бюджетами та кошторисами доходів і витрат. Це може проявлятися у двох формах: 1) фінансування за рахунок бюджетних коштів тих видатків, які не передбачені видатковими статтями затвердженого

бюджету відповідного рівня; 2) використання бюджетних коштів, що мали цільове спрямування, з іншою метою, тобто фінансування одних видатків за рахунок інших статей (наприклад, фінансування виробництва за рахунок коштів, призначених для виплати заробітної плати). Кримінальне правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена статтею 210 КК України, вважається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, тобто має формальний склад.

Суб'єктом аналізованого кримінального правопорушення може бути лише службова особа, наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами. Ключовим моментом у визнанні особи суб'єктом нецільового використання бюджетних коштів є саме наявність повноважень щодо їх розпорядження [401, с. 123]. Суб'єктами також можуть бути визнані службові особи юридичних осіб, які хоча безпосередньо й не належать до бюджетної сфери, проте освоюють бюджетні кошти, одержані як дотації чи субсидії, і витрачають їх всупереч цільовому призначенню. З суб'єктивної сторони це кримінально протиправне діяння може вчинятися лише у формі прямого умислу.

На противагу чинному законодавцю, ми вважаємо, що до числа корупційних кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності також необхідно віднести легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (стаття 209 КК України). На нашу думку, такий підхід є цілком обґрунтованим, оскільки реальна загроза діяльності, пов'язаної з легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом, полягає в тому, що це діяння завдає шкоди суспільним відносинам, які забезпечують легальну економічну діяльність, порушує принцип рівноправності суб'єктів економічної діяльності, руйнує основу чесного підприємництва, перешкоджає здійсненню орієнтованої на пріоритетні соціальні напрямки економічної політики, сприяє створенню неконтрольованих грошових та інших майнових фондів (які потенційно можуть бути використані на шкоду суспільству), а також стимулює нелегальну («тіньову») економіку та заохочення невиправданого майнового розшарування населення [36]. Корупційна природа цього діяння проявляється і в тому, що наразі в Україні немає необхідності використовувати складні транснаціональні системи для легалізації (відмивання) майна, оскільки під

егідою корумпованих чиновників його можна легалізувати, не вдаючись до офшорних схем [363, с. 66]. Більше того, відповідно до статті 13 Кримінальної конвенції проти корупції [11], державам-учасникам необхідно визнати кримінально караним діянням і відмивання доходів, отриманих від кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Крім того, розслідування цього правопорушення належить до підслідності НАБУ. З огляду на викладене, ми переконані, що необхідно, по-перше, доповнити примітку до статті 45 КК України новим корупційним кримінальним правопорушенням. По-друге, необхідно внести зміни до статті 209 КК України, доповнивши її вказівкою про реалізацію кримінально протиправних дій, зазначених у частині 1, службовою особою шляхом зловживання службовим становищем. Пропонуємо викласти частину 2 статті 209 КК України у такій редакції: «Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, або службовою особою шляхом зловживання службовим становищем».

У контексті соціальних наслідків легалізації, слушною є позиція О. В. Драган [39, с. 344-345], що заходи з подолання тіньової економіки мають охоплювати протидію корупційним правопорушенням, які стали джерелом доходу. Крім того, вчена наголошує, що побудова ефективної системи екологічної безпеки та детінізації економіки неможлива без чіткого законодавчого регулювання питань боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Також ми погоджуємося із думкою Н. С. Юзікової, що ЄСПЛ відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання прав людини у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Рішення ЄСПЛ виступають орієнтиром для вдосконалення національного законодавства та міжнародного співробітництва що допомагає у протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, зберігаючи при цьому повагу до прав людини. Вчена зауважує про важливість дотримання балансу між заходами з протидії легалізації та правами людини, щоб не допустити порушення таких прав, як справедливий суд, приватне життя та володіння майном при дотриманні міжнародних принципів та стандартів. [405, с. 310].

Третій вид корупційних кримінальних правопорушень, які необхідно виділяти відповідно до різновиду родового об'єкта складу кримінального правопорушення, - це корупційні кримінальні правопорушення проти громадської безпеки. Вони представлені діянням: викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (частина 2 статті 262 КК України).

Родовим об'єктом цього корупційного кримінального правопорушення є громадська безпека. Основним безпосереднім об'єктом є громадська безпека, пов'язана із контрольованим доступом до вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів. Додатковими безпосередніми об'єктами виступають відносини власності, довкілля, а також життя та здоров'я особи [358, с. 62].

Предметом цього правопорушення є вогнепальна зброя (за винятком гладкоствольної, яка є предметом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 185 КК України); бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої та радіоактивні матеріали. Для правильної кваліфікації цього діяння, з'ясування сутності його предмета має істотне значення. Водночас, диспозиція статті 262 КК України, як і багатьох інших статей у Кримінальному кодексі, є бланкетною. Це означає, що з метою розкриття сутності кримінально-правової норми необхідно звернутися до норми іншої галузі права. Проте, для з'ясування сутності понять, що позначають предмет аналізованого корупційного кримінального правопорушення, необхідно звернутися не просто до іншої норми права, а до Постанови Пленуму ВСУ № 3 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами».

Така ситуація порушує чимало конституційних та законодавчих приписів. По-перше, порушується згаданий конституційний припис стосовно можливості визначення злочинності діяння лише законом (стаття 92 Конституції України); по-друге, це суперечить принципу незалежності суддів (стаття 126 Конституції

України); по-третє, порушується кримінально-правовий припис, згідно з яким кримінальна протиправність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються лише Кримінальним кодексом України (частина 3 статті 3 КК України). Однак, повністю виключити використання Постанов Пленуму ВСУ неможливо через особливості законодавчої техніки, яка вимагає оптимального співвідношення між казуїстичністю і абстрактністю правових приписів [274, с. 65].

Вимаганням вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів є висловлення вимоги особі, яка легально чи незаконно володіє зазначеними предметами, або відповідає за них чи охороняє їх, передати ці бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали. Заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами шляхом шахрайства здійснюється за допомогою обману чи зловживання довірою, а шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем - унаслідок протиправного використання нею своїх владних повноважень.

Суб'єкт аналізованого корупційного кримінального правопорушення також є спеціальним (службова особа). Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотив та мета розглядуваного злочину не є обов'язковими ознаками його суб'єктивної сторони, проте їхнє встановлення має важливе значення для оцінювання ступеня суспільної небезпечності діяння та особи, яка його вчинила. Один і той самий мотив під час вчинення цього діяння може породжувати декілька цілей, тоді як різні мотиви можуть породжувати лише одну мету [236, с. 10–11] - викрадення відповідних предметів.

Четвертий різновид корупційних кримінальних правопорушень - це діяння у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (статті 308, 312, 313, 320 КК України). Родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень є встановлений порядок (сфера) обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих і отруйних речовин, лікарських та одурманюючих засобів, радіоактивно забрудненої продукції,

мікробіологічних та інших біологічних агентів і токсинів, що є складовою частиною здоров'я населення [358, с. 66].

Предмет цих діянь є досить широким, оскільки складений на підставі міжнародних конвенцій і протоколів. Водночас, через стрімкий розвиток хімічної та фармацевтичної промисловості, він потребує постійного перегляду та оновлення. Перелік наркотичних засобів, сильнодіючих і психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів - це згруповані в списки наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, внесені до таблиць I–IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Цей перелік затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я і публікується в офіційних друкованих виданнях [48., с. 12].

Об'єктивна сторона аналізованих корупційних кримінальних правопорушень характеризується діяннями у формі активних дій, наприклад, викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (стаття 308 КК). Деякі з аналізованих діянь можуть вчинятися як шляхом дій, так і бездіяльності, зокрема, порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів (стаття 320 КК).

П'ятий вид корупційних кримінальних правопорушень - це діяння проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (статті 354 і 357 КК України). До кримінальних правопорушень цього виду належать два правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XV КК України.

Родовим об'єктом складу цього кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері державного управління. Безпосереднім об'єктом є встановлений законом порядок виконання працівником підприємства, установи та організації, який не є службовою особою, покладених на нього професійних обов'язків та обмежень [193, с. 176].

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1 та 2 статті 354 КК, характеризується такими альтернативними діями [68, с. 680]:

1. Пропозиція про незаконне виконання - заява працівникові підприємства, установи чи організації про намір надати таку вигоду.
2. Обіцянка надати неправомірну вигоду - заява працівникові підприємства, установи чи організації про намір надати неправомірну вигоду із зазначенням часу, місця та способу надання цієї послуги.
3. Надання неправомірної вигоди - наділення працівника підприємства, установи, організації такою неправомірною вигодою, тобто особиста передача цієї вигоди або передача через посередників (доставка, вручення).

Суб'єктом підкупу працівника підприємства, установи чи організації може бути як загальний (стосовно частин 1 та 2 статті 354 КК України), так і спеціальний - тобто працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою (особа, яка постійно чи тимчасово в них працює, перебуває в штаті трудового колективу). Особою, яка працює на користь підприємства, установи, організації, є особа, яка виконує певну роботу або надає послуги відповідно до договору з таким підприємством, установою, організацією (стосовно частин 3, 4 статті 354 КК України).. З суб'єктивної сторони кримінальне правопорушення характеризується умисною формою вини та наявністю спеціальної мети.

Особливістю конструкції статті 354 КК України є наявність спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за деякі корупційні кримінальні правопорушення. Однак, зазначене звільнення не застосовується, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені до осіб, визначених у частині четвертій статті 18 цього Кодексу [214].

Ще одним корупційним кримінальним правопорушенням, відповідальність за вчинення якого закріплена у розділі XV КК України, є викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (стаття 357 КК України).

Як слушно зауважує Н. А. Лугіна, підробка документів завжди була серйозним правопорушенням, а під час воєнного стану ця дія набуває ще більшої ваги, оскільки

підроблені документи можуть бути використані для: проникнення на стратегічні об'єкти, диверсій, дезінформації та інших дій, що загрожують національній безпеці; незаконного ухилення від мобілізації, що підриває обороноздатність країни; легалізації незаконно отриманих коштів, шахрайства, незаконного перетину кордону тощо [234, с. 83].

Основним безпосереднім об'єктом складу правопорушення, передбаченого частинами 1 та 2 статті 357 КК України, є встановлений порядок обігу документів, штампів і печаток. Додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини власності, права і законні інтереси громадян, визначений порядок функціонування підприємств, установ чи організацій незалежно від форм власності. Водночас, об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого частиною 3 статті 357 КК України, є встановлений порядок користування важливими особистими документами [358, с. 83].

Предметом цього кримінального правопорушення є офіційні документи, штампи, печатки та особисті документи. Визначення офіційного документа міститься у примітці до статті 358 КК України [213], де зазначено, що під ним у цій статті, а також у статтях 357 і 366 КК, необхідно розуміти документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, що спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, або може бути використана як документи-докази у правозастосовній діяльності. Ці документи мають складатися, видаватися чи посвідчуватися повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб (незалежно від форми власності та організаційно-правової форми), а також окремими громадянами (зокрема, самозайнятими особами), яким законом надано право у зв'язку з їхньою професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, і які складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити.

Печатка (штамп) є спеціальним пристроєм з нарізними знаками для відтисків (відбитків) їх на сургучі, воску, папері тощо з метою надання документу

достовірності, автентичності та юридичної сили [52, с. 751]. Приватні документи - це особисті документи, які належать особі, проте перебувають на зберіганні на підприємствах, установах, організаціях. Особливо важливими документами є ті, що стосуються діяльності підприємств, установ чи організацій або ж життєдіяльності окремих громадян. А особливо важливі штампи, печатки - це такі з них, які обов'язково використовуються при складанні особливо важливих документів [304., с. 87].

З об'єктивної сторони аналізоване кримінальне правопорушення (стаття 357 КК України) може вчинятися в кількох альтернативних формах: викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння шляхом зловживання особи своїм службовим становищем, умисне знищення, умисне пошкодження та умисне приховування [50, с. 142]. Суб'єкт цього корупційного кримінального правопорушення також є спеціальним (службова особа). Суб'єктивна сторона діяння завжди характеризується прямим умислом, а у випадку вчинення діяння, передбаченого частиною 1 статті 357 КК України, ще й корисливим мотивом або іншими особистими інтересами.

Шостий вид: Корупційні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

Шостий вид кримінальних правопорушень, що виділяються на підставі родового об'єкта складу кримінального правопорушення, - це корупційні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Саме ці кримінальні правопорушення є основою корупційних кримінальних правопорушень.

До корупційних належать такі кримінальні правопорушення у цій сфері:

- Зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 КК України);
- Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (стаття 364-1 КК України);
- Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (стаття 365-2 КК України);

- Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (стаття 368 КК України);
- Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (стаття 368-3 КК України);
- Підкуп особи, яка надає публічні послуги (стаття 368-4 КК України);
- Незаконне збагачення (стаття 368-5 КК України);
- Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (стаття 369 КК України);
- Зловживання впливом (стаття 369-2 КК України);
- Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань (стаття 369-3 КК України).

Проте, на нашу думку, цей перелік корупційних кримінальних правопорушень, закріплений у законодавстві, є неповним. Ми вважаємо, що до корупційних кримінальних правопорушень необхідно відносити і декларування недостовірної інформації. Кримінальна відповідальність за це діяння була запроваджена у 2016 році і була обумовлена низкою підстав [52., с. 148]: 1) несприятливою динамікою такого виду діянь; 2) істотним розвитком нової групи суспільних відносин на підставі соціальних, політичних, економічних змін у державі; 3) необхідністю кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та свобод; 4) наявністю міжнародно-правових зобов'язань України щодо протидії корупційним правопорушенням.

Це кримінальне правопорушення на підставі родового об'єкта було включене саме до розділу Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Це пояснюється тим, що воно посягає саме на ці відносини та за своєю юридичною природою є приховуванням грошей, іншого майна, різних активів, доходів і витрат. Ми переконані, що встановлення саме кримінальної відповідальності за це діяння є свідченням ґрунтовного та всеохоплюючого підходу до питання боротьби з корупцією. Це демонструє, що законодавець усвідомив необхідність боротьби з усіма проявами

корупції, включаючи приховування (надання недостовірної) інформації або взагалі неподання декларації особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Адже логічно припустити, що метою внесення до декларації завідомо неправдивих відомостей, які належать як безпосередньо суб'єктові декларування, так і членам його сім'ї, переважно буде приховування інших протиправних діянь (зокрема проступків та злочинів), в результаті вчинення яких і були одержані зазначені блага.

Ми вважаємо, що такий «вибірковий» законодавчий підхід до визнання корупційним того чи іншого кримінально протиправного діяння обумовлювався його поширеністю та небажанням суб'єктів, які його вчиняють, зазнавати тих несприятливих наслідків правового характеру, що характерні за вчинення саме корупційних кримінальних правопорушень. До цих наслідків можна віднести неможливість звільнити корупціонера від кримінальної відповідальності (у зв'язку з дійовим каяттям, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у зв'язку з передаванням особи на поруки, у зв'язку зі зміною обстановки), а також обмеженість застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутної частини покарання більш м'яким, застосування амністії та помилування.

Наприклад, коли особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вносила завідомо неправдиві відомості до декларації, покаранням за це кримінальне правопорушення був штраф від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавлення волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Таким чином, згідно з частиною 2 статті 12 КК України, таке діяння було проступком, отже, особа, яка його вчинила, могла бути звільнена від кримінальної відповідальності за рядом підстав, зокрема, якщо на поруки її візьмуть народні депутати. Саме тому ми були переконані, що це діяння було корупційним та повинне було доповнити примітку до статті 45 КК України, яка містить перелік корупційних кримінальних правопорушень.

Однак, замість того, щоб більш системно протидіяти корупції, 27 жовтня 2020 року було зроблено величезний крок назад у контексті антикорупційної діяльності. Конституційний Суд України (КСУ) у своєму Рішенні № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України визнав неконституційними низку статей Закону, зокрема, щодо повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), які стосувалися ведення Реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, перевірки цих декларацій та здійснення фінансового моніторингу за суб'єктами декларування. Більше того, неконституційною було визнано і норму кримінального закону про декларування недостовірної інформації (стаття 366-1 КК України).

Аналіз чинного антикорупційного законодавства демонструє непослідовність та невиваженість такого рішення, оскільки Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) передбачає відповідальність:

- за несвоєчасне подання без поважних причин декларації (частина 1 статті 172-6 КУпАП);
- за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації (частина 4 статті 172-6 КУпАП).

При цьому адміністративна відповідальність на момент визнання неконституційною статті 366-1 КК України за подання завідомо недостовірних відомостей щодо майна або іншого об'єкта декларування настає, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 до 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Тобто, якщо суб'єкт декларування зазначить неправдиві відомості саме в межах суми від 100 до 250 прожиткових мінімумів, він підлягатиме адміністративній відповідальності. Натомість, якщо неправдиві відомості щодо майна перевищать законодавчо визначене обмеження (250 прожиткових мінімумів), то відповідальності не буде взагалі. Таким чином, вищезазначене рішення КСУ спричинило парадоксальну ситуацію, коли існує декларативний обов'язок подавати декларацію, але відсутні повноваження щодо їх перевірки та можливість притягнути до адекватної відповідальності за неправдиві відомості в ній [276, с. 332].

Більше того, сумнівність Рішення КСУ № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р. підтверджується і фактичним ухиленням України від Плану дій з лібералізації візового режиму, ухваленого ЄС та Україною ще 22 листопада 2010 р. [333]. Невиправданість позиції щодо неконституційності окремих положень Закону та КК України викладена і у розбіжній думці судді КСУ С. Головатого, який наголошує на юридичній необґрунтованості визнання статті 366-1 КК України неконституційною [333]. Подібну позицію висловлює у окремій думці суддя В. Лемак, який переконаний, що у таких рішеннях КСУ мають вирішуватися «складні справи», де досліджуються не просто факти і норми законів, а проводиться аналіз особливостей юридичної норми та її вимірювання за масштабом конституційних норм і приписів із застосуванням конституційних аргументів, що в даному випадку у Рішенні КСУ № 13-р/2020 не було зроблено. Крім того, Венеціанська комісія у своєму висновку про реформу КСУ від 11 грудня 2020 р. також підтвердила невинуватеність аналізованого рішення та підтвердила, що воно було прийняте в умовах конфлікту інтересів.

З метою усунення наслідків вищезазначеного Рішення КСУ, народним обранцям фактично довелося звернутися до обходу закону (подібно до того, як це мало місце раніше з відновленням кримінальної відповідальності за незаконне збагачення). Так, 4 грудня 2020 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Згідно з цим Законом, Кримінальний кодекс України було доповнено двома новими статтями, які передбачили кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації (стаття 366-2 КК України) та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (стаття 366-3 КК України).

Незважаючи на відновлення кримінальної відповідальності за неправдиві відомості у антикорупційній декларації або взагалі за її неподання уповноваженими суб'єктами, ці статті не були віднесені до переліку корупційних кримінальних

правопорушень. Це свідчить про збереження тенденції до уникнення відповідальності за явно корупційні дії. Ми переконані, що законодавцю необхідно терміново внести статті 366-2 та 366-3 КК України до переліку корупційних кримінальних правопорушень, закріплених у примітці до статті 45 КК України.

Родовим об'єктом аналізованого виду корупційних кримінальних правопорушень є суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Предметом є неправомірна вигода (яка нами вже аналізувалася) та активи, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує законні доходи особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Формулювання поняття, що позначає останній предмет (активи), конструювалося досить довго. Адже попереднє визначення взагалі стало підставою для визнання правової норми про незаконне збагачення неконституційною. Така ситуація обумовлювалася тим, що для права важливе не лише сутнісне вираження, а й змістовне наповнення. Законодавець, замість того, щоб адаптувати припис міжнародного антикорупційного нормативно-правового документа у вітчизняний КК України (згідно зі статтею 20 Конвенції ООН проти корупції, незаконним збагаченням є значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати), спробував розробити власне поняття, яке реально не відповідало презумпції невинуватості і покладало тягар доказування на підозрюваного. На нашу думку, чинне поняття предмета незаконного збагачення нині змогло усунути визначені недоліки.

З об'єктивної сторони корупційні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, здебільшого характеризуються активною формою поведінки та сукупністю певних ознак: зловживання владою, настання істотної шкоди, що полягає у спричиненні матеріальних збитків [65, с. 308].

Суб'єкт цих кримінально караних діянь є спеціальним (службова особа). Під час тлумачення поняття «службова особа» для потреб цього розділу Особливої частини КК України необхідно використовувати примітки 1 та 2 до статті 364 КК

України. Зазначена у примітках різноманітність суб'єктів складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності обумовлена тим, що законодавець, відповідно до міжнародних стандартів, передбачив механізм захисту суспільних відносин, які забезпечують нормальне функціонування державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій (незалежно від форми власності та організаційно-правової форми), що здійснюється відповідно до встановлених норм і у передбачений законом порядок [387, с. 166]. Однак, як уже наголошувалося, подекуди суб'єкт цих правопорушень може бути і загальним, наприклад, у разі надання неправомірної вигоди службовій особі (стаття 369 КК України).

З суб'єктивної сторони корупційні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, вчиняються умисно. Проте може мати місце і подвійна форма вини у випадку необережного ставлення до настання тяжких наслідків кримінально протиправного діяння.

Узагальнюючи вищезазначене та міжнародні стандарти і досвід країн із низьким рівнем корупційної латентності (зокрема Фінляндії та Сінгапуру), ми пропонуємо під корупційним кримінальним правопорушенням розуміти діяння, що передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне умисне діяння, що полягає у протиправному використанні особою свого публічного статусу, службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей (зокрема шляхом зловживання владою, незаконного збагачення чи надання недостовірних відомостей про активи), з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб, що спричиняє істотну шкоду суспільним відносинам у сфері службової чи професійної діяльності та призводить до системної деформації принципів верховенства права

Сьомий вид: Корупційні кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби

Остання група корупційних кримінальних правопорушень, яку необхідно виділяти на підставі родового об'єкта, - це корупційні кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби. Ця група представлена

кримінально протиправним діянням: викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (стаття 410 КК України).

Також ми погоджуємося із думкою О. В. Драган, що загалом дієвість системи декларування майна, як антикорупційного заходу залежить від того, наскільки реальною є загроза виявлення недостовірних відомостей в деклараціях державних службовців [154, с. 1588].

Родовим об'єктом цього кримінального правопорушення є встановлений порядок несення військової служби. Основним безпосереднім об'єктом є встановлений порядок реалізації права власності щодо військового майна, а додаткові безпосередні об'єкти - життя і здоров'я особи, честь і гідність особи, громадський порядок, порядок виконання службових повноважень військовими службовими особами тощо [358, с. 143–144].

Предметом кримінального правопорушення є такі елементи: зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова та спеціальна техніка, інше військове майно.

Сутність більшості предметів цього кримінального правопорушення вже була розкрита під час характеристики корупційних кримінальних правопорушень проти громадської безпеки. Тому пропонується зосередити увагу на тих предметах, які ще не аналізувалися:

- Інші бойові речовини - хімічні речовини, їхні сполуки та суміші, біологічно активні речовини, які використовуються для виготовлення хімічної (зарин, іприт, фосген) чи біологічної зброї.
- Засоби пересування - механічні пристрої, обладнані двигуном і призначені для перевезення вантажу і людей, а також виконання будь-яких робіт чи спеціальних завдань.

- Військова та спеціальна техніка - це узагальнююче поняття, що охоплює всі окреслені вище категорії, а також техніка, призначена для фотозйомки, навігації, коректування стрільби, оптична та засоби зв'язку.
- Інше військове майно - будинки, споруди, паливно-мастильні матеріали, продовольство, військова форма (яка знаходиться на складі), запасні частини до засобів пересування, будівельні матеріали, меблі, медичні прилади, спеціальні засоби, які не мають у своєму складі вибухових речовин, а також кошти.

З об'єктивної сторони корупційне кримінальне правопорушення, передбачене статтею 410 КК України (викрадення, привласнення, вимагання військового майна...), може бути вчинено в таких формах [222., с. 80]:

- Частина 2: Викрадення, привласнення, вимагання військового майна або заволодіння ним шляхом шахрайства військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або такі, що заподіяли істотної шкоди.
- Частина 3: Дії, передбачені частинами першою або другою статті 410, якщо вони вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.
- Частина 4: Дії, передбачені частинами першою або другою статті 410, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, а також розбій із метою заволодіння військовим майном або вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого.

Суб'єкт корупційного кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена частинами 2, 3 та 4 статті 410 КК України, є спеціальним, тобто військова службова особа. Суб'єктивна сторона діяння характеризується або прямим умислом, або подвійною формою вини у випадку спричинення істотної шкоди (щодо частини 2 статті 410 КК України).

Важливим є висновок з аналізу Н. А. Лугіної, що велику частку кримінальних правопорушень, які передбачені стст. 368 та 369 КК України, займають правопорушення вчинені з метою ухилення від призову на військову службу та незаконного перетинання державного кордону [234, с. 110].

Третьою підставою класифікації є організація групування корупційних кримінальних правопорушень у тексті примітки до статті 45 КК України. Залежно від цієї підстави, всі корупційні кримінальні правопорушення необхідно поділяти на дві групи:

1. Правопорушення, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем: (статті 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України).
2. Окремі корупційні кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: (статті 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 КК України).

Прикладом кримінально протиправного діяння першої групи є дії Особи 2, яка, будучи начальником відділу освіти Міловської районної державної адміністрації Луганської області (службова особа, уповноважена на виконання організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій), діючи з прямим умислом, спрямованим на заволодіння печаткою відділу освіти Міловської РДА. Метою заволодіння було укладення договорів між відділом освіти та фізичною особою-підприємцем Особою 4, яка є дружиною її рідного брата Особи 5. Це було вчинено шляхом зловживання своїм службовим становищем, діючи в особистих інтересах. За результатами дослідження всіх матеріалів справи, вироком Міловського районного суду Луганської області від 25 лютого 2019 року у справі № 418/409/19, Особу 2 було визнано винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 357 КК України (Заволодіння офіційним документом, печаткою, штампом шляхом зловживання службовим становищем) та призначене покарання у вигляді штрафу 50 (п'ятдесяти) неоподаткованих мінімумів (850 гривень) [102].

Прикладом кримінально протиправного діяння другої групи (окремі корупційні правопорушення, не пов'язані напряду зі зловживанням) є дії Особи 5, який працював головним державним ревізором-інспектором відділу адміністрування єдиного внеску управління доходів і зборів з фізичних осіб ДПІ у Личаківському

районі м. Львова (тобто був службовою особою). Перебуваючи у довірливих стосунках та маючи можливість здійснювати незаконний вплив на прийняття рішень працівниками ДПІ (які є особами, уповноваженими на виконання функцій держави), Особа 5, діючи з корисливих мотивів, неодноразово з жовтня 2015 р. по січень 2016 р. приймав пропозиції та обіцянки директора ТОВ «Агросмарт 70» Особи 6 про надання неправомірної вигоди.

Ці пропозиції та обіцянки висловлювалися за вплив Особи 5 на невстановлену слідством службову особу ДПІ у Личаківському районі м. Львова для прийняття рішення про внесення до інформаційної системи «Податковий блок» даних про визнання Договору «Про визнання електронних документів». Це надавало можливість подання до ДПІ суб'єктами оподаткування ТОВ «Агросмарт 70» і ТОВ «Бастіон тайм» завідомо неправдивих податкових декларацій з ПДВ та здійснення невстановленою службовою особою ДПІ у Шевченківському районі м. Львова реєстрації фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності (ТОВ «Будівельний центр Меркурій» та ТОВ «Будівельний центр Юпітер»). За вчинення цього діяння Сихівським районним судом м. Львова Особу 5 було засуджено за частиною 2 статті 369-2 КК України (Зловживання впливом) та призначено покарання у вигляді штрафу - однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить сімнадцять тисяч гривень [№ 464/6860/16-к].

Четверта підстава кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень - це повнота ознак корупційності. Згідно з цією ознакою, корупційні кримінальні правопорушення поділяються на безумовно корупційні та умовно корупційні.

Безумовно корупційні кримінальні правопорушення містять у собі кримінально протиправну корупційну складову, оскільки їхній корупційний характер або прямо визначений у законі, або ж впливає з його змісту. Цією складовою, на думку В. Тютюгіна та К. Косінової [304, с. 394], є:

- можливість зловживання владою та службовим становищем, а також тими можливостями, які випливають із такого становища особи;
- або отримання неправомірної вигоди від іншої особи (здатність отримати також пов'язана з обійманням особою певної посади).

Згідно з чинним КК України, до безумовно корупційних кримінальних правопорушень належать, наприклад, зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 КК України); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (стаття 364-1 КК України); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (стаття 365 КК України) тощо.

Щодо умовно корупційних кримінальних правопорушень, то до них належать ті кримінально-протиправні діяння, склад яких має не всі ознаки корупційності. Зокрема, суб'єктивна сторона цих кримінальних правопорушень не виражається у меті щодо одержання неправомірної вигоди чи іншої особистої зацікавленості [90, с. 119]. До таких, зокрема, належать:

- порушення права на безоплатну медичну допомогу (стаття 184 КК України);
- нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без установлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (стаття 210 КК України);
- примушування давати показання (стаття 373 КК України).

П'ятою підставою класифікації корупційних кримінальних правопорушень є правовий режим речей, що є їхнім предметом, а саме: чи знаходяться вони у цивільному обороті або, навпаки, обмежені в ньому.

Що до предметів, які перебувають у цивільному обороті:

До цієї групи належать предмети, які можуть бути об'єктами вільного обігу відповідно до цивільного законодавства:

- Неправомірна вигода (як предмет більшості корупційних кримінальних правопорушень).
- Чуже майно (стаття 191 КК України).
- Бюджетні кошти, що включаються до державного і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування у відповідних розмірах (стаття 210 КК України).
- Обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (стаття 313 КК України).

- Документи, штампи, печатки (стаття 357 КК України).
- Активи у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами (стаття 368-2 КК України).

До предметів, обмежених у цивільному обороті належать речі, щодо яких встановлені спеціальні правила обігу та/або заборони:

- Вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, радіоактивні матеріали (стаття 262 КК України).
- Наркотичні засоби, психотропні речовини, їхні аналоги (стаття 308 КК України), прекурсори (стаття 312 КК України), снотворний мак та конопля, а також психотропні речовини, їхні аналоги і прекурсори, призначені для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин (стаття 320 КК України).
- Зброя, бойові припаси, вибухові речовини, інші бойові речовини, засоби пересування, військова та спеціальна техніка, інше військове майно (стаття 410 КК України).

Шоста підстава класифікації корупційних кримінальних правопорушень - це особливі характеристики предмета (вартість, розмір, особливо важливий характер тощо). Згідно з цією підставою пропонується виділяти дві групи:

1. Правопорушення без особливих характеристик предмета:

До цієї групи належать ті корупційні кримінальні правопорушення, що не наділені особливими кількісними характеристиками (розміром, вартістю) їхньої сутності, наприклад:

- Привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (частина 2 статті 191 КК України).
- Зловживання впливом (стаття 369-2 КК України).
- Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань (частини 1 та 2 статті 369-3 КК України) тощо.

2. Правопорушення з додатковими характеристиками предмета:

До цієї групи належать корупційні кримінальні правопорушення, що мають певні додаткові характеристики предмета їхнього складу, які впливають на кваліфікацію.

Ці різновиди залежать від розміру предмета:

- Значний розмір: Предмет (наприклад, неправомірна вигода за статтею 368 КК України) у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (частина 2 статті 368 КК України).
- Великий розмір:
 - Для нецільового використання бюджетних коштів (стаття 210 КК України) - сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (частина 2 статті 210 КК України).
 - Для неправомірної вигоди (стаття 368 КК України) - сума, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (частина 3 статті 368 КК України).
- Особливо великий розмір:
 - Для нецільового використання бюджетних коштів (стаття 210 КК України) - сума, що в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (частина 2 статті 210 КК України).
 - Для незаконного заволодіння предметами обігу наркотичних засобів (стаття 308 КК України) - стосується прекурсорів або їх збуту для виробництва наркотичних засобів в особливо великих розмірах (частина 3 статті 308 КК України).

Наступна підстава класифікації у цій групі (шостій) - це вартість предмета корупційного кримінального правопорушення, яка визначається з посиланням на законодавчо встановлені показники: по-перше, неоподатковуваний мінімум доходів громадян (НМДГ). Наприклад, предметом незаконного збагачення є активи, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот НМДГ перевищує законні доходи особи (частина 1 статті 368-2 КК України). По-друге, використовується розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ПМПО). Наприклад, предметом

протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань є неправомірною вигодою розміром, що перевищує двадцять ПМПО (частина 3 статті 369-3 КК України).

Сьома підстава класифікації корупційних кримінальних правопорушень - це суб'єкт їхнього складу. Необхідно зазначити, що вітчизняний законодавець, приставши на вимоги міжнародної спільноти, скоригував поняття «корупції», закріплене у Законі, включивши до нього не лише «пасивного корупціонера» (особу, що одержує вигоду), а й «активного корупціонера» (загального суб'єкта правопорушення), дії якого полягають у «наданні неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону». Тому слід погодитися з позицією А. Запотоцького та О. Шармар [168, с. 88] щодо наявності неузгодженості між положеннями статті 1 (визначення корупції) та статті 3 («Суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону») вищезазначеного Закону.

Тому наукова класифікація суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень дещо відрізняється від законодавчої, окресленої як у Законі, так і в КК України. Ми пропонуємо виділяти таких суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень [357, с. 165]: 1) службові особи юридичних осіб публічного права (стаття 364 КК України); 2) службові особи юридичних осіб приватного права (стаття 364-1 КК України); 3) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (стаття 365-2 КК України); 4) працівники підприємств, установ та організації, які не є службовими особами, або особи, які працюють на користь підприємства, установи чи організації (частини 3 і 4 статті 354 КК України); 5) загальні суб'єкти (частини 1 і 2 статті 354 або стаття 369 КК України); 6) військові службові особи (стаття 410 КК України).

Цікавим видається те, що до переліку корупційних кримінальних правопорушень не потрапили кримінальні протиправні діяння, передбачені статтею 365 КК України («Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу») та статтею 370 КК України («Провокація підкупу»). Необхідно зазначити, що суб'єкти цих кримінальних правопорушень є службовими

особами, зокрема, працівник правоохоронного органу є службовою особою юридичної особи приватного права. Крім того, дивним є те, що, наприклад, працівник правоохоронного органу, який перевищив свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди, завдавши водночас істотної шкоди певним інтересам, відповідно до статті 45 КК України не може бути визнаний корупціонером. Особливо це вражає порівняно з тим, що пересічний працівник підприємства, установи чи організації (стаття 354 КК України) визнається «корупціонером» (з усіма негативними наслідками), навіть якщо він хоча б погодився одержати неправомірну вигоду, тобто прийняв пропозицію [269, с. 151].

Восьма підстава класифікації корупційних кримінальних правопорушень - це їхня мета. Так, вони можуть вчинятися з метою одержання неправомірної вигоди, а також без такої мети.

Прикладом корупційного кримінального правопорушення, яке вчиняється з метою одержання неправомірної вигоди, є дії Особи 1, першого заступника начальника «Жмеринської дирекції залізничних перевезень». Він, маючи злочинний умисел та корисливий мотив, спрямований на одержання неправомірної вигоди, а також користуючись своїм авторитетом, здійснив вплив на прийняття рішення особами, уповноваженими на виконання функцій держави. Цей вплив полягав у наданні певним суб'єктам господарювання переваг у подачі під навантаження/вивантаження необхідних вагонів або їхньої необхідної кількості, а також у прискоренні або затримці вагонів на залізничних станціях. За здійснення протиправного впливу Особа 1 попередньо прийняв пропозицію (обіцянку) неправомірної вигоди від Особи 2, Особи 3 та Особи 4 [99].

Стосовно прикладу корупційного кримінального правопорушення, вчиненого без мети одержання неправомірної вигоди, ним є дії Особи 6, який, обіймаючи посаду начальника відділу транспорту ТОВ «Роял Фуд» (де він, згідно з посадовою інструкцією, здійснював забезпечення автотранспорту ресурсами та ніс повну матеріальну відповідальність), всупереч своїм посадовим обов'язкам, мав намір на привласнення чужого майна - грошей, які знаходились на паливній картці № 2 ТОВ «Роял Фуд», отриманій ним у силу своєї посади. Усвідомлюючи суспільно

небезпечний характер своїх дій, він заволодів грошима на вказаній картці шляхом передачі її третім особам з метою здійснення подальшого заправлення їхніх автомобілів та отримання від них готівки [101].

Дев'ята підстава класифікації корупційних кримінальних правопорушень - це їхня підслідність. Доволі цікавою видається непослідовність законодавця стосовно окреслення переліку корупційних кримінальних правопорушень та їхньої підслідності. Відповідно до спеціального закону, на Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) покладено завдання з розслідування та розкриття корупційних правопорушень. Однак перелік таких правопорушень, визначених у статті 216 КПК України, не збігається з переліком у примітці до статті 45 КК України. Відтак складається парадоксальна ситуація, коли корупційні кримінальні правопорушення виявляються підслідними кільком органам досудового розслідування.

Продовжую глибоке перефразування наданого тексту, зберігаючи суворий академічний стиль: суцільний текст із абзацами, без використання будь-яких зовнішніх елементів.

Детективи Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 209, 210, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-5, 369, 369-2, 410 КК України, якщо наявна хоча б одна з таких умов:

1. Особи займають особливо відповідальне службове становище.
2. Розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення кримінального правопорушення (якщо кримінальне правопорушення вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків).

3. Кримінальне правопорушення, передбачене статтею 369 або частиною 1 статті 369-2 КК України, вчинено щодо службової особи, визначеної у частині 4 статті 18 КК України або у пункті 1 частини 1 статті 216 КПК України.

Стосовно підслідності Державного бюро розслідувань (ДБР), то цей орган здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, що вчинені:

1. вищими посадовими особами;
2. службовими особами НАБУ та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП);
3. військовослужбовцями, тобто проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), зокрема, діяння, передбачене статтею 410 КК України.

Таким чином, решта корупційних кримінальних правопорушень, тобто ті, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями 262, 308, 312, 313, 320, 357, 364-1, 365-2, 368-3, 368-4 КК України, є підслідними слідчим органам Національної поліції.

Підсумовуючи вищезазначене, доцільно підкреслити, що ми пропонуємо виділяти кілька підстав для класифікації корупційних кримінальних правопорушень.

Залежно від виду кримінальних правопорушень вони поділяються на проступки та злочини.

За видом родового об'єкта складу кримінального правопорушення корупційні кримінальні правопорушення поділяються на такі групи:

- Проти власності.
- У сфері господарської діяльності.
- Проти громадської безпеки.
- У сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів.
- Проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.
- У сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

- Проти встановленого порядку несення військової служби.

Наукова класифікація корупційних кримінальних правопорушень ґрунтується на кількох ключових підставах, що дозволяють систематизувати ці діяння.

Зокрема, за організацією групування у тексті примітки до статті 45 Кримінального кодексу України, такі правопорушення поділяються на дві основні категорії: вчинені шляхом зловживання службовим становищем та окремі корупційні кримінальні правопорушення, які охоплюють сфери господарської діяльності, протидії авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також сфери службової та публічної професійної діяльності.

Відповідно до повноти ознак корупційності, ці діяння диференціюються на безумовно корупційні (де корупційний характер є очевидним і визначеним) та умовно корупційні (склад яких не містить усіх необхідних ознак корупційності, зокрема, відсутня мета одержання неправомірної вигоди).

Предмет корупційних кримінальних правопорушень дає підстави для подальшої класифікації. По-перше, залежно від правового режиму речей, що є предметами, їх можна поділити на ті, що передбачають у цивільному обороті, та ті, що обмежені в ньому. По-друге, відповідно до особливих характеристик предмета, розподіл здійснюється на правопорушення, що не наділені особливими характеристиками їх сутності, та ті, що мають певні додаткові характеристики (наприклад, вартість та розмір предмета).

З огляду на суб'єкт, який учиняє корупційне кримінальне правопорушення, вони можуть бути класифіковані за типом особи, що є суб'єктом: службова особа юридичних осіб публічного права; службова особа юридичних осіб приватного права; особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (але не є держслужбовцем чи посадовою особою місцевого самоврядування); працівник підприємств, установ та організацій, який не є службовою особою, або особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації; загальний суб'єкт; військова службова особа.

Крім того, залежно від мети, якої бажає досягти особа, корупційні кримінальні правопорушення поділяються на ті, які вчиняються з метою одержання неправомірної вигоди, а також ті, які не мають цієї мети.

Нарешті, за підслідністю корупційні кримінальні правопорушення поділяються на ті, що підслідні Національному антикорупційному бюро України (НАБУ), Державному бюро розслідувань (ДБР), а також Національній поліції.

2.3. Соціальна обумовленість криміналізації окремих адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією

Аналіз понять та видів корупційних кримінальних правопорушень свідчить, що ефективні заходи боротьби передбачають встановлення не лише кримінальної, а й адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення. Так, Глава 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) передбачає відповідальність за дев'ять адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією:

1. Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4 КУпАП).
2. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172-5 КУпАП).
3. Порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6 КУпАП).
4. Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7 КУпАП).
5. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень (ст. 172-8 КУпАП).
6. Порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (ст. 182-8-1 КУпАП).
7. Невжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172-9 КУпАП).

8. Порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних із маніпулюванням офіційним спортивним змаганням (ст. 172-9-1 КУпАП).
9. Порушення законодавства у сфері оцінювання впливу на довкілля (ст. 172-9-2 КУпАП).

Для забезпечення належного рівня протидії будь-якому суспільному явищу критично важливим є пошук та впровадження збалансованих заходів у контексті встановлення виду відповідальності. Ми переконані, що жорсткий підхід у контексті відповідальності та покарань за корупційні діяння не завжди є виправданим. Однак подекуди саме жорсткі методи здатні забезпечити належний рівень протидії корупції. Саме тому особи, визнані винними у вчиненні окремих діянь, пов'язаних із корупцією, повинні нести кримінальну відповідальність, а не адміністративну. Адже з метою боротьби з корупцією необхідно змінювати вкорінений у свідомість громадян підхід до розуміння відносин між суб'єктом владних повноважень та громадянином. Кримінальна відповідальність є найсуворішим видом відповідальності, а тому криміналізувати ті чи інші діяння необхідно, маючи потужну соціальну обумовленість. Крім того, як корупційні діяння, так і ті, що лише пов'язані з корупцією, характеризуються високим рівнем латентності, оскільки вони вигідні обом сторонам. З огляду на вищевикладене, визначити реальну кількість вчинених адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, є дуже важко, а відтак і спиратися виключно на статистичні показники було б помилковим. Саме тому пропонуємо проаналізувати й інші детермінанти такої криміналізації. Ми вважаємо, що з-поміж переліку адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, три повинні бути криміналізовані.

Насамперед, пропонується зосередити увагу на порушенні встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків. Обдаровування чиновників у нашій державі часто сприймається як звична та абсолютно прийнятна справа. Як наголошувалося раніше, з позиції наших предків корупція була своєрідним проявом поваги, прихильності та нормальними взаємовідносинами між людьми. Прийнятними вважалися підношення жерцям, правителям, а у подальшому -

службовцям різних рівнів з метою одержання їхньої допомоги, сприяння, впливу чи заступництва.

Необхідно зауважити, що нині поняття «подарунок» для антикорупційного законодавства набуло іншого змістовного наповнення порівняно з визначеннями дарунка і пожертви у Цивільному кодексі України та інших нормативно-правових актах. Це означає, що під час конкуренції відповідних норм перевагу мають спеціальні приписи антикорупційного законодавства щодо подарунків, які стосуються як його визначення, так і регулювання суспільних відносин щодо них. Ці приписи мають вирішальне значення й при кваліфікації корупційних кримінальних та адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією [260, с. 124]. Ми вважаємо, що для уніфікації всіх законодавчих термінів та створення єдиного тезауруса нормативно-правових актів такий підхід є не зовсім виправданим. Однак, з іншого боку, для потреб антикорупційної сфери поняття «подарунок» набуло нового, специфічного сенсу. Більше того, якщо аналізувати морфеміку, слово «подарунок» відрізняється від слова «дарунок», яким оперує цивільне законодавство.

Нормотворець, як ми вже наголошували, дуже обмежено підходить до сутності корупції, тому обдаровування чиновника, на його думку, не є корупцією в чистому вигляді. Натомість ми переконані, що порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків усе ж є корупційним діянням.

Ми підтримуємо позицію С. Рощупкіна, що одержання подарунків у власних інтересах та у зв'язку з виконанням функцій держави й органів місцевого самоврядування варто розцінювати безпосередньо як корупційне правопорушення, оскільки одержання подарунків є причиною, що надалі призводить до появи більш серйозних фактів корупції [335 с. 201]. Більше того, такої позиції додержується і Верховний Суд України (ВСУ), який у Постанові Пленуму ВСУ від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» зазначає, що хабар може даватися та отримуватися й у замаскованій формі - під виглядом укладення законної угоди, нарахування й виплати заробітної плати чи премій, нееквівалентної оплати послуг різного характеру (консультації, експертизи тощо) [331].

Підтвердженням необхідності криміналізації порушення обмежень щодо подарунків є й те, що визначення «подарунка» є подібним до визначення «неправомірної вигоди». Відповідно до статті 1 Закону України "Про запобігання корупції", подарунок - це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають / одержують безоплатно або за ціною, нижчою від мінімальної ринкової [298].

З метою забезпечення правильної кваліфікації діяння ми пропонуємо підстави для відмежування подарунка від неправомірної вигоди.

По-перше, вираження вартості. Вартість подарунка чітко визначена в законодавстві і не повинна перевищувати:

- Один прожитковий мінімум для працездатних осіб (ПМПО), встановлений на день прийняття подарунка (одноразово).
- Сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) впродовж 1 року, не має перевищувати двох ПМПО, встановлених на 1 січня того року.

Водночас, законодавець не закріплює чітке вартісне вираження неправомірної вигоди, крім кваліфікованих складів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), що виділяє неправомірну вигоду у значному, великому та особливо великому розмірі. Ми вважаємо, що використання такого вартісного вираження для неправомірної вигоди суперечить самій сутності цього поняття, адже її складовими є й переваги, пільги, послуги нематеріального характеру, а також будь-які вигоди нематеріального чи негрошового характеру [86, с. 143]. Отже, закономірно постає питання, як, наприклад, визначити великий розмір для переваг нематеріального характеру.

По-друге, мотив пропозиції, обіцянки, надання або одержання. Якщо дарування (одержання подарунка) здійснюється безоплатно й безкорисно та відповідно до частини 2 статті 717 Цивільного кодексу України не може передбачати обов'язку обдарованого вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового чи немайнового характеру [385], то діяння, предметом яких є неправомірна вигода, навпаки, здійснюються з метою отримання певної вигоди

(матеріальної та/або нематеріальної). Крім того, подарунок може здійснюватися як безоплатно, так і за ціною, нижчою за мінімальну ринкову. Хоча поняття «ціна, нижча за мінімальну ринкову» відсутнє в нормативних джерелах, згідно з підпунктом 14.1.219 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України ринкова ціна - це ціна, за якою товари (роботи, послуги) передаються на добровільній основі між взаємно незалежними сторонами, що володіють достатньою інформацією про ціни, які склалися на ринку ідентичних (або однорідних) товарів у порівнянних економічних умовах [284]. Таким чином, ціною, нижчою за мінімальну ринкову, є вірогідне зниження ціни реалізації майна, нематеріальних активів та надання послуг, пільг і привілеїв.

По-третє, обстановку надання. Для подарунка характерною є урочиста, святкова атмосфера, натомість для неправомірної вигоди ця вимога відсутня. Однак практично складним видається встановлення правомірності чи неправомірності подарунка. Наприклад, О. Банчук пропонує неправомірними вважати подарунки, які одержують посадові особи [69, с. 23]: за ухвалення рішень, вчинення дії чи бездіяльності в інтересах дарувальника; за посередництво у сприянні в ухваленні рішень, вчиненні дій чи бездіяльності іншими посадовими особами та органами влади в інтересах дарувальника; від посадових осіб, які перебувають у підпорядкуванні, незалежно від мети здійснення подарунка. Тобто решту подарунків, що не перевищують законодавчо встановлене вартісне обмеження, необхідно визнавати правомірними. Натомість О. Беденко-Зваридчук пропонує не обмежуватися вартісним вираженням, а правомірними вважати лише ділові подарунки (сувеніри), прояви гостинності (запрошення на каву, чай, вечерю) у скромних масштабах, які широко використовуються для налагодження добрих ділових стосунків [72, с. 18]. Умовами прийняття цих подарунків є те, що вони не будуть постійними і не впливатимуть на прийняття публічними службовцями рішень або не створюватимуть враження, що вони можуть вплинути на їхні рішення.

На нашу думку, вищезазначене роз'яснення не є досконалим, адже: 1) стосується лише посадових осіб юридичних осіб публічного права, і тому незрозумілим є питання щодо обдарування посадових осіб юридичних осіб

приватного права; 2) автор надмірно пронизує поняття оціночними категоріями, наприклад, «скромні масштаби». Так, залежно від сфери діяльності та доходів юридичних осіб приватного права, розуміння поняття «скромні масштаби» може бути неоднозначним. Зокрема, можливою є ситуація, коли директор юридичної особи приватного права, намагаючись бути гостинним, може вчинити дії, які іншою стороною будуть розцінені як неправомірний подарунок або ж взагалі як неправомірна вигода [86, с. 154].

Особливе місце в контексті визначення правомірності подарунка відіграє і поняття «гостинність», яке, як зауважує О. Лупало, взагалі не є правовою категорією і жоден нормативний акт визначення цього поняття не закріплює [236]. Це поняття може тлумачитися з урахуванням загальних принципів діяльності державних службовців чи посадових осіб місцевого самоврядування, обстановки дарування, приводу, з якого надається дарунок, національних традицій та вимог до певної події, закріплення певних правил щодо дипломатичного протоколу, етикету та низки інших чинників.

Подарунки сприймаються як загальновизнані уявлення про гостинність лише за умови, що вони не мають ознак системності та не впливають на прийняття суб'єктами відповідальності рішень або не створюють враження, що такий вплив можливий. Подарунки, що відповідають цим уявленням, можуть бути побутового або ділового характеру. Термін «ділова гостинність» охоплює прийняття запрошення на вечерю або обіди в ресторані, запрошення до розважальних закладів (наприклад, квитки на спортивні або культурні заходи), а також витрати на дорогу, проживання (у готелі) й інші види ділової гостинності, за які їх одержувач не сплачує повної вартості [318., с. 156].

Різноманітним у своєму прояві може бути і сприйняття представницьких витрат як вираження гостинності. Представницькі витрати - це витрати підприємства, пов'язані з прийманням та обслуговуванням представників інших підприємств, які прибули для проведення перемовин із метою підписання взаємовигідних контрактів [297, с. 124]. До цих витрат можуть належати вартість транспортних послуг, вартість організації офіційних прийомів (сніданок, обід,

«шведський стіл»), послуги перекладу тощо. Враховуючи статки певних приватних суб'єктів підприємницької діяльності, досить складно буде «наблизити» розмір реальних представницьких витрат під нормативні обмеження. Таким чином, якщо в результаті оплати одним із контрагентів витрат на проживання в готелі іншого контрагента та їхньої спільної вечері буде укладено контракт, то такі дії приймальної сторони фактично можуть бути розцінені як неправомірний подарунок [61, с. 155].

Іншим видом подарунків, окрім представницьких витрат, відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства юстиції України щодо запобігання та протидії корупції, є особистий подарунок. Це подарунок, отриманий від близьких людей, старих друзів, добрих знайомих із нагоди особистих свят (наприклад, день народження) або загальноновизнаних свят (Новий рік, Різдво тощо), за умови, що його прийняття не впливає на прийняття особою, уповноваженою на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування (або окремими прирівняними до них особами), рішень або не створює враження, що це може вплинути на їхні рішення.

Для встановлення правомірності такого подарунка необхідним є чітке розуміння поняття «близькі особи». Закон [298] визначає, що близькі особи - це особи, які:

1. Спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині 1 статті 3 Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних, наприклад, особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі).
2. Незалежно від зазначених умов, включають: чоловіка, дружину, батька, матір, вітчима, мачуху, сина, дочку, пасинка, падчерку, рідного брата, рідну сестру, діда, бабу, прадіда, прабабу, внука, внучку, правнука, правнучку, зятя, невістку, тестя, тещу, свекра, свекруху, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта.

О. Дудоров та Р. Мовчан наголошують, що перелік близьких осіб, зазначений у статті 1 Закону "Про запобігання корупції", на перший погляд, є необґрунтовано широким. З іншого боку, в цьому переліку не зазначені дядько (тітка), а також

племінник (племінниця), які згідно з положеннями цивільного законодавства (ст. 1145 ЦК України) мають другий ступінь спорідненості (на відміну від прадіда та прабаби, які мають третій ступінь) з особою, на яку поширюються антикорупційні обмеження [156, с. 65]. Крім того, до категорії близьких осіб, від яких можна приймати подарунок незалежно від його вартості, не віднесено нареченого чи наречену. Тому перелік осіб, які є близькими, слід привести у відповідність із положеннями цивільного та сімейного законодавства України, зокрема шляхом включення до нього дядька, тітки, племінника, племінниці, нареченого, нареченої [360, с. 124]. Допоки відповідні пропозиції не будуть враховані законодавцем, отримання подарунків від вказаних осіб не може розцінюватись як отримання подарунків «від близьких осіб» [157, с. 121].

Серед різновидів подарунків у сфері протидії корупції окреме місце займають й офіційні подарунки [340, с. 26], тобто подарунки, призначені державам, територіальним громадам або установам чи організаціям різних рівнів. Ці подарунки приймають на офіційних заходах, які є протокольними заходами на міжнародному, державному та місцевому рівнях, у яких беруть участь представники відповідних органів або які відбуваються у зв'язку з виконанням цими особами службових обов'язків, з урахуванням загальноновизнаних міжнародних та національних стандартів, традицій і правил. Уповноважена особа, яка отримала офіційний подарунок, зобов'язана впродовж одного місяця передати його компетентному органу. Ця процедура повинна супроводжуватися передаванням акцепту [302].

Важливим аспектом встановлення фактів наявності аналізованого правопорушення є чинник установлення причинно-наслідкового зв'язку між фактом отримання подарунка та вчиненням або невчиненням дій, або ухваленням чи неухваленням певних рішень на користь цієї особи або третіх осіб, що обумовлюється службовим становищем одержувача. Крім того, під час збирання доказів на користь підтвердження чи спростування факту наявності порушення, пов'язаного з одержанням подарунка, важливу роль відіграє встановлення зв'язку між використанням службових обов'язків раніше у власних інтересах чи на користь третіх осіб. Такі подарунки можуть сприйматися як подяка за раніше вчинені

службовцем дії (бездіяльність) або прийняті ним рішення на користь дарувальника або третіх осіб [328, с. 159]. А подяка, у свою чергу, є проявом корупційного діяння.

Показовим у контексті запровадження кримінальної відповідальності за одержання подарунків особами, визначеними законодавством, є й досвід країн Європейського Союзу, який ми пропонуємо розглянути:

У Франції одержання подарунка державним службовцем, вартість якого перевищує 35 євро, є кримінально караним діянням [14]. Схожий підхід застосовується у Німеччині, де одержання подарунка державним службовцем, вартість якого перевищує 25 євро, також вважається кримінально караним діянням [17].

У Словаччині ситуація є ще більш жорсткою: одержання подарунків державними службовцями перебуває під цілковитою заборобою і передбачає притягнення до кримінальної відповідальності [7].

На відміну від цих країн, у Іспанії у законодавстві відсутні вартісні чи кількісні обмеження відносно подарунків чиновникам [12]. Критерії таких обмежень розроблені судовою практикою: подарунок може бути лише проявом гостинності і ні в якому разі не може створювати навіть уявлення про можливість неправомірного впливу на державного службовця.

Таким чином, основними підставами для криміналізації порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків є історична та соціальна обумовленість. З огляду на це, пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 368-1 наступного змісту:

Стаття 368-1. Порушення особою встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків

1. Умисне порушення особою встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків - карається штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до ста годин, або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років.
2. Ті самі дії, вчинені повторно, - караються штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими

роботами на строк від ста до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

Примітка: Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені в пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Наступним адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, яке ми вважаємо необхідним криміналізувати, є порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7 КУпАП). Проблема конфлікту інтересів у нашій державі стоїть дуже гостро, адже більшість людей сприймає корупцію як абсолютно нормальні відносини, надання допомоги своїм близьким, рідним, знайомим, привітне ставлення до інших людей. Однак ми переконані, що така екстраполяція на сферу взаємодії компетентних суб'єктів з громадянами є невиправданою, оскільки вона нівелює основні конституційні приписи про правову державу, верховенство права та рівність громадян.

А. Фодчук, О. Стрільців, І. Гаман підкреслюють, що в контексті запровадження кримінальної відповідальності за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів необхідно пам'ятати: коли приватний інтерес фактично призвів до прийняття правомірних або неправомірних рішень чи вчинення діянь, такі дії вже можуть кваліфікуватися як зловживання службовим становищем (ст. 364 КК України) або прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) тощо, а не лише як «конфлікт інтересів» [162, с. 34]. Ми переконані, що такий підхід фактично нівелює конституційний припис про те, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення. Тому, на нашу думку, для уникнення плутанини у процесі правозастосування, а також із метою обрання адекватного виду відповідальності, необхідно передбачити кримінальну відповідальність за вчинення дій чи ухвалення рішень в умовах наявності реального конфлікту інтересів, якщо вони спричинили істотну шкоду.

Щодо правової регламентації поняття конфлікту інтересів, то в Україні воно окреслене нормами Розділу 5 Закону України "Про запобігання корупції". Аналіз досвіду правового регулювання цього питання в європейських країнах свідчить, що

в деяких державах ухвалено спеціальні закони про конфлікт інтересів. Серед таких країн - Сербія та Чехія (закони про конфлікт інтересів), Хорватія (закон про запобігання конфлікту інтересів під час здійснення публічно-владних повноважень), Латвія (закон про запобігання конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб) та Литва (закон про публічні та приватні інтереси в публічній службі). Водночас, окремі держави врегульовують питання конфлікту інтересів у законах, що стосуються порядку несення державної служби. До них належать Польща (закони про обмеження участі в підприємницькій діяльності осіб, які виконують публічні функції, та про публічну службу), Австрія та Греція (кодекси публічної служби) [350., с. 5–6].

Пропонуємо проаналізувати зазначене протиправне діяння з позиції складу правопорушення.

Щодо об'єкта аналізованого правопорушення, пов'язаного з корупцією, О. Губанов визначає його як суспільні відносини у сфері забезпечення додержання вимог, заборон та обмежень, установлених Законом, особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [64, с. 130]. Натомість, на нашу думку, цей об'єкт є дещо ширшим. Так, родовим об'єктом є суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Безпосереднім об'єктом необхідно вважати суспільні відносини у сфері державного управління, а також у сфері функціонування системи запобігання корупції [294 с. 139].

Об'єктивна, тобто зовнішня сторона, порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, з огляду на позицію Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, викладену у Листі № 223-943/0/4-17 від 22 травня 2017 р., має дві форми:

1. Неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів - наявної суперечності між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття

рішень або на вчинення чи невчинення дій під час виконання вказаних повноважень.

2. Вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів, тобто за наявності суперечності між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що вплинуло на об'єктивність або неупередженість вчинення таких дій або прийняття таких рішень.

На нашу думку, криміналізувати необхідно лише вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів, тоді як за неповідомлення особою про наявність у неї реального конфлікту інтересів слід передбачати лише адміністративну відповідальність. Позитивним кроком у контексті посилення відповідальності за конфлікт інтересів стало внесення змін до статті 59-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів [294]. Означені новели передбачили обов'язок для сільського, селищного, міського голови, секретаря, депутата сільської, селищної, міської ради, голови, заступника голови, депутата районної, обласної, районної у місті ради:

- Публічно повідомляти про конфлікт інтересів, який виник під час участі у засіданні ради, іншого колегіального органу (комісії, комітету, колегії тощо), відповідному колегіальному органу.
- Не брати участі у розгляді, підготовці та прийнятті рішень відповідним колегіальним органом.

Важливим під час кваліфікації цього діяння є з'ясування сутності поняття «конфлікт інтересів». Так, конфлікт інтересів – це своєрідне змагання суперечливих інтересів і поглядів, напруженості та різкої ескалації суперечностей, що призводять до активних дій, ускладнень та боротьби, які супроводжуються складними конфліктами. Невід'ємними ознаками конфлікту є боротьба та ворожі стосунки. Основними ознаками конфлікту інтересів є загроза об'єктивності під час виконання посадових обов'язків; суперечність між особистим інтересом та інтересами інших

суб'єктів; а також можливість завдання шкоди законним інтересам інших суб'єктів . [391, с. 148].

В умовах реального конфлікту інтересів істотне значення має з'ясування підстав для розмежування уявного, потенційного та реального конфлікту інтересів. Як зауважує Т. Василевська, уявний конфлікт інтересів існує тоді, коли вважається, що приватні інтереси державного службовця можуть перешкоджати виконанню ним своїх обов'язків, але насправді цього не відбувається [89, с. 46–47]. У цьому контексті слід погодитися, що розпорядження владою та участь в управлінні створюють у сфері державної влади й місцевого самоврядування умови, які можуть містити конфлікт інтересів. Відповідно, неможливо повністю вирішити конфлікт інтересів у державному управлінні та місцевому самоврядуванні. Пріоритет суспільних інтересів не може повністю нівелювати приватні інтереси персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування. Кожний працівник має особисті інтереси, які іноді можуть суперечити рішенням або діям, що вимагаються роботою. Тому немає сенсу вимагати повної заборони таких конфліктів інтересів.

Відмінність між потенційним та реальним конфліктом інтересів полягає в наступному: потенційний конфлікт лише встановлює існування приватного інтересу особи, що може порушити об'єктивність або неупередженість ухвалення рішень, тоді як у реальному конфлікті інтересів суперечність між приватними інтересами особи та офіційними інтересами безпосередньо впливає чи вже вплинула на об'єктивність чи неупередженість ухвалення рішень чи введення в дію або не введення в дію заходів для здійснення повноважень такої особи. Крім того, це також визначає ступінь впливу цієї протиречності на рішення чи дію, яке повинно мати об'єктивне вираження, а також часовий зв'язок між рішенням та наявністю певних ознак.

Таким чином, для встановлення факту наявності реального конфлікту інтересів недостатньо лише констатувати існування приватного інтересу, який потенційно може вплинути на об'єктивність або неупередженість ухвалення рішень. Натомість, важливо прямо визначити, що, по-перше, приватний інтерес дійсно має місце; по-друге, цей приватний інтерес справді суперечить службовим чи

представницьким повноваженням; і по-третє, така суперечність не просто може вплинути, а насправді впливає на об'єктивність чи неупередженість ухвалення рішень чи вчинення дій.

Тобто, для встановлення наявності факту ухвалення рішення, вчинення чи невчинення дії в умовах реального конфлікту інтересів та розмежування реального і потенційного конфлікту інтересів, особа, яка здійснює правозастосовну діяльність, для кваліфікації рішення як такого, що прийняте в умовах реального конфлікту інтересів, повинна встановити обов'язкову сукупність таких юридичних фактів:

1. Наявність у правопорушника факту приватного інтересу, який має бути чітко сформульовано та визначено.
2. Наявність факту суперечності між приватним інтересом і службовими чи представницькими повноваженнями, із зазначенням того, в чому саме така суперечність виявляється або який вплив вона має на прийняття рішення. Наявність суперечності повинна бути безсумнівною та безапеляційною, оскільки будь-які сумніви з приводу наявності та прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів тлумачаться на користь особи.
3. Наявність повноважень на ухвалення рішення у відповідної особи.
4. Наявність факту реального впливу суперечності між приватним та службовим чи представницьким інтересом на об'єктивність або неупередженість рішення.

Усі склади цього правопорушення є формальними [267, с. 120], а отже, всі діяння, перелічені вище, вважаються закінченими з моменту вчинення зазначених в диспозиції статті дій чи бездіяльності. Відповідальність за них настає незалежно від одержання особою матеріальних та нематеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Щодо суб'єкта цього правопорушення (порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів), то його вичерпний перелік міститься у пунктах 1, 2 частини 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції». Необхідно відмітити виважений та виправданий підхід законодавця щодо віднесення до суб'єктів цього протиправного діяння й осіб, які для цілей Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Адже велика кількість дій чи рішень в умовах реального конфлікту інтересів вчиняється саме цим видом суб'єктів.

Показовим є приклад, коли прокуратура Луганської області забезпечила участь прокурора у розгляді Сєвєродонецьким міським судом Луганської області двох протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, складених стосовно завідувача однієї із кафедр Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. У судовому засіданні прокурором доведено, що працівник закладу вищої освіти (ЗВО), в порушення пунктів 2, 3 частини 1 статті 28 Закону, не повідомив свого безпосереднього керівника про наявність реального конфлікту інтересів та вчинив дії в його умовах, погодивши призначення своєї дружини на посаду асистента кафедри за сумісництвом. Це дозволило близькій особі обійняти посаду та отримувати додатковий дохід. Постановою суду особу було визнано винною у вчиненні адміністративних правопорушень, передбачених частинами 1, 2 статті 172-7 КУпАП (порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів), та застосовано до неї стягнення у виді штрафу в розмірі 3400 гривень. З метою встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню пов'язаного з корупцією правопорушення, прокуратурою області в порядку частини 3 статті 65 Закону керівництву Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля внесено подання.

З суб'єктивної сторони порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів характеризується умисною формою вини. З огляду на наявність морально-етичної та статистичної детермінант пропонується внести такі зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та Кримінального кодексу України (ККУ):

1. Внести зміни до статті 172-7 КУпАП і викласти її у такій редакції:

Стаття 172-7. Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів

Неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів -

- тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною першою, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, -

- тягнуть за собою накладення штрафу від чотирьохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

Примітка. Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

2. Доповнити Кримінальний кодекс України статтею 364-3 такого змісту:

Стаття 364-3. Вчинення особою дій чи ухвалення рішень в умовах реального конфлікту інтересів

Умисне вчинення особою дій чи ухвалення рішень в умовах реального конфлікту інтересів, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, -

- караються штрафом від ста п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Примітка. Особами, які вчиняють дії чи ухвалюють рішення в умовах реального конфлікту інтересів, є особи, зазначені в пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Ще одним адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, яке, за умови завдання ним істотної шкоди, на нашу думку, необхідно криміналізувати, є невжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172-9 КУпАП).

Ми наголошували, що запорукою ефективної протидії більшою мірою є саме заходи щодо запобігання корупції. Тому на службових осіб покладено важливий обов'язок: у разі виявлення корупційного або пов'язаного з корупцією

правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних державних органів, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів, у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції [298].

З огляду на викладене, невиконання посадовими і службовими особами державних органів, органів влади АР Крим, посадовими особами органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів цього припису істотно підриває авторитет органів державної влади, рівень довіри до населення та спотворює імідж держави в цілому. Отже, відповідальність для цих осіб не повинна обмежуватися лише адміністративною. Ми переконані, що належність до службових та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування створює для осіб не лише додаткові гарантії та права, а й покладає ряд додаткових обов'язків. А отже, неналежне виконання цих обов'язків повинно відповідно каратися.

Об'єктивна сторона аналізованого правопорушення полягає у бездіяльності: невиконанні обов'язку вживати передбачених законом заходів щодо припинення корупційного правопорушення та негайного письмового повідомлення спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції про його вчинення [78, с. 48].

Передумовою відповідальності за невжиття заходів щодо протидії корупції є наявність підтвердженого предикатного діяння. Більше того, особу повинно бути притягнуто до відповідальності за це предикатне діяння.

На нашу думку, з метою розмежування адміністративного та кримінального правопорушення (щодо невжиття заходів) важливим є врахування розміру шкоди та сутності предикатного діяння:

- Якщо предикатне діяння містило ознаки адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, то винний підлягатиме адміністративній відповідальності (за ст. 172-9 КУпАП).

- Якщо ж предикатне діяння містило ознаки корупційного кримінального правопорушення, то повинна наставати кримінальна відповідальність (за пропонованою нормою).

Слід зазначити, що не може бути притягнута до відповідальності за невжиття заходів щодо протидії корупції особа, яка не вжила заходів щодо припинення чи не повідомила про корупційне правопорушення, вчинене нею самою [84 с. 29]. Це впливає з того, що в такому випадку вона відповідатиме і за саме корупційне правопорушення, і за невжиття заходів щодо протидії цьому ж правопорушенню, що є неприпустимим.

Ми вважаємо, що Верховний Суд України (ВСУ) у своєму узагальненні або постанові повинен чітко прописати аспект окреслення предикатного діяння (у контексті правопорушення "невжиття заходів щодо протидії корупції"). Адже відсутність єдиного підходу до тлумачення цього поняття є прямим порушенням конституційних приписів про правову визначеність.

Підтвердженням цієї необхідності є й рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справі «Салов проти України» (*Salov v. Ukraine*) від 27 квітня 2004 р. У цьому рішенні вказано, що норма не може розглядатися як «закон», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, щоб громадянин міг регулювати свою поведінку. Громадянин повинен мати можливість - у разі необхідності за належної правової допомоги - передбачити, наскільки це розумно за конкретних обставин, наслідки, до яких може призвести певна дія (див. рішення у справі «Толстой-Мілославський проти Сполученого Королівства» від 13 липня 1995 р., серія А, № 316-В, ст.ст. 71–72, пар. 37).

Ці наслідки не повинні бути «передбачуваними» з абсолютною точністю, оскільки практика свідчить, що це неможливо. Хоча певність є дуже бажаною, вона може призвести до надмірної закостенілості, а закон повинен пристосовуватися до обставин, що змінюються. Таким чином, неможливо уникнути ситуації, коли багато законів викладені термінами, які є, тією чи іншою мірою, нечіткими, і тлумачення та застосування яких є питанням практики (див. рішення у справі «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства» від 26 квітня 1979 року, серія А, № 30, п. 49). Наскільки

чітко не були б сформульовані правові положення, завжди має місце елемент судового тлумачення, оскільки існує потреба у роз'ясненні спірних питань та в пристосуванні до зміни обставин [374].

З огляду на викладене вище (необхідність чіткого розмежування відповідальності за нежиття заходів щодо протидії корупції, а також необхідність криміналізації у випадку настання істотної шкоди), пропонується внести такі зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та Кримінального кодексу України (ККУ):

Пропонується внести зміни до статті 172-9 КУпАП і викласти її в такій редакції:

Нежиття заходів щодо попередження або припинення корупційних правопорушень посадовою чи службовою особою органу державної влади, посадовою особою місцевого самоврядування, юридичної особи, їх структурних підрозділів у разі виявлення дій що мають ознаки правопорушення пов'язаного з корупцією, -

- тягне за собою накладення штрафу від ста двадцяти п'яти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Та сама дія, вчинена повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення, -

- тягне за собою накладення штрафу від двохсот п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Суб'єктом правопорушень у цій статті є також особи, зазначені в частині третій статті 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» (що розширює коло суб'єктів).

Пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 367-1 такого змісту:

Стаття 367-1. Нежиття заходів щодо протидії корупції

1. Нежиття заходів службовою особою, дій в разі виявлення корупційного правопорушення з метою його припинення, якщо це завдало істотної шкоди

охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб,
 - карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.

2. Те саме діяння, вчинене повторно, -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частиною першою та другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, - караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років, з конфіскацією майна.

Таким чином, пропонується диференціювати відповідальність за невжиття заходів: адміністративна - за правопорушення, пов'язані з корупцією, без значної шкоди, та кримінальна - за корупційні правопорушення, що призвели до істотної шкоди.

Ураховуючи, що право має характер системи, крім окреслених вище змін та доповнень до законодавства, важливими було додати наступні зміни до Кримінального кодексу України (ККУ):

- Було запропоновано викласти Примітку до статті 45 КК України (Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям) у такій редакції:

Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважалися злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, 364-3, 368-1, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 209, 210, 354, 364, 364-1, 364-3, 365, 365-2, 366-2, 366-3, 367-1, 368, 368-3, 368-5, 369, 369-1, 369-2, 369-3, 369-4, 370 цього Кодексу.

- Було запропоновано викласти Примітку 1 до статті 364 КК України (Зловживання владою або службовим становищем) у такій редакції:

Службовими особами у статтях 364, 367-1, 368, 368-5, 369 цього Кодексу вважалися особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснювали функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймали постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконували такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділялася повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

По-перше, порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків. Було визначено, що підставами для криміналізації були історична (історична схильність суспільства до обдаровування чиновників) та соціальна (наявність причинно-наслідкового зв'язку між фактом отримання подарунка та вчиненням або невчиненням дій чи ухваленням або неухваленням певних рішень на користь цієї особи або третіх осіб, що обумовлювалося службовим становищем одержувача). Крім того, були виділені підстави розмежування неправомірної вигоди та подарунка: вартісне вираження, мотив та обстановка надання.

По-друге, порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Криміналізація цього діяння була обумовлена морально-етичною (прийнятне ставлення до корупції як явища) та статистичною (постійне зростання кількості діянь, вчинених в умовах реального конфлікту інтересів) підставами. Була обґрунтована необхідність криміналізації лише дій чи ухвалення рішень в умовах реального конфлікту інтересів, а за неповідомлення особою в установлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів було запропоновано обмежитися адміністративною відповідальністю.

По-третє, невжиття заходів щодо протидії корупції. Було з'ясовано, що передумовою відповідальності за невжиття заходів щодо протидії корупції була наявність підтвердженого предикатного діяння. Більше того, особу вже повинно

було бути притягнуто до відповідальності за це діяння. Було запропоновано, з метою розмежування адміністративного правопорушення та кримінального проступку, врахувати розмір шкоди і сутність предикатного діяння.

Висновки до другого розділу

На основі проведеного дослідження в межах Розділу 2 були сформульовані такі ключові висновки:

1. Сформульовано авторське визначення корупційного кримінального правопорушення як суспільно небезпечного умисного діяння (проступку або злочину), що полягає у зловживанні публічним статусом, повноваженнями чи пов'язаними з ними можливостями, а також у приховуванні активів або незаконному збагаченні задля одержання неправомірної вигоди. Виокремлено систему його ознак, доведено можливість наявності загального суб'єкта (у разі надання вигоди) та подвійної форми вини у випадках необережного ставлення до настання тяжких наслідків.

2. Здійснено комплексну класифікацію корупційних кримінальних правопорушень за сімома основними критеріями, що дозволило систематизувати їх за видом діяння (проступки/злочини), родовим об'єктом, суб'єктним складом, метою, предметом, повнотою ознак корупційності (безумовно та умовно корупційні) та специфікою групування у примітці до ст. 45 КК України. Це підтвердило складну поліструктурну природу корупції як об'єкта кримінально-правової охорони.

3. Обґрунтовано необхідність розширення меж криміналізації окремих діянь, пов'язаних із корупцією, шляхом доповнення КК України новими складами проступків: порушення обмежень щодо подарунків, вимог запобігання конфлікту інтересів та невжиття заходів щодо протидії корупції. Доведено доцільність розмежування відповідальності (адміністративна — за формальні порушення, наприклад, неповідомлення про конфлікт; кримінальна — за діяння зі значним рівнем суспільної небезпеки та заподіяної шкоди).

РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ТА СИСТЕМА ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

3.1. Класифікація суб'єктів протидії корупції: характеристика повноважень та напрямів діяльності уповноважених структур

Боротьба з проявами корупції вимагає скоординованої діяльності всіх владних структур без винятку. Антикорупційна реформа, розпочата у 2014 році, заклала фундамент для повної трансформації архітектури органів, відповідальних за цей напрям, визначивши вектори їхньої співпраці та ключові завдання. Разом із тим, положення Антикорупційної стратегії акцентують увагу на необхідності подальшого інституційного вдосконалення, що передбачає:

- Децентралізацію та оптимізацію: вилучення у владних структур надлишкових та невластивих їм функцій;
- Усунення інтерференції: подолання проблеми дублювання ідентичних повноважень різними відомствами;
- Ризик-менеджмент: призупинення виконання функцій із низькою ефективністю, що генерують високі корупційні загрози;
- Розмежування повноважень: ліквідацію ситуацій, коли один орган поєднує взаємовиключні завдання, що створює сприятливий ґрунт для зловживань [61].

Сучасний науковий дискурс переважно зосереджений на діяльності новостворених спеціалізованих інституцій, які є відносно новими елементами українського державного апарату. Проте для об'єктивного розуміння ситуації критично важливо дослідити також традиційні державні органи, що наділені стратегічними повноваженнями у сфері антикорупційної діяльності.

Сучасна система суб'єктів протидії корупції в Україні є багатогранною та включає значну кількість інституцій. Для зручності аналізу ми систематизували цю структуру та пропонуємо її розглянути:

1. Вищі органи влади

- Верховна Рада України

- Кабінет Міністрів України

- Президент України

2. Спеціально уповноважені суб'єкти протидії корупції

- САП - Спеціалізована антикорупційна прокуратура

- НАБУ - Національне антикорупційне бюро України

- НАЗК - Національне агентство з питань запобігання корупції

- АРМА - Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

- ВАКС (ВАС) - Вищий антикорупційний суд

3. Усі інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування

- Національна поліція

- ДБР - Державне бюро розслідувань

- Органи місцевого самоврядування (та інші правоохоронні чи контролюючі структури)

Першочергового аналізу потребує компетенція Верховної Ради України у контексті антикорупційної діяльності. Виступаючи єдиним законодавчим органом держави згідно зі ст. 75 Конституції України, парламент відіграє ключову роль у формуванні стратегічного вектора боротьби з корупцією. Це реалізується через розробку та затвердження засад державної антикорупційної політики, а також шляхом ратифікації міжнародно-правових актів у цій сфері [73, с. 193]. Окремим аспектом є обов'язкове проведення антикорупційної експертизи проєктів законів, що ініціюються народними обранцями та іншими суб'єктами законодавчої ініціативи, за винятком специфічних процедур оцінювання, покладених на профільний комітет парламенту [298].

Центральною ланкою в системі парламентських антикорупційних заходів є Комітет ВР з питань антикорупційної політики. Відповідно до базового законодавства про комітети, його діяльність реалізується через триєдину функціональну модель: законопроектну, організаційну та контрольну роботу. Деталізація повноважень цього органу, закріплена Постановою ВР від 29 серпня 2019 року, охоплює широкий спектр напрямів:

- Стратегічне планування та експертиза: безпосереднє формування антикорупційної політики держави та оцінка законодавчих ініціатив на предмет наявності корупціогенних чинників.
- Інституційне регулювання: правове забезпечення діяльності ключових інституцій, таких як НАБУ, НАЗК та АРМА, а також нагляд за антикорупційною складовою в роботі інших державних і правоохоронних органів.
- Нормативне встановлення стандартів: визначення правил професійної етики на державній службі, врегулювання конфліктів інтересів та розробка механізмів фінансового контролю за майновим станом посадовців.
- Захист та відповідальність: встановлення юридичних підстав для притягнення до відповідальності за корупційні делікти та розробка системи державних гарантій захисту викривачів [313].

Внутрішня структура профільного Комітету представлена вісьмома підкомітетами, що спеціалізуються на конкретних векторах: правове регулювання антикорупційних органів; моніторинг дотримання законодавства органами влади; міжнародне співробітництво у фінансовій, аграрній та енергетичній сферах; контроль у секторі оборонно-промислового комплексу; комунікація з інститутами громадянського суспільства; цифрові інновації та публічні дані; економічна безпека; екологія та природокористування.

Комплексний аналіз діяльності цих структурних одиниць свідчить про галузеву децентралізацію загальних повноважень Комітету. Разом із тим, спостерігається функціональне дублювання певних завдань, зокрема в частині проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, що є обов'язковим компонентом роботи кожного підкомітету.

Ключовим суб'єктом загальної компетенції у сфері протидії корупції виступає Кабінет Міністрів України. Як вища ланка в ієрархії виконавчої влади, Уряд наділений широким спектром стратегічних та організаційних повноважень, закріплених Конституцією та профільним законодавством [298]. Основними напрямками його антикорупційної діяльності є:

- Інституційне забезпечення НАЗК: Уряд безпосередньо утворює Агентство, призначає та звільняє його керівництво, встановлює ліміти чисельності персоналу, а також регламентує роботу Громадської ради та комісії з незалежної оцінки ефективності органу.

- Програмно-стратегічне планування: затвердження державних програм, спрямованих на виконання Антикорупційної стратегії, а також щорічний розгляд і схвалення національної доповіді щодо стану реалізації антикорупційної політики.

- Процедурне регулювання: встановлення чітких алгоритмів передачі офіційних подарунків державі, регламентація механізмів проведення спеціальних перевірок кандидатів на посади та службових розслідувань щодо фактів корупційних деліктів.

- Координація та обмін даними: визначення порядку взаємодії між державними підрозділами стосовно перевірки осіб, чия робота пов'язана з доступом до державної таємниці.

Такий обсяг повноважень підкреслює роль Кабінету Міністрів як головного координатора антикорупційних процесів у країні, що забезпечує не лише функціонування НАЗК, а й системну взаємодію всього державного апарату в цій сфері.

У контексті повноважень Президента України, його роль є ключовою для досягнення стратегічної мети - подолання корупції як обов'язкової умови для повноцінної інтеграції держави до ЄС та НАТО відповідно до вимог ст. 102 Конституції України [198]. Специфічні функції глави держави охоплюють право ініціювати звільнення ключових членів Кабінету Міністрів (Міністра закордонних справ та Міністра оборони), якщо конфлікт інтересів у їхній діяльності неможливо усунути в загальному порядку. Також Президент подає власні нормативні акти для проходження щорічної антикорупційної експертизи [298].

Фундаментальне значення в антикорупційній архітектурі при Президентові має Національна рада з питань антикорупційної політики - консультативно-дорадчий орган, на який покладено наступні завдання:

- Стратегічне планування: розробка пропозицій щодо вдосконалення антикорупційної стратегії держави.
- Моніторинг та аналіз: оцінка ефективності вжитих заходів та системний аналіз стану протидії корупції.
- Координація: напрацювання рекомендацій для покращення взаємодії між усіма антикорупційними суб'єктами.
- Міжнародна адаптація: моніторинг виконання рекомендацій GRECO, OECD та інших міжнародних інституцій.
- Методологічна підтримка: сприяння науковому забезпеченню антикорупційної діяльності.

Впровадження спеціалізованих інституцій є загальносвітовим стандартом, закріпленим у ст. 36 Конвенції ООН проти корупції. Головна вимога до таких органів - їхня інституційна незалежність, що дозволяє діяти ефективно та уникати стороннього впливу [192].

Міжнародний досвід демонструє успішні приклади функціонування таких структур у країнах з високою ефективністю боротьби з корупцією (Сінгапур, Індія, Республіка Корея). Зокрема, Незалежна комісія з боротьби з корупцією Республіки Корея виступає як центральний координатор: вона підпорядковується Президенту, вдосконалює законодавство, опікується міжнародним співробітництвом та здійснює системний контроль за реалізацією антикорупційної політики [391, с. 162].

У державному апараті Сінгапуру ключову роль відіграє Бюро з розслідування випадків корупції (CPIB). Засноване ще у 1952 році, воно забезпечило стабільну та ефективну протидію зловживанням у владних структурах протягом десятиліть. Завдяки діяльності цього органу Сінгапур традиційно утримує позиції серед країн із найбільш прозорим та найменш корумпованим державним сектором.

Європейська практика також демонструє розмаїття спеціалізованих інституцій:

- Франція: функціонує Центральна служба із запобігання корупції (SCPC);
- Румунія: діє Національний антикорупційний директорат (DNA);

- Хорватія: боротьбу із корупцією та організованою злочинністю здійснює спеціальне Управління державної прокуратури (USKOK) [391, с. 162–163].

Враховуючи міжнародні зобов'язання України, успішні світові кейси та запит суспільства на докорінне реформування після Революції Гідності, виникла об'єктивна необхідність у формуванні вітчизняних органів з виключною антикорупційною компетенцією [191].

Обираючи архітектуру цієї системи, законодавець надав перевагу моделі розгалуженої мережі автономних установ із чітким розмежуванням функцій. Такий підхід зумовлений критичними масштабами та системним характером політичної корупції в країні, що вимагало багатоаспектного впливу [75, с. 7]. У результаті було сформовано систему, до якої увійшли САП, НАБУ, НАЗК, АРМА та ВАКС. Водночас певний обсяг повноважень щодо документування корупційних проявів зберігся за Національною поліцією та ДБР.

Центральне місце в превентивному механізмі посіло Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке покликане бути ключовим оператором антикорупційних інструментів [154, с. 60]. Цей орган виконавчої влади зі спеціальним статусом був формально створений Кабінетом Міністрів у березні 2015 року, проте фактичний запуск його роботи відбувся лише у квітні 2016 року - після формування кадрового ядра, призначення керівництва та забезпечення необхідної ресурсної бази [352, с. 302].

НАЗК в Україні було спроектовано як поліфункціональну державну інституцію, покликану реалізувати інтегровану стратегію боротьби з корупцією шляхом консолідації ключових превентивних інструментів у межах єдиного відомства. Концепція такого багатоцільового органу базується на поєднанні різнопланових функцій: від стратегічного формування державної політики та аналітичної роботи до надання технічної підтримки, активної взаємодії з громадським сектором, забезпечення транспарентності інформації та здійснення фінансового контролю [69].

Фундаментальним документом, що регламентує правовий базис, компетенцію, а також права та обов'язки Агентства, є профільний Закон. З огляду на

високу деталізацію правового статусу як самої установи, так і осіб, які входять до її керівного складу, доцільно систематизувати права та обов'язки членів НАЗК для більш чіткого розуміння їхньої ролі в антикорупційній системі.

Нижче наведено систематизований виклад правового статусу членів Агентства:

- Інформаційна відкритість: право на безперешкодний доступ до документів та матеріалів, що перебувають у розпорядженні НАЗК, а також повноваження проводити перевірки для верифікації даних.
- Процесуальна ініціатива: можливість вносити пропозиції до порядку денного засідань Агентства з питань, що входять до сфери їхньої безпосередньої компетенції.
- Участь у прийнятті рішень: право на безпосередню участь у засіданнях, виступи, ініціювання голосувань та викладення окремої письмової думки у разі незгоди з колегіальним рішенням.
- Представницька функція: право виступати від імені НАЗК у відносинах з Кабінетом Міністрів, Верховною Радою, міністерствами та іншими органами державної влади, зокрема бути присутніми на засіданнях спеціальних та слідчих комісій.

Обов'язки та відповідальність членів НАЗК наступні:

- Організаційна дисципліна: обов'язок особисто брати участь у засіданнях, готувати питання до розгляду та брати участь у процедурах голосування.
- Виконавча вертикаль: забезпечення неухильної реалізації рішень, прийнятих Агентством, у межах своїх посадових повноважень.
- Управлінська діяльність: координація роботи підлеглих та регулювання діяльності структурних підрозділів апарату НАЗК згідно з розподілом обов'язків.
- Зовнішня комунікація: обов'язок представляти інтереси Агентства у відносинах з громадськими об'єднаннями, фізичними та юридичними особами як в Україні, так і на міжнародному рівні.

У контексті аналізу ефективності діяльності НАЗК, необхідно, проаналізувати як досягнення, так і недоліки, що пропонуємо розглянути нижче:

За період своєї діяльності НАЗК реалізувало низку стратегічних кроків, спрямованих на цифровізацію та прозорість державного апарату:

- Запуск та підтримка цифрової звітності: успішне впровадження та адміністрування Єдиного державного реєстру декларацій, що стало фундаментом для публічного контролю за статками посадовців.

- Інституціалізація обліку правопорушників: створення та систематичне наповнення Реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією діяння, що дозволяє обмежувати доступ таких осіб до державної служби.

- Автоматизація контрольних процесів: розробка та запуск Системи логічного та арифметичного контролю (ЛАК), яка дозволяє в автоматичному режимі виявляти первинні ризики у деклараціях без залучення людського фактора.

- Система моніторингу своєчасності: впровадження чіткого механізму відстеження термінів подання декларацій, що включає автоматичні повідомлення про необхідність подання звітності та ініціювання відповідальності за пропуски дедлайнів.

- Стратегічне планування: розробка технічного підґрунтя для системи управління справами, що має на меті підвищити внутрішню ефективність роботи апарату Агентства.

Попри прогрес, діяльність Агентства стикається з низкою бар'єрів, які потребують нормативного та технічного вирішення:

- Вразливість до зовнішніх юридичних рішень: критична залежність функціонування реєстрів від судової влади (зокрема, досвід блокування роботи Реєстру декларацій рішенням Конституційного Суду України).

- Якість інформаційного обміну: низька ефективність автоматичних перевірок через фрагментарність або некоректність даних у суміжних державних реєстрах, з якими взаємодіє НАЗК.

- Недосконалість алгоритмів ризику: надмірна кількість декларацій, що потрапляють у «червону зону» системи ЛАК через розмиті критерії, що призводить до перевантаження працівників ручною перевіркою та суб'єктивізму.

- Процедурні лакуни: відсутність у законодавстві деталізованого алгоритму дій у випадках технічних збоїв системи, що часто ставить декларанта у стан правової невизначеності при неможливості вчасно подати звітність.

- Ризики втручання: недостатність гарантій абсолютної захищеності внутрішніх систем управління справами від стороннього впливу або маніпуляцій з черговістю перевірок.

Оскільки НАЗК є відносно молодого державною інституцією, процес кристалізації її робочих механізмів потребує певного часового ресурсу. У цей перехідний період критично важливою є консолідована позиція інших гілок влади, яка має забезпечити політичну підтримку реформ та нівелювати будь-який супротив. Ключовим пріоритетом має стати послідовність антикорупційного курсу, що унеможливить повторення прецедентів декриміналізації таких суспільно небезпечних діянь, як незаконне збагачення чи подання недостовірних відомостей у деклараціях.

Паралельно з превентивними органами в Україні функціонує АРМА - центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. Його компетенція зосереджена на двох стратегічних векторах: розшуку майна, що підлягає арешту в межах кримінальних проваджень, та подальшому управлінні такими активами.

Створення АРМА стало відповіддю на сукупність глобальних та локальних викликів:

- Міжнародний контекст: заснування агентства було прямою вимогою низки міжнародних актів, зокрема Конвенції ООН проти корупції, Директиви 2014/42/ЄС та рекомендацій ОЕСР. Згідно зі ст. 31 Конвенції ООН, держава зобов'язана забезпечити дієвий механізм конфіскації як безпосередніх доходів від злочинів, так і засобів їх вчинення [192].

- Внутрішня логіка: боротьба з корупцією вважається незавершеною, якщо вона обмежується лише покаранням винних без

реального відшкодування завданих державі збитків. Це вимагає від спеціалізованого органу високого професіоналізму та повної неупередженості на всіх етапах - від оцінки активів до їх реалізації.

Алгоритм діяльності Агентства включає ідентифікацію активів, обґрунтування їхнього незаконного походження, вилучення (виключно за судовим рішенням) та подальшу реалізацію через систему публічних торгів. Прозорість цього процесу гарантується функціонуванням відкритого реєстру арештованих активів, адміністрування якого також покладено на Агентство.

Передача майна в управління АРМА не означає автоматичного та остаточного позбавлення власника його прав. На етапі адміністративного управління власник лише тимчасово обмежується у реалізації певних правомочностей. Якщо активи підлягають реалізації, Агентство забезпечує повернення отриманих коштів разом із банківськими відсотками у разі скасування арешту. Така модель відповідає прецедентній практиці Європейського суду з прав людини, оскільки базується на принципі адекватної компенсації за майно [236, с. 8]. Фактично, АРМА виконує функцію захисту інтересів як держави, так і власника, забезпечуючи збереження фізичного стану активів або їхньої ринкової вартості.

Статистичні показники діяльності Агентства демонструють стабільне зростання ефективності. Протягом 2018–2019 років спостерігалася позитивна динаміка виявлення активів: якщо у 2018 році сума розшуканих коштів у гривневому еквіваленті становила 357,7 млн грн, то вже у 2019 році цей показник зріс до 876,78 млн грн, супроводжуючись значними обсягами виявленої іноземної валюти [265].

Важливим кроком до мінімізації корупційних ризиків є повноцінний запуск Єдиного державного реєстру арештованих активів. Його інтеграція з Єдиним реєстром досудових розслідувань дозволить налагодити системну взаємодію між АРМА та Офісом Генерального прокурора, забезпечивши прозорість руху речових доказів у кримінальних провадженнях.

Центральною ланкою в системі боротьби з топкорупцією є НАБУ. Створення цього бюро стало прямою відповіддю на вимоги ст. 36 Конвенції ООН

проти корупції та критичну потребу в реформуванні правоохоронної вертикалі [192]. На відміну від традиційних органів, НАБУ фокусується на повному циклі протидії корупційним злочинам: від превенції та оперативного виявлення до безпосереднього досудового розслідування чітко визначеного переліку кримінальних правопорушень.

Варто повторно акцентувати, що попри створення НАБУ як профільної антикорупційної установи, уніфікації повноважень правоохоронних органів щодо розслідування корупційних злочинів так і не відбулося [63, с. 44]. Це дає підстави стверджувати, що первинна мета заснування Бюро не була досягнута повною мірою. Проблема дублювання функцій між різними структурами залишається гострою, що призводить до невиправданого зростання бюджетних видатків. Чинне законодавство суттєво обмежує операційну сферу НАБУ, замикаючи його виключно на протидії так званій топкорупції. У зв'язку з цим є доцільною підтримка наукової позиції щодо неефективності поточної моделі незалежного органу; вбачається за необхідне передати функцію досудового розслідування всіх без винятку корупційних деліктів саме до НАБУ, одночасно ліквідувавши відповідні підрозділи в інших правоохоронних структурах. Окрім того, критично важливим є розширення юрисдикції Бюро за межі виключно високопосадової корупції [149., с. 4].

Аналіз результативності антикорупційних інституцій, зокрема згідно з дослідженнями Американської торговельної палати, вказує на те, що НАБУ демонструє найнижчі показники ефективності [54]. Така оцінка значною мірою зумовлена мізерним економічним ефектом: Бюро спромоглося забезпечити повернення лише 0,26% від загальної суми завданих державі збитків. Хоча функція відшкодування коштів не є для органу провідною, експертна спільнота розглядає таку непродуктивність як ознаку дефіциту політичної волі. Показовим є порівняння цифр: минулого року НАБУ повернуло до бюджету лише 158,95 млн грн, тоді як сукупні збитки оцінювалися детективами у 229,7 млрд грн. За весь період роботи цей показник становить лише 0,3% (601,6 млн грн). Водночас витрати на утримання штату Бюро лише за минулий рік перевищили суму всіх повернених коштів за весь час його існування, склавши 785,5 млн грн [316].

Фундаментальне значення для функціонування всієї вертикалі має Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) як спеціально уповноважений суб'єкт протидії корупції [347, с. 124]. Роль САП полягає у реалізації класичних прокурорських функцій, але виключно у межах кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів. Згідно з профільним законом та нормативними актами Офісу Генерального прокурора, на САП покладено такі завдання:

- Процесуальний нагляд: контроль за дотриманням законності під час оперативно-розшукових заходів та досудових розслідувань, що проводяться детективами НАБУ;
- Підтримання обвинувачення: представлення позиції держави під час судового розгляду відповідних справ;
- Представницька функція: захист інтересів громадян або держави в суді у справах, пов'язаних із корупційними правопорушеннями [Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну].
- Підґрунтям для заснування такого спеціалізованого інституту стали вимоги ст. 36 Конвенції ООН проти корупції та успішна закордонна практика. Зокрема, в Іспанії функціонує автономна Служба державного обвинувачення з протидії корупції та організованій злочинності, яка здійснює процесуальний нагляд за розслідуваннями. Схожа модель реалізована в Румунії, де в структурі прокуратури діє Національний антикорупційний директорат, орієнтований на переслідування корупційних злочинів середнього та високого рівнів [269, с. 264].
- Головні виклики у діяльності САП зосереджені навколо розмежування повноважень із Офісом Генерального прокурора. Особливо гостро це питання стоїть у сфері міжнародного співробітництва, яка є критично важливою для інституційної спроможності прокуратури. Значущість міжнародної взаємодії зумовлена активною роллю світової спільноти, передусім ЄС, у стимулюванні антикорупційних перетворень в Україні. У своїй роботі САП має балансувати між забезпеченням суворого нагляду за дотриманням закону та недопущенням порушень прав громадян, що постійно актуалізує дискусію щодо реальних меж автономії відомства в системі загальної прокуратури.

- Спеціалізована антикорупційна прокуратура виступає фундаментом механізму реалізації антикорупційної політики, забезпечуючи невідворотність покарання та відшкодування завданих збитків. Вона не лише здійснює нагляд за діяльністю НАБУ, а й відіграє ключову роль у представленні державного обвинувачення у Вищому антикорупційному суді, сприяючи об'єктивному розгляду справ про корупційні правопорушення [271., с. 262].

Фінальним елементом у системі новостворених інституцій став Вищий антикорупційний суд (ВАКС), законодавчий фундамент якого було закладено 7 червня 2018 року. ВАКС покликаний замкнути ланцюг антикорупційної вертикалі, забезпечуючи реалізацію принципу невідворотності покарання для посадовців. Саме справедливі та своєчасні судові санкції розглядаються як дієвий інструмент зниження рівня корупції в державі [204].

Фундаментальна мета ВАКС полягає у відправленні правосуддя на засадах об'єктивності та неупередженості. Згідно з профільним законом, на суд покладено три ключові завдання:

- Захисна функція: захист інтересів особи, суспільства та держави від корупційних злочинів шляхом дотримання встановлених процедур судочинства.
- Судовий контроль: нагляд за законністю під час проведення досудових розслідувань у справах, що належать до його юрисдикції.
- Цивільна конфіскація: вирішення справ про визнання активів необґрунтованими та їх подальше стягнення в державний дохід у порядку цивільного судочинства [290].

Питання доцільності створення ВАКС залишається дискусійним, розділивши експертну спільноту та суспільство на прихильників і скептиків. Критика часто базується на тому, що попередні органи (НАЗК, НАБУ, САП) не продемонстрували очікуваних результатів. Наприклад, за чотири роки до моменту запуску спеціалізованого суду місцеві загальні суди змогли винести лише 33 вирoki у справах НАБУ, причому більшість із них базувалася на угодах про визнання винуватості.

Аналіз результатів роботи ВАКС (з вересня 2019 р. до березня 2026 р.) демонструє наступну динаміку: за шість з половиною років було винесено 373 вироки [290]. Таким чином ми бачимо в середньому 62 справи на рік на місяць

Резюмуючи підсумки роботи ВАКС, слід констатувати, що для остаточної оцінки ефективності цієї інституції минуло недостатньо часу оскільки робота по наповненню суду триває, разом з реформою судової системи. Результативність судової ланки безпосередньо корелює з якістю, об'єктивністю та оперативністю роботи органів досудового розслідування та процесуального нагляду.

Функціонування і досі настільки розгалуженої системи спеціалізованих установ має низку системних недоліків:

У науковій спільноті, зокрема у працях А. Савченка та О. Клименка, гостро ставиться питання логіки розподілу компетенцій. Досі бракує чіткого обґрунтування, чому одні структури обмежені виключно превентивними функціями, тоді як інші фокусуються лише на репресивних заходах боротьби [336, с. 138].

Аналіз нормативної бази (спільних наказів та меморандумів) вказує на відсутність комплексного підходу до співпраці. Основні проблеми включають:

- Фрагментарність: взаємодія обмежується лише точковим обміном інформацією.
- Відсутність регламентації: документи містять декларативні заклики без уточнення конкретних термінів, процедур та зобов'язань сторін.
- Відсутність відповідальності: не передбачено механізмів санкцій за невиконання домовленостей.
- Неконтрольованість: брак критеріїв оцінки продуктивності спільної роботи унеможливорює моніторинг результатів [137, с. 98].

Недосконалість розмежування повноважень неодноразово призводила до гострих протистоянь. Яскравим прикладом став інцидент 2018 року між САП та НАБУ щодо виявлення пристроїв для прослуховування, який супроводжувався фізичними сутичками між представниками спецпідрозділів. Публічне підтвердження Генерального прокурора про санкціонування таких дій лише підкреслило глибину системного розладу [105].

Протистояння між правоохоронними органами продовжуються і нині, останній факт відбувся у вересні 2025 року, коли у смі розгорівся скандал проте вже між СБУ та НАБУ і САП [316].

Для запобігання конфліктам та створення дієвої основи кримінального провадження необхідно встановити жорсткі межі компетенції спеціалізованих інституцій. Першочерговим завданням є делімітація ключових функцій: правоохоронної, правозахисної та правотворчої, що унеможливить їхнє перетинання та взаємне блокування.

У довгостроковій перспективі перед антикорупційною архітектурою стоять два фундаментальні виклики:

1. Багаторівневий нагляд: Створення цілісної системи контролю, що охоплює внутрішній аудит, зовнішньополітичний моніторинг та громадський нагляд.
2. Інституційна консолідація: Перехід від декларативної до реальної співпраці через впровадження спільних освітніх програм, видання наказів із чіткими процесуальними алгоритмами та радикальне зниження рівня бюрократизації відносин [340, с. 144].

«Розпорошеність» функцій у поєднанні з тривалими кадровими конкурсами та складними процедурами атестації лише гальмує і без того повільний прогрес антикорупційної реформи. Вихід вбачається у посиленні координації через спрощений інформаційний обмін між НАБУ, НАЗК та АРМА, а також у розширенні взаємодії САП з іншими органами для формування єдиних баз даних корупціонерів

Ці показники підкреслюють, що без відчутних результатів у вигляді вироків та реального повернення коштів, інституційна розбудова сприйматиметься лише як декоративна зміна фасадів державної влади.

3.2. Напрями спеціально-кримінологічного та загальносоціального запобігання корупційним правопорушенням

Потреба у проведенні наукових розвідок, зосереджених на механізмах попередження корупції як однієї з найбільш гострих проблем сучасності, є беззаперечною. Особливу вагу такі кримінологічні розвідки отримали після початку

повномасштабної російської агресії проти України, оскільки в умовах воєнного стану корупційні прояви створюють пряму небезпеку для національної безпеки.

З огляду на це, формування системи дієвих загальносоціальних заходів, спрямованих на недопущення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, та мінімізацію спроб суб'єктів декларування приховати реальні статки, має критичне значення як для розвитку кримінологічної теорії, так і для процесів законотворення та правозастосовної діяльності. Ще Арістотель у своєму трактаті «Політика» наголошував: «Першочерговим завданням для будь-якого державного ладу є за допомогою законодавства та інших інструментів організувати управління так, щоб унеможливити збагачення посадовців» [67, с. 135].

Саме встановлення підстав кримінальної відповідальності за діяння, передбачені статтями 366-2 та 366-3 КК України, виступає ключовим інструментом такої організації. Таким чином, протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, одночасно є формою запобігання корупційним деліктам у цілому.

Відповідно до поглядів видатного кримінолога А. Ф. Зелінського, запобігання злочинності становить впорядковану систему заходів, що вживаються суспільством задля стримування динаміки злочинності та зменшення її фактичних показників. Це досягається через ліквідацію або нейтралізацію детермінант (причин та умов), що її зумовлюють, а також шляхом недопущення окремих злочинних актів [74, с. 140]. Своєю чергою, А. А. Вознюк визначає запобігання суспільно небезпечним діянням як цілеспрямовану активність фізичних та юридичних осіб, що базується на тричленній структурі:

1. Профілактика - діяльність, орієнтована на викорінення об'єктивних факторів (причин та умов), що сприяють учиненню злочинів.
2. Відвернення - заходи, спрямовані на недопущення реалізації злочинного наміру особами, у яких він виник, але які ще не перейшли до стадії підготовки.
3. Припинення - переривання злочинної активності, що вже розпочалася, але не була доведена до фіналу (на етапах готування чи замаху, а

також припинення триваючих чи продовжуваних злочинів). Ключова мета припинення - не дати особі завершити діяння або запобігти настанню шкідливих наслідків [116., с. 159-160].

Ефективна протидія кримінально протиправним проявам потребує системного впровадження заходів різного спрямування: економічних, політичних, виховних, правових, технічних та організаційно-управлінських. Кримінальні правопорушення, що корелюють із корупцією, підпорядковуються цим же закономірностям. Досягти сумлінного виконання суб'єктами декларування своїх обов'язків та утвердити їхню антикорупційну поведінку можливо лише за умови гармонійного поєднання вказаного комплексу заходів [385, с. 544].

У межах кримінологічних досліджень існують різні підходи до класифікації заходів, спрямованих на протидію злочинності. Зокрема, І. Г. Богатирьов та А. М. Бабенко виокремлюють чотирирівневу структуру:

- Загальносоціальний рівень, що охоплює фундаментальні політичні, культурні та економічні перетворення.
- Спеціально-кримінологічний рівень, який базується на запобіжних діях державних органів та суспільних інститутів у межах окремих колективів чи соціальних груп.
- Індивідуальний рівень, сконцентрований на роботі з конкретною особою. Це передбачає аналіз життєвого шляху та поведінкових чинників осіб із криміногенним потенціалом, виявлення негативного впливу оточення та нейтралізацію ситуацій, що сприяють скоєнню злочину.
- Регіональний рівень, який автори розглядають як допоміжний елемент, що адаптує загальнодержавну стратегію до особливостей конкретних областей, районів чи міст [58., с. 114].

Поряд із цим, більш збалансованою видається концепція О. М. Джужі та Ю. Ф. Іванова. Вчені, спираючись на ієрархічну природу детермінант злочинності, виділяють три базові рівні: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний (соціально-кримінологічний) та індивідуальний [65, с. 112].

Особливої уваги потребує аналіз загальносоціальних заходів, оскільки вони тісно переплітаються з механізмами попередження кримінально караних корупційних діянь. Як справедливо підкреслює М. І. Мельник, саме загальносоціальний підхід є домінантним у всій антикорупційній системі завдяки масштабності та глибині свого профілактичного впливу на суспільні процеси [242, с. 375].

Справедливим є твердження науковців про те, що загальносоціальне запобігання нерозривно пов'язане з ключовими соціально-економічними трансформаціями в державі. Модернізація економічних механізмів, розбудова ринкових відносин як фундаменту ефективного господарювання, а також розширення системи соціальних та правових гарантій створюють передумови для викорінення чи нейтралізації криміногенних чинників, що живлять злочинність [395, с. 41]. Загальносоціальна превенція є логічним результатом виваженої державної політики, орієнтованої на вирішення глобальних економічних і соціальних викликів. Її впровадження сприяє мінімізації безробіття, зростанню добробуту населення, створенню умов для законного отримання доходів та зміцненню моральних підвалин суспільства, що, своєю чергою, оздоровлює духовну сферу та утверджує демократичні цінності.

Особливістю загальносоціального рівня запобігання є те, що його елементи інтегровані в загальний процес розвитку соціуму та поліпшення морально-психологічного клімату в країні. Оскільки ці заходи охоплюють усіх громадян - як тих, хто дотримується закону, так і потенційних правопорушників, - вони спрямовані на необмежене коло осіб. Підвищення стандартів життя, реформування правоохоронних інституцій чи боротьба з безробіттям є заходами, що запобігають злочинності в цілому, включно з її окремими проявами [118, с. 160]. Таким чином, під загальносоціальними заходами розуміють систему економічних, правових, ідеологічних та виховних інструментів, що вдосконалюють суспільні відносини та усувають першопричини злочинної поведінки [68, с. 10].

Ураховуючи специфіку кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, доцільно виокремити економічні, політичні, виховні, управлінські,

технічні та правові заходи превенції. Вони реалізуються на всіх щаблях державної влади та в різних галузях суспільного життя. Варто зауважити, що класифікація таких заходів за сферами є досить умовною та дискусійною, адже один і той самий інструмент може одночасно поєднувати в собі, наприклад, правові та організаційно-управлінські ознаки.

Фундаментом дієвої стратегії запобігання як загальній корупції, так і конкретним кримінальним правопорушенням у цій сфері, виступають соціально-економічні заходи. Вони спрямовані на оздоровлення національного господарства, зокрема через обмеження тіньового сектору та впровадження конкурентних умов оплати праці. Дослідники слушно зауважують, що базисом антикорупційної діяльності має бути зростання добробуту населення, що неможливо без проведення комплексних системних реформ.

Надмірний податковий тиск на підприємницьке середовище, нераціональне витрачання публічних коштів та закритість фінансових потоків стають каталізаторами корупційних проявів та переходу економіки в «тінь». Відтак, запорукою успіху загальносоціальної превенції є забезпечення макроекономічної стабільності, низької інфляції та формування надійної фінансової архітектури [237, с. 544].

Ключовими соціально-економічними інструментами протидії корупційним злочинам є:

1. суворе дотримання бюджетної та податкової дисципліни, що передбачає жорсткий нагляд за цільовим витрачанням ресурсів та усунення корупційних ризиків у публічних закупівлях;
2. оптимізація державних витрат для досягнення їх максимальної ефективності;
3. забезпечення повної відкритості державних фінансів, що включає регулярне оприлюднення онлайн-звітів про виконання бюджету та розширення переліку даних, які супроводжують бюджетний процес;
4. удосконалення управлінських підходів у сфері публічних фінансів.

Важливим елементом цієї системи є державне регулювання оплати праці. Цей механізм базується на збалансуванні мінімальних стандартів доходу, індексації у зв'язку з інфляцією, податкових важелів, а також чіткої структури окладів, премій та надбавок [153].

Гарантування гідної заробітної плати виступає ефективним інструментом загальносоціальної превенції корупційних злочинів. Належний рівень доходів суттєво нівелює мотивацію до протиправної поведінки, як-от одержання неправомірної вигоди чи незаконне збагачення, що, своєю чергою, мінімізує ризики маніпуляцій із фінансовим контролем та декларуванням. Проте адекватна оплата праці є лише одним із чинників розбудови доброчесного та професійного державного апарату. Додатковими необхідними умовами є впровадження об'єктивних критеріїв кар'єрного просування на основі професійної придатності, стабільність правового регулювання службових відносин, забезпечення розширеного соціального пакету та системи морального стимулювання. Такі заходи дозволяють фахівцям ефективно планувати професійний розвиток, дбати про власну репутацію та позитивний імідж інституції [86, с. 41–42].

Окрему групу загальносоціальних заходів складають суспільно-політичні інструменти. Кримінологи констатують, що сьогодні загальний рівень запобігання злочинності суттєво дестабілізований через комплекс негативних процесів, які ускладнюють соціальне буття. Військова агресія проти України додатково загострює ці виклики: вона сповільнює економіку, стимулює тіньові процеси та гальмує системні антикорупційні реформи. Таким чином, ключовим суспільно-політичним пріоритетом для стабілізації антикорупційної ситуації є завершення міжнародного збройного конфлікту, який триває на території держави з 2014 року [119, с. 23].

Після початку повномасштабної агресії Президентом України було підписано Закон «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 3 березня 2022 року [302]. Цей акт запровадив відтермінування подачі будь-якої звітності в паперовому чи електронному вигляді на період дії воєнного стану та протягом трьох місяців

після його завершення. До жовтня 2023 року обов'язкове декларування фактично було призупинене, хоча посадовці зберігали можливість звітувати добровільно.

Проте світові інституції, серед яких Міжнародний валютний фонд, FATF та Transparency International, наполягали на відновленні декларування статків. Відсутність прозорості створювала ризики для антикорупційної стратегії України та уповільнювала шлях до членства в Європейському Союзі. Як наслідок, 20 вересня 2023 року було прийнято Закон № 3384-IX, який повернув обов'язок подання декларацій [291].

Корупцію в Україні часто порівнюють за масштабом загроз із воєнними діями. У цьому контексті критично важливим є формування політичної еліти, наділеної волею до реальної боротьби зі зловживаннями. Саме політичне керівництво має ключовий вплив на призначення на найвищі державні посади. Проблеми виникають тоді, коли замість прозорих конкурсів та оцінки професійності перевага надається особам із найближчого оточення («кумівство»). Такі процеси лише підвищують корупційні ризики. Окрім того, висока корумпованість судів, правоохоронних та наглядових структур робить практично неможливим ефективне застосування кримінальної відповідальності за порушення, пов'язані з корупцією.

О. О. Кваша справедливо зауважує, що для подолання цих явищ необхідно розробити науково обґрунтований інструментарій політичного впливу вищого керівництва держави, який би стимулював ефективність антикорупційної діяльності в країні [183, с. 363].

Доцільною видається ініціатива Д. Г. Михайленка щодо подолання «фактора політичної волі». Автор пропонує радикальний крок: законодавчо закріпити передання правоохоронних функцій у сфері боротьби з корупцією політичній опозиції. Згідно з цією концепцією, чинна влада зберігає за собою право на стратегічні державні рішення та управління ресурсами, тоді як опозиція отримує реальні важелі для антикорупційного контролю за вищими посадовцями через автономні правоохоронні структури, незалежні від інших гілок влади [258, с. 35].

Крім політичних механізмів, критично важливим є забезпечення незалежності медіа. Вільні ЗМІ є не лише інструментом викриття корупціонерів, а й

рушієм антикорупційних реформ, що сприяють утвердженню принципів верховенства права та формуванню суспільної нетерпимості до будь-яких проявів недоброчесності.

Наступний стратегічний блок - культурно-виховні заходи. Їхня мета виходить за межі простої превенції: вони спрямовані на фундаментальне підвищення правосвідомості громадян та виховання професійної етики у державних службовців. Актуальність таких заходів зумовлена трансформаційними змінами у свідомості українців, де внаслідок соціально-економічних потрясень матеріальне збагачення часто ставало пріоритетнішим за моральні цінності. Повернення до ціннісних орієнтирів чесності та служіння суспільству є базовою умовою успіху антикорупційної політики.

У системі організаційно-управлінських заходів пріоритетним є безумовне виконання Державної антикорупційної програми. Цей документ містить детальний алгоритм кроків, спрямованих на системну мінімізацію корупційних ризиків у всіх сферах державного управління.

У системі організаційно-управлінських заходів ключову роль відіграє розгалужена мережа суб'єктів, що здійснюють запобігання та протидію корупції. Мова йде не лише про вузькоспеціалізовані інституції (НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС), а й про загальну правоохоронну та судову вертикаль, зокрема Національну поліцію та суди загальної юрисдикції. Досягнення вагомих результатів можливе лише за умови чіткої координації та оптимізації взаємодії між усіма ланками цієї системи.

Для підвищення ефективності роботи цих органів необхідно усунути бар'єри, на які вказують міжнародні партнери. Зокрема, Єврокомісія у звіті за 2023 рік наголосила на важливості розширення повноважень НАЗК. Рекомендації стосуються зняття необґрунтованих юридичних обмежень щодо перевірки декларацій, що має гарантувати дієвість електронного декларування навіть в умовах збройного конфлікту, зберігаючи баланс із потребами національної безпеки.

Впровадження організаційно-управлінських заходів базується на засадах Антикорупційної стратегії, де пріоритетними є такі принципи:

- Оптимізація функцій влади: передбачає ліквідацію дублювання повноважень, тимчасове припинення корупціогенних функцій до моменту розробки безпечних процедур та розмежування повноважень, спільне виконання яких створює конфлікт інтересів.

- Цифровізація та відкритість: переведення державних послуг у цифровий формат та забезпечення максимальної прозорості даних є фундаментальним способом мінімізації людського фактора, а отже, і корупційних ризиків.

- Створення альтернатив: розробка зручних та легальних сервісів, які б робили корупційні схеми не вигідними та непотрібними для задоволення потреб громадян і бізнесу [296].

У межах аналізу організаційно-управлінських заходів особливого значення набуває підвищення професійної компетентності співробітників профільних органів. Необхідно впровадити практику регулярного навчання спеціалістів уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання корупції, що працюють у структурах державної влади та місцевого самоврядування. Це дозволить суттєво підвищити результативність їхньої діяльності щодо превенції кримінальних правопорушень.

Доцільним є залучення фахівців НАЗК до створення освітніх програм, спрямованих на підвищення кваліфікації, зокрема через механізми обміну досвідом із країнами-лідерами за Індексом сприйняття корупції (CPI). Вивчення практик держав, які демонструють найвищу ефективність реалізації антикорупційних стратегій, є критично важливим для України.

До переліку пріоритетних організаційно-управлінських заходів також належать:

1. впровадження дієвого контролю з боку Парламенту за діяльністю вищого керівництва держави;
2. проведення регулярного незалежного аудиту ефективності роботи НАБУ та САП із залученням міжнародних експертів;
3. суворе дотримання процесуальних правил підслідності та притягнення до відповідальності прокурорів у разі їх порушення;

4. посилення координації та налагодження системної взаємодії між НАБУ, САП, НАЗК, АРМА та Держфінмоніторингом;

5. забезпечення абсолютної прозорості конкурсних процедур при відборі кадрів на державну службу [296].

Невід'ємною частиною цієї системи є технічні заходи, що забезпечують автоматизацію антикорупційних процесів. Ключовим напрямом тут є модернізація та оптимізація функціонування Єдиного державного реєстру декларацій. Відповідно до нормативів НАЗК, технічне вдосконалення Реєстру має на меті спрощення подачі звітності та підвищення ефективності автоматизованої перевірки активів суб'єктів декларування.

Користувачі вказують на певні складнощі в інтерфейсі: попри сучасний дизайн, структура подання інформації часто залишається незрозумілою. Респонденти пропонують не лише інтегрувати реєстри різних міністерств для автозаповнення форм, а й створити систему оперативної онлайн-підтримки (чат-боти або сервіси допомоги), де можна було б отримати консультацію в режимі реального часу.

Ці пропозиції корелюють із науковими висновками В. М. Трепака, який наголошує на важливості вдосконалення алгоритмів логічного та арифметичного контролю. На думку вченого, система має включати потужні аналітичні модулі та бути підключеною до всіх без винятку державних інформаційних ресурсів [392, с. 315].

Дійсно, процес звітування має бути максимально прозорим та позбавленим зайвого технічного навантаження. Останні нормативні кроки, зокрема наказ НАЗК від 6 грудня 2023 року № 282/23, вже заклали фундамент для цього. Зокрема, запроваджено сервіси, що дозволяють суб'єкту декларування за власною ініціативою безоплатно отримувати дані про себе та родичів із різних державних реєстрів (навіть із систем з обмеженим доступом) для подальшого заповнення звітності.

Наступним логічним етапом розвитку Реєстру має стати повна технічна автоматизація: перехід від простого "отримання відомостей" до автоматичного

наповнення розділів декларації. Це не лише зменшить кількість випадкових помилок, а й мінімізує корупційні ризики, пов'язані з людським фактором.

Дослідження системи загальносоціальної превенції було б незавершеним без аналізу правових заходів, оскільки саме вони створюють нормативний фундамент для реалізації всіх інших ініціатив - від економічних до технічних.

Правові заходи передусім спрямовані на модернізацію кримінального, процесуального, адміністративного та цивільного законодавства з метою звуження простору для зловживань. Ключовими напрямками тут є:

1. Оптимізація кримінально-правового впливу: вдосконалення підстав для застосування санкцій у провадженнях щодо корупційних злочинів.
2. Сталість правосуддя: систематизація слідчої та судової практики для забезпечення її передбачуваності.
3. Цифровізація юстиції: перехід до системи «електронного кримінального провадження».
4. Процесуальна ефективність: спрощення окремих слідчих дій за умови суворого дотримання стандартів ЄСПЛ.
5. Інституційна стабільність: чітке визначення статусу НАБУ та прозоре регулювання процедур призначення його керівництва.
6. Кадровий фільтр: вдосконалення правил конкурсного відбору на державну службу.

Окрему роль у цій системі відіграє антикорупційна експертиза. Наразі актуальним є реформування цього інструменту, що відображено у законопроекті № 9457, розробленому НАЗК. Пропоновані зміни передбачають:

- Надання НАЗК права перевіряти на наявність корупційних ризиків не лише проекти, а й уже чинні нормативні акти.
- Впровадження єдиної методології експертизи для всіх суб'єктів.
- Встановлення заборони на ухвалення актів, які не пройшли перевірку в НАЗК.

- Запровадження обов'язку для державних органів враховувати результати громадської антикорупційної експертизи [НАЗК закликає народних депутатів сприяти].

Такий комплексний підхід дозволить перетворити право з пасивного регулятора на активний інструмент виявлення та ліквідації корупційних схем ще на етапі законотворення.

Підбиваючи підсумок дослідженню загальносоціальних заходів превенції, варто звернутися до влучного формулювання В. Д. Гвоздецького, яке розкриває психологічну та соціальну глибину цієї проблеми. У ситуації, коли посадовець змушений обирати між добросовісним виконанням обов'язків та корупційною вигодою, такі чинники, як правовий нігілізм, соціальна незахищеність, культ користолюбства та відсутність етичних стандартів державної служби, штовхають його до порушення закону.

Справжня мета запобігання корупції полягає у створенні таких умов, за яких подібна дилема виникала б якомога рідше. А якщо вибір і постає, особа повинна мати всі необхідні стимули, гарантії та внутрішні переконання, щоб вирішити його на користь правомірної поведінки [122, с. 141].

Отже, ефективна стратегія протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, не може бути фрагментарною. Вона вимагає цілісного та системного підходу, що інтегрує в собі наступні вектори впливу:

- Соціально-економічний: забезпечення добробуту та гідної оплати праці.
- Суспільно-політичний: наявність політичної волі та завершення збройного конфлікту.
- Культурно-виховний: формування нової правової свідомості та моральних цінностей.
- Організаційно-управлінський: оптимізація функцій влади та прозорість кадрової політики.
- Технічний: повна автоматизація процесів контролю та цифровізація Реєстру декларацій.

- Правовий: стабільність законодавства та дієвість антикорупційної експертизи.

Тільки завдяки синергії зусиль державних інституцій та громадянського суспільства можна досягти фундаментальних змін у подоланні корупційних проявів.

3.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією

Проте не достатньо дослідити загальносоціальних заходів превенції також особливої уваги та дослідження потребують спеціально-кримінологічні заходи запобігання корупції.

Переш за все це обумовлено значною кількістю фактів ігнорування обов'язку декларування та системне намагання приховати незаконні статки, через що особливої актуальності набуває розробка механізмів спеціально-кримінологічного запобігання.

У науковій думці цей метод превенції розглядається як цілеспрямована робота державних органів та громадських інституцій, що фокусується на усуненні конкретних детермінант злочинності та недопущенні правопорушень на різних етапах злочинної поведінки [Кримінологія. Загальна та Особлива частини, с. 55]. Якщо загальносоціальні заходи оздоровлюють суспільство в цілому, то спеціально-кримінологічний рівень спрямований на конкретну групу діянь - у нашому випадку на декларування недостовірної інформації та неподання декларації.

Ключовими характеристиками цього рівня є:

- Спеціалізація: орієнтація на конкретні види злочинів (ст. 366-2, 366-3 КК України).
- Професіоналізм: діяльність базується на спеціальних кримінологічних знаннях, методах прогнозування та управління.
- Суб'єктний склад: провідна роль належить органам кримінальної юстиції, які реалізують заходи спеціального характеру для викорінення корупційних чинників.

- Віктимологічний аспект: вдосконалення методів захисту потенційних об'єктів злочинного посягання та підвищення «захисних можливостей» державних інтересів.

Таким чином, спеціально-кримінологічне запобігання - це не просто виконання закону, а активна стратегія правоохоронних органів, що полягає у виявленні вразливостей системи фінансового контролю та їх оперативному усуненні.

Таким чином, спеціально-кримінологічна превенція у сфері корупційних правопорушень постає як цілісна система аналітичних та практичних дій. Вона спрямована на ідентифікацію та ліквідацію конкретних детермінант цих злочинів силами органів кримінальної юстиції у тісній співпраці з іншими державними та громадськими інститутами.

Важливою теоретичною та практичною особливістю є те, що спеціально-кримінологічний рівень нерозривно пов'язаний з індивідуальною профілактикою. Коли заходи спеціального впливу спрямовуються на конкретного суб'єкта декларування, вони трансформуються в індивідуальне запобігання, що дозволяє працювати з персональними ризиками та мотивацією потенційного правопорушника [119, с. 149].

У системі суспільно-політичних заходів ключовим фактором є синергія між громадянським суспільством та державними інституціями (НАЗК, судами, правоохоронними органами). Громадський моніторинг декларацій виступає потужним фільтром, оскільки саме активність громадян є головною умовою для мінімізації корупційних проявів [91, с. 471].

Практична реалізація такої взаємодії закріплена на законодавчому рівні. Згідно з нормами ст. 51-3 профільного Закону та відповідного Порядку від 7 груд. 2023 р. № 284/23, інформація від громадян, юридичних осіб або повідомлення у ЗМІ про недостовірність даних у декларації є прямою підставою для призначення повної перевірки. Це стосується навіть тих декларацій, які вже успішно пройшли початкову автоматизовану перевірку, що створює багаторівневу систему контролю:

- Перший рівень: автоматизований ризик-аналіз системою НАЗК.

- Другий рівень: верифікація даних через повідомлення викривачів та журналістські розслідування.
- Третій рівень: повна перевірка уповноваженими особами за результатами виявлених невідповідностей.

Такий підхід дозволяє використовувати суспільний контроль як дієвий інструмент «доочищення» системи від прихованих активів, які могли бути пропущені автоматичними алгоритмами.

Активне залучення громадськості до антикорупційної діяльності не є випадковим, адже воно прямо передбачене ст. 13 Конвенції ООН проти корупції. Міжнародні стандарти зобов'язують держави сприяти участі неурядового сектору у запобіганні зловживанням та поглиблювати розуміння суспільством небезпечної природи корупції.

Згідно з Конвенцією, участь суспільства має посилюватися через:

- Прозорість та інклюзивність: залучення громадян до процесів ухвалення державних рішень.
- Інформаційну відкритість: гарантування реального доступу населення до суспільно важливих даних.
- Просвітницьку роботу: реалізацію освітніх програм (від шкіл до університетів) для формування культури неприйняття корупції.
- Захист свободи інформації: підтримку права громадян шукати, оприлюднювати та поширювати дані про корупційні прояви.
- Доступність органів контролю: забезпечення можливості повідомляти про злочини, зокрема на умовах анонімності [Конвенції Організації Об'єднаних Націй].

Важливим інструментом реалізації цих принципів в Україні є створення громадських рад доброчесності. Вже існують успішні приклади: Громадська рада доброчесності, яка перевіряє відповідність суддів етичним стандартам, та Громадська рада при НАЗК. Останній орган відіграє ключову роль у забезпеченні прозорості Агентства, допомагаючи враховувати громадську думку та координуючи взаємодію з активістами.

Такі колегіальні органи здатні ефективно виявляти приховані факти корупційних порушень, які можуть стати підставою для офіційних розслідувань. У цьому контексті слушною залишається ідея О. Ю. Бусел щодо створення єдиної координаційної платформи (організації), яка б об'єднувала зусилля всіх інститутів громадянського суспільства для створення єдиного фронту протидії корупції [91, с. 471].

Аналіз думок суб'єктів декларування підтверджує, що правові заходи залишаються критичним елементом системи превенції. Згідно з результатами опитування, майже половина респондентів (44,8% та 42,5% відповідно) вбачають у реформуванні антикорупційного законодавства шлях до зниження кількості випадків неподання звітності та внесення неправдивих даних.

Цікавим є той факт, що понад половина респондентів утрималися від конкретних відповідей щодо напрямів реформування, а серед тих, хто висловився, значна частина (51%) вважає чинну базу достатньою. Проте змістовні пропозиції (25,3%) вказують на гостру проблему якості юридичної техніки. Основні вимоги практиків до закону включають:

- Правову визначеність: норми мають бути однозначними, щоб виключити множинне трактування.
- Доступність та спрощення: перехід від складних юридичних конструкцій до зрозумілих формулювань, адаптованих для пересічного службовця.
- Чіткість вимог: конкретизація положень, що регулюють порядок та зміст декларування.

Відтак, антикорупційне законодавство має відповідати критерію передбачуваності: кожен суб'єкт повинен чітко усвідомлювати юридичні наслідки своїх дій. Це потребує точкового вдосконалення Закону України «Про запобігання корупції», зокрема в частині превентивних механізмів та процедур усунення наслідків правопорушень [від 14 жовт. 2014 р. № 1700].

Крім безпосереднього вдосконалення законів, критично важливим є розвиток методологічної підтримки суб'єктів декларування. Систематичне

оновлення та широке розповсюдження роз'яснень НАЗК дозволить мінімізувати кількість технічних помилок та усунути дискусійні моменти.

Окремими векторами вдосконалення законодавства на спеціально-кримінологічному рівні є:

- Реформа уповноважених підрозділів: перегляд статусу, підзвітності та завдань антикорупційних уповноважених безпосередньо в органах влади для посилення їхньої ролі у процесі декларування.
- Кадрові наслідки: чітке врегулювання процедури звільнення осіб у разі вчинення корупційних або пов'язаних із корупцією злочинів.
- Моніторинг способу життя: підвищення ефективності та прозорості порядку перевірки відповідності витрат чиновника його офіційним доходам.

Гострою проблемою залишається функціонування Реєстру корупціонерів (Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення). Наразі в ньому змішуються особи, що вчинили тяжкі корупційні злочини (наприклад, незаконне збагачення), та особи, які допустили формальні порушення (несвоєчасне подання декларації). Це нівелює репутаційне значення реєстру.

Для розв'язання цієї колізії пропонуються такі варіанти:

1. Сегрегація реєстру: розділення записів на категорії "корупційні злочини" та "порушення, пов'язані з корупцією".
2. Створення окремого реєстру: винесення дрібних дисциплінарних чи адміністративних проступків у базу даних іншого рівня.
3. Виключення формальних деліктів: обмеження реєстру лише значущими правопорушеннями.

Питання модернізації кримінального законодавства у сфері антикорупційного декларування залишається одним із найбільш дискусійних у доктрині та практиці. Науковці одностайні в тому, що чинна редакція статей 366-2 та 366-3 КК України потребує уточнень для забезпечення принципу правової визначеності та ефективності покарання.

Респонденти з-поміж суб'єктів декларування пропонують низку правових кроків для запобігання корупційним злочинам. Серед них - розширення повноважень та покращення статусу антикорупційних органів, а також уточнення законодавчих норм щодо участі адвокатів у дисциплінарних палатах КДК адвокатури. Окрему увагу приділено реформуванню системи захисту викривачів, оскільки через страх розголошення персональних даних, побоювання за безпеку родини та ризик тиску з боку посадовців значна частина інформації про порушення залишається прихованою. Опитані також наголошують на необхідності загального вдосконалення кримінального процесу, спрощення процедур притягнення до відповідальності та створення правових інструментів для доведення фіктивності правочинів і виявлення майна, оформленого на підставних осіб.

Водночас у пропозиціях спостерігаються суперечності: одні респонденти виступають за впровадження декларування для всіх громадян, тоді як інші вважають за доцільне зменшити кількість суб'єктів, виключивши з їх переліку посадових осіб із низькими корупційними ризиками, зокрема слідчих. Хоча деякі з озвучених заходів уже впроваджуються, акцент респондентів на цих питаннях вказує на недостатню якість їхньої поточної реалізації.

У структурі спеціально-кримінологічного запобігання корупційним правопорушенням пріоритетне значення має інформаційно-просвітницька діяльність. Вона забезпечує суб'єктів декларування необхідними знаннями та консультаціями для належного звітування. Така робота передбачає ознайомлення посадовців із ключовими нормами антикорупційного законодавства, тлумачення правил заповнення декларацій, а також роз'яснення наслідків адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення у цій сфері.

Важливим компонентом є освітній процес у закладах вищої освіти, особливо тих, що готують майбутніх юристів та державних службовців. Впровадження обов'язкових спеціальних курсів з антикорупційного законодавства, які можуть бути стандартизовані на рівні Міністерства освіти і науки, дозволить сформувати належну правову культуру як у майбутніх суб'єктів декларування, так і в потенційних викривачів.

Окремий акцент робиться на діяльності антикорупційних уповноважених підрозділів. Крім надання консультацій за запитом, вони мають проводити систематичну роз'яснювальну роботу. Пропонується запровадити обов'язкові інструктажі для всіх працівників під час кожної кампанії декларування з обов'язковою фіксацією у відповідних журналах реєстрації. Така практика дозволить суттєво мінімізувати кількість випадків подання недостовірних відомостей у щорічних деклараціях.

Важливим аспектом є проведення інформаційно-просвітницької діяльності силами уповноважених осіб та підрозділів із питань запобігання корупції. Згідно з нормативними документами, ці суб'єкти мають надавати консультативну допомогу при заповненні декларацій. Цей обов'язок доцільно розширити до проведення регулярних роз'яснювальних заходів для запобігання корупційним злочинам під час звітних періодів. Така робота має бути не лише реактивною (відповіддю на звернення), а й проактивною - через обов'язкові інструктажі для кожного працівника з фіксацією у відповідному журналі реєстрації. Це допоможе скоротити кількість помилок у щорічних деклараціях.

Просвітницька робота повинна охоплювати чітко визначені категорії осіб. Основна увага має приділятися суб'єктам декларування, особливо тим, хто обіймає посади з високим рівнем корупційних ризиків, або категоріям, які найчастіше стають фігурантами кримінальних справ. Окрему групу складають особи, які вже припустилися помилок, але ще мають право протягом 30 днів подати виправлену декларацію. Також необхідно залучати членів сімей декларантів, оскільки від їхнього сприяння залежить повнота даних про активи, нерухомість та цінні папери. Декларант має роз'яснювати родичам, що їхня відмова надати інформацію може призвести до його кримінального переслідування.

Крім того, інформаційна підтримка має стосуватися викривачів (щодо їхніх прав та захисту) та звичайних громадян, які повинні знати способи повідомлення про корупцію. Для ефективності цього процесу варто вдосконалити роботу «гарячих ліній» з питань антикорупційного законодавства, забезпечивши їх цілодобове функціонування під час активної фази щорічного декларування.

Ефективним механізмом запобігання є багаторазове нагадування про обов'язок звітування, що особливо актуально для осіб, які припиняють роботу в органах влади чи місцевого самоврядування. Крім того, під час призначення на посаду потенційних декларантів слід ознайомлювати під підпис із правилами подання всіх видів декларацій, зокрема тих, що подаються після звільнення, із фіксацією цього факту в спеціальному журналі інструктажів.

Якісна превенція також потребує ґрунтовної інформаційно-аналітичної діяльності. Систематичний збір та аналіз даних про стан і динаміку корупційних правопорушень дозволяють створювати точні кримінологічні прогнози та вживати своєчасних заходів реагування [284, с. 361-362].

Результати опитувань підтверджують запит на зміни: значна частина респондентів (від 33,9% до 45,4%) вважає підвищення рівня правової освіти та виховання доброчесності ключовими факторами зниження кількості порушень. Практики зазначають, що успіх залежить не лише від зручності системи чи суворості покарань, а й від особистої дисципліни, етики та правосвідомості декларантів. Дотримання закону та відкритість статків мають стати внутрішньою установкою кожного посадовця.

На спеціально-кримінологічному рівні культурно-виховна робота повинна бути спрямована на формування стійкого негативного ставлення до корупції. Невід'ємною частиною такої культури має стати розуміння необхідності повідомляти про правопорушення, а також утвердження поваги до статусу викривача.

Формування культури доброчесного декларування є фундаментом превенції, що базується на механізмі щорічної звітності про доходи та видатки, а також на невідворотності покарання за порушення цих правил. Доброчесність у звітуванні стає критичним критерієм при відборі кадрів: відомості з декларацій мають обов'язково враховуватися в методиці проведення конкурсів на державні посади.

Утвердження нетерпимості до корупції та поваги до верховенства права визначено ключовим принципом державної антикорупційної політики до 2025 року

[від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX]. Проте Антикорупційна стратегія констатує проблему: побутова корупція часто сприймається як норма, а суспільство не завжди висуває до публічних осіб жорсткі вимоги щодо етичної поведінки [302]. Зміна цієї парадигми можлива лише через комплексну антикорупційну освіту, правове виховання та розвиток нової культури доброчесності.

Культурно-виховні заходи мають трансформувати правосвідомість як посадовців, так і пересічних громадян. Оскільки модель поведінки індивіда формується під впливом оточення - сім'ї, лідерів думок та керівників, - психологічний клімат у суспільстві відіграє вирішальну роль. Як зазначає В. Д. Гвоздецький, схильність до корупції не є природною рисою; вона залежить від того, які вчинки в середовищі особи вважалися аморальними, а які заохочувалися. Тому стратегічним пріоритетом є захист суспільної свідомості від корупційного впливу шляхом збереження моральних цінностей та підвищення загального рівня культури правопорядку [122, с. 141].

Культурно-виховний аспект превенції має ґрунтуватися на підвищенні правової грамотності через впровадження антикорупційних тем у всі рівні формальної та неформальної освіти. Це передбачає створення державних програм із формування антикримінальної культури, курсів з етики для державних службовців, а також видання спеціалізованої наукової та навчальної літератури. Важливим елементом є активізація роз'яснювальної роботи НАЗК щодо інституту викривачів та постійне інформування суспільства про руйнівні наслідки корупційних діянь.

Ефективна участь громадськості у цьому процесі вимагає створення дієвих координаційних і моніторингових органів. Як зазначає О. Ю. Бусол, залучення громадянського суспільства має бути реальним, а не декларативним, що досягається саме через просвітницькі методи та формування стійкої антикорупційної культури [89, с. 23].

Реалізація вказаних заходів на спеціально-кримінологічному рівні тісно пов'язана з організаційно-управлінськими рішеннями. Зокрема, В. М. Трепак наголошує на необхідності докорінного вдосконалення процесу перевірки декларацій. Максимально повне охоплення інформації під час перевірок має

сформувати у посадовців переконання в невідворотності відповідальності. Кінцевою метою такої трансформації є створення умов, за яких корупція стане юридично та соціально не вигідною моделлю поведінки [392, с. 367]. Для підвищення результативності фінансового контролю та моніторингу способу життя необхідно реалізувати низку технічних та організаційних кроків. Передусім слід оптимізувати процеси перевірки та оцінювання ризиків через впровадження ефективної системи логічного й арифметичного контролю, а також автоматизованих інструментів моніторингу інформації. Важливим аспектом є розширення доступу НАЗК до необхідних відомостей, зокрема шляхом активізації міжнародного співробітництва та використання іноземних реєстрів і баз даних. Окремої уваги потребує запровадження автоматизованого контролю за строками подання звітів та усунення можливостей для зловживань особливим порядком контролю щодо працівників розвідувальних та оперативно-розшукових органів [296].

Процедура звітування потребує суттєвого спрощення, оскільки багато суб'єктів декларування вважають її надмірно складною. Респонденти пропонують автоматизувати механізм отримання даних для заповнення декларацій через відкриття доступу до всіх державних баз та вдосконалення взаємодії між реєстрами. Це дозволило б створити єдину систему, де інформація про доходи та майно збиралася б автоматично. Також пропонується надати декларантам право офіційно пояснити причини внесення помилкових відомостей перед прийняттям остаточного юридичного рішення.

Крім того, критично важливим є впровадження системи систематичних нагадувань про обов'язок подання декларації. Актуальність цього заходу підтверджується результатами опитування, згідно з якими значна частина порушень стається через банальну неуважність.

Суб'єкти декларування пропонують запровадити систему автоматичних та своєчасних сповіщень про обов'язок подання декларації, використовуючи для цього сучасні месенджери або технології, подібні до SMS-банкінгу. Однією з ініціатив є створення спеціального підрозділу на базі компетентного органу, який би адресно нагадував посадовцям про необхідність звітування, особливо у випадках

припинення ними державної служби. Також доцільним вважається введення штатної посади консультанта, відповідального за допомогу в заповненні документів та проведення регулярних антикорупційних інструктажів.

Науково-методичне забезпечення пропонується покращити шляхом створення єдиного зрозумілого електронного ресурсу або посібника, де кожен пункт декларації супроводжувався б детальним роз'ясненням. Це дозволило б уніфікувати методичні рекомендації та зробити їх доступними для кожного суб'єкта.

Серед організаційно-управлінських кроків акцент робиться на підвищенні кваліфікації детективів НАБУ, слідчих поліції та ДБР через спеціалізовані навчальні програми. Важливим є вдосконалення самих методик розслідування правопорушень у сфері декларування та впровадження дієвих заходів реагування на них. Окремо виділяється захист викривачів, який має охоплювати правову та психологічну допомогу, а також гарантування їхньої безпеки та захист від переслідувань на робочому місці.

Значна частина цих заходів має комплексний характер, оскільки запобігання недостовірному декларуванню чи неподанню декларацій нерозривно пов'язане з загальною системою протидії корупційним деліктам - як кримінальним, так і адміністративним.

Висновки до третього розділу

1. На основі проведеної класифікації з'ясовано, що антикорупційна інфраструктура України складається з двох рівнів: стратегічного (органи загальної компетенції — Парламент, Президент, Уряд) та оперативно-функціонального (спеціалізовані інституції). Встановлено, що існуюча децентралізація повноважень супроводжується функціональним дублюванням, що створює бар'єри для правозастосування. Обґрунтовано необхідність переходу від декларативної до чіткої нормативної демаркації функцій між усіма суб'єктами мережі.

2. Визначено роль органів загальної компетенції: Верховна Рада виступає центром стратегічного планування; Кабінет Міністрів — координатором виконавчих

процесів та діяльності НАЗК; Президент України — гарантом реалізації антикорупційних реформ як умови євроінтеграції та вступу до НАТО.

3. Проаналізовано діяльність спеціалізованих органів (НАЗК та АРМА). Встановлено, що ефективність НАЗК базується на поєднанні аналітичної, контрольної та реєстрової функцій. Своєю чергою, мандат АРМА охоплює повний цикл управління активами — від розшуку до реалізації через прозорі аукціони, що забезпечує невідворотність економічних наслідків корупції.

4. Виявлено чинники, що стримують правоохоронний блок (НАБУ, САП, ВАКС). Доведено потребу в розширенні інструментарію НАБУ та посиленні його автономії від політичного впливу. Встановлено, що ефективність ВАКС безпосередньо залежить від якості доказової бази, сформованої на етапі досудового слідства під керівництвом САП, що підтверджує нерозривність антикорупційного ланцюга.

5. Обґрунтовано стратегічний вектор превенції, який включає два рівні:

- Загальносоціальний: системні зміни в економіці (детінізація), політиці (незалежність медіа), культурі (антикорупційна свідомість) та праві (цифровізація провадження за стандартами ЄСПЛ).
- Спеціально-кримінологічний: точкові заходи щодо прозорого декларування, захисту викривачів, моніторингу способу життя та підвищення кваліфікації детективів.

6. Констатовано, що більшість превентивних заходів мають універсальний характер. Запобігання корупційним деліктам, зокрема у сфері декларування, є невід’ємним елементом загальної безпекової стратегії держави, де технічна модернізація реєстрів виступає головним запобіжником проти приховування незаконних статків.

РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІТЧИЗНЯНУ МОДЕЛЬ

4.1. Генезис та сучасний стан світових моделей боротьби з корупцією: порівняльно-правовий аналіз

Міжнародні антикорупційні стандарти наразі інтегровані в національні правові системи багатьох держав. Ці норми дозволяють чітко окреслити коло протиправних діянь корупційного характеру та визначити перелік суб'єктів, на яких поширюються відповідні обмеження (зокрема, згідно з Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC), яку ратифікували вже 190 країн). З метою імплементації положень цієї Конвенції низка держав впровадила комплексні нормативні та організаційні механізми адаптації внутрішнього законодавства.

У контексті мінімізації корупційних загроз під час надання публічних послуг фундаментальне значення мають документи Європейського Союзу. Зокрема, Комплексна антикорупційна політика ЄС від 28 травня 2003 року закладає ключові засади протидії корупції та формує стратегію боротьби з цим явищем для країн-членів, кандидатів та партнерів. Разом із Повідомленням Комісії та Рамковим рішенням Ради 2003/568/ПВ від 22 липня 2003 року ці акти формують єдиний підхід до розуміння «активної» та «пасивної» корупції, встановлюючи систему санкцій для фізичних і юридичних осіб [230].

Відповідно до Індексу сприйняття корупції від «Transparency International», до лідерів із найнижчим рівнем корупції належать Фінляндія, Данія, Нова Зеландія, Ісландія, Сінгапур, Швеція, Канада, Нідерланди, Люксембург та Норвегія. Також високі позиції посідають Австралія, Швейцарія, Велика Британія, Японія, Німеччина та США. Політичне керівництво цих країн розглядає корупційні ризики як пряму загрозу національній безпеці [32, с. 27]. Аналіз свідчить про стабільність лідерів рейтингу; незначні зміни позицій зазвичай зумовлені ротацією політичних еліт або ступенем виконання індивідуальних порад від експертів Transparency

International. Варто зауважити, що наведена методика оцінювання фокусується виключно на корупційних процесах у державному (публічному) секторі.

Доцільно закріпити увагу на практичних інструментах, що використовуються державами з мінімальними показниками корупції, зважаючи на специфіку обраних ними векторів розвитку. Загалом антикорупційні стратегії корелюють із особливостями національних правових систем. Як відомо превентивні заходи поділяються на універсальні, що ґрунтуються на міжнародних стандартах (створення якісної законодавчої бази, моніторинг корупційних ризиків на всіх щаблях, розвиток правосвідомості та етичних стандартів державної служби), та специфічні, зумовлені внутрішнім контекстом кожної країни. Аналіз закордонного досвіду дозволяє виокремити найдієвіші механізми для їхньої подальшої адаптації у вітчизняне правове поле.

Для європейської моделі характерною є майже повна відсутність побутової (низової) корупції та порівняно низький рівень зловживань у вищих ешелонах влади. Успіх цієї моделі забезпечується синергією інституційних реформ, правових норм та глибоких культурних традицій разом із активним громадянським контролем. Прикметно, що більшість держав цієї групи у минулому також долали етапи значного поширення корупційних проявів.

Найбільш показовим прикладом є скандинавські країни, де кількість щорічних корупційних злочинів зазвичай не перевищує сотні випадків. Зокрема, у Фінляндії історично не створювалося окремого профільного закону чи спеціалізованих бюро для боротьби з корупцією. Натомість антикорупційні запобіжники інтегровані в Конституцію, Кримінальний кодекс та законодавство про публічну службу. Ключову роль відіграє дотримання етичних кодексів. Важливою особливістю є відмова від політичних призначень (за винятком апарату прем'єр-міністра): державний апарат складається з професійних службовців, які зберігають свої посади тривалий час, що гарантує стабільність та незалежність адміністративного персоналу.

Досвід Фінляндії демонструє приклад високоефективної моделі запобігання корупції у сфері надання публічних послуг, що базується на міцному правовому

фундаменті та високому рівні суспільної довіри. Згідно з рейтингами Transparency International, ця країна в 2025 році посідає 2 місце. [9]

Будучи членом ЄС, Фінляндія приєдналася до ключових антикорупційних директив, проте процес імплементації європейських норм у національне право відбувався з високим ступенем виваженості. Головний підхід фінського законодавця полягає в органічному поєднанні внутрішніх норм із європейськими стандартами при мінімізації втручання в традиційну структуру власного права. Особливістю фінської системи є те, що превентивні механізми інтегровані безпосередньо в регуляторні акти різних галузей, фокусуючись на конкретних сферах діяльності, а не лише на окремих складах злочинів. Відповідно до Кримінального кодексу Фінляндії, за корупційні правопорушення передбачено відповідальність від штрафних санкцій до чотирьох років позбавлення волі, залежно від тяжкості вчиненого [9].

Система державного управління у Фінляндії вирізняється лаконічністю та високою ефективністю. Показовим є досвід 1990-х років, коли штат посадовців було оптимізовано майже вдвічі - з 230 тисяч до 127 тисяч осіб. Для порівняння: в Україні станом на кінець 2020 року налічувалося понад 253 тисячі державних службовців. Фінська модель базується на персональній юридичній відповідальності: політичне рішення міністра набуває чинності лише за умови візування відповідним чиновником-фахівцем. Така архітектура створює подвійний бар'єр: зловмисник змушений був би одночасно впливати і на того, хто приймає рішення, і на того, хто його готує [55].

Прозорість є наріжним каменем адміністративної культури Фінляндії. Усі внутрішні протоколи, стенограми та записи обговорень в органах влади є загальнодоступними для громадян, медіа та інших службовців. Публічність процесів робить будь-які корупційні вияви вразливими до критики. Вагомим запобіжником є також рівень оплати праці: середня зарплата в державному секторі Фінляндії становить близько 3 500 євро, що забезпечує соціальну стійкість чиновників. В українських реаліях середній показник у 14 000 грн створює значно вищі ризики вразливості посадовців до підкупу [257].

Крім інституційних чинників, досвід Фінляндії підкреслює домінуючу роль моральних імперативів. Суспільне визнання цінностей помірності та пріоритету загального блага над приватним зиском формує клімат взаємної довіри. Коли етична поведінка стає стандартом для політичної еліти, вона транслюється на все суспільство. Фінський уряд офіційно закріпив етичні цінності як фундамент кадрової політики, що підтверджує пряму залежність між соціальною довірою та мінімізацією корупційних проявів.

Ми переконані, що фундаментом протидії корупції виступають не лише юридичні норми, а насамперед морально-етичні та духовні орієнтири. Формування індивіда відбувається під впливом біологічних та соціальних чинників, де вирішальну роль відіграє особистий приклад оточення. Якщо дитина змалечку спостерігає толерування або схвалення корупційних практик, особливо в родинному колі, правові механізми надалі навряд чи зможуть змінити її світогляд. Натомість у країнах з високим рівнем добробуту, де пріоритет зміщено з матеріальних цінностей на духовні, корупція сприймається як деструктивне соціальне явище. Для виховання стійкої антикорупційної позиції необхідно впроваджувати спеціалізовані освітні платформи та просвітницькі проекти для всіх верств населення - від школярів до посадовців. Системність та різноманітність таких заходів дозволяють закріпити у суспільній свідомості абсолютне неприйняття будь-яких проявів підкупу.

Серед най успішніших кейсів азійської моделі звісно хочемо розглянути приклад Сінгапуру, що є справжнім еталоном боротьби з корупцією в азійському регіоні. Ця країна однією з перших у світі зробила ставку на поєднання жорстких санкцій із формуванням бездоганних морально-етичних стандартів у державному апараті. Статистичні дані підтверджують ефективність «сінгапурського дива»: за період 2013–2020 років середня кількість корупційних справ знизилася до 125 на рік (порівняно зі 199 справами у 2008–2012 роках). Прикметно, що основна частка правопорушень (близько 87%) наразі фіксується у приватному секторі, тоді як державний апарат залишається майже повністю очищеним від корупції [20].

Стратегія Сінгапуру у протидії корупції базується на двох фундаментальних законодавчих актах: Законі «Про запобігання корупції» (РСА) та Законі «Про

корупцію, торгівлю наркотиками та інші тяжкі злочини (конфіскація вигоди)» (CDSA). Перший акт охоплює широке коло суб'єктів як у публічному, так і в корпоративному секторах. Антикорупційна політика держави реалізується за трьома векторами: очищення владних структур від корупціонерів, оптимізація бюрократичного апарату з чіткою фіксацією компетенцій та жорсткий нагляд за дотриманням професійної етики.

Впровадження аналогічного механізму є критично важливим для України. Соціологічні дослідження серед українських посадовців свідчать, що лише 12 % респондентів працюють, керуючись почуттям обов'язку. Для переважної більшості (понад 80 %) державна служба є передусім джерелом базового виживання. Решта намагається знайти баланс між ефективністю та гідною оплатою. Низький рівень матеріального забезпечення, що не відповідає психологічному навантаженню та інтелектуальним вимогам, є головним стимулом розвитку низової корупції в країні. Зближення стандартів оплати праці в державному та приватному сегментах економіки здатне стати вирішальним чинником у мінімізації корупційних ризиків в Україні. [231, с. 100]

Специфіка антикорупційних зобов'язань та прав посадових осіб у Сінгапурі деталізована в урядових директивах. Основні заборони та обмеження включають:

1. Фінансова незалежність: службовцям заборонено брати кошти в борг або входити у фінансову залежність від підлеглих чи осіб, з якими вони мають офіційні зв'язки.
2. Інформаційна гігієна: не допускається використання службових даних для приватного комерційного зиску.
3. Майновий контроль: обов'язкова декларація активів при призначенні та щорічний фінансовий звіт.
4. Професійна ексклюзивність: повна заборона на підприємницьку діяльність або будь-яке сумісництво.
5. Етичні обмеження: заборона на прийняття розваг від громадян та інвестування в акції компаній через приватне розміщення без спеціального дозволу.

6. Подарункова політика: сувора заборона на особисте отримання подарунків.

Будь-які підношення передаються офіційно через секретаріат департаменту, а дарувальник зобов'язаний узгодити свій жест із керівництвом установи [25].

Судова гілка влади Сінгапуру функціонує як незалежний інститут, захищений від політичного тиску. Процедура призначення Верховного судді та магістратів за участю Президента, Прем'єр-міністра та Ради радників, закріплена в Конституції, гарантує об'єктивність правосуддя. У справах про хабарництво суди дотримуються стратегії жорсткого стримування, застосовуючи максимальні штрафи та тривалі терміни ув'язнення. Це створює дієвий механізм невідворотності покарання, якого критично бракує Україні, де резонансні справи часто не доходять до логічного вироку [44, с. 94].

Попри високу ефективність, сінгапурська модель має певні вразливості. По-перше, обмежена свобода слова: більшість медіаресурсів контролюються афілійованими з урядом структурами, що стимулює самоцензуру. По-друге, громадянське суспільство перебуває на стадії повільного формування. Хоча Конституція декларує свободу вираження поглядів, існують суворі законодавчі рамки щодо критики влади та збереження соціальної стабільності. Крім того, Закон «Про товариства» вимагає обов'язкової реєстрації організацій (понад 10 осіб), при цьому уряд залишає за собою право ліквідувати групу без надання пояснень [34].

Загалом світова практика свідчить про активне впровадження спеціального законодавства, орієнтованого на системну протидію злочинам пов'язаним з корупцією. Показовим є приклад Румунії, де з 2000 року діє Закон № 78/2000 «Про запобігання, виявлення та покарання за корупцію», а з 2003 року - Закон № 39 «Про запобігання та боротьбу з організованою злочинністю», які містять дієві інструменти контролю у сфері надання публічних послуг [200, с. 171].

З 2006 року в польській судовій системі з метою мінімізації корупційних загроз у сфері надання публічних послуг запроваджено технічні засоби контролю. У залах засідань встановлюються системи відео- та аудіофіксації, що дають змогу документувати перебіг процесу та дії всіх його учасників - від суддів до адвокатів і репортерів [189, с. 42].

Досвід Бельгії у протидії корупції свідчить про перехід від репресивних методів кримінального переслідування до превентивних заходів. Такі зміни стали частиною масштабної реформи SORECMS, спрямованої на модернізацію державного адміністрування, зокрема в управлінні фінансовим сектором. Бельгійський підхід передбачає розширення поняття протидії корупції до боротьби зі зловживанням владою загалом. Це включає не лише правові санкції, а й детальне роз'яснення етичних стандартів, забезпечення прозорості управлінських процесів та впровадження кодексів деонтологічної поведінки.

Практика діяльності польських правоохоронних структур підтверджує ефективність імплементації Закону від 16 листопада 2000 року «Про запобігання незаконній торгівлі, запобігання введенню у фінансовий обіг коштів з незаконних або невідомих джерел та запобігання фінансуванню тероризму». Впровадження цього законодавства суттєво підвищило результативність запобігання корупційним проявам у системі публічних послуг. Ключовим інструментом стало створення Національного агентства фінансової розвідки. Ця інституція акумулює дані для державних органів, що дозволяє оперативно виявляти злочинну діяльність у фінансовій сфері та блокувати використання ресурсів, отриманих із незаконних джерел під час надання публічних послуг [189, с. 43].

У польській практиці тривалий час домінував підхід, згідно з яким для протидії корупції у публічній сфері було достатньо наявності загальних кримінально-правових заборон щодо хабарництва та зловживання владними повноваженнями. Проте критичні масштаби корупційних проявів та зобов'язання за міжнародними договорами змусили державне керівництво до впровадження спеціалізованих інструментів превенції. Ключовим етапом стало затвердження наприкінці 2002 року «Антикорупційної стратегії» - загальнонаціональної програми, спрямованої на системне нівелювання ризиків у державному секторі. Для її законодавчого забезпечення було сформовано Тимчасову кодифікаційну комісію парламенту, яка ініціювала комплексні зміни до кримінального, процесуального та виконавчого законодавства. Важливим інституційним кроком стало створення Центрального антикорупційного управління у 2006 році, завданням якого визначено

протидію використанню службових преференцій задля особистої вигоди та захист економічного суверенітету країни.

Помірний підхід до каральної політики демонструють Велика Британія та Німеччина. Їхня методологія базується на стриманості та ретельній зваженості санкцій, де граничною межею за корупційні злочини є десятирічне позбавлення волі.

Дослідження правового поля Великої Британії демонструє значний вплив професійної етики на державній службі та високий рівень правосвідомості населення на стан протидії корупції у сфері надання публічних послуг. Суспільна нетерпимість до корупційних проявів у цій країні розглядається як еталонна модель. Правова база Британії у цій царині характеризується дуалізмом джерел: судовий прецедент формує загальне право, тоді як акти Парламенту складають статутне право. Таке розмежування є фундаментальним при встановленні міри відповідальності за корупційні правопорушення. Якщо санкція чітко не прописана в парламентському акті, судова влада має повноваження самостійно визначати розмір штрафу або термін ув'язнення, керуючись усталеною практикою та принципами справедливості.

Зокрема, правове поле Великої Британії регулюється Законом про підкуп 2010 року (Bribery Act 2010), де Розділ 11 визначає прогресивну шкалу покарань, що корелює з масштабами правопорушення [46]. Під кримінально караним хабарництвом розуміють не лише активні дії (пропозиція, обіцянка чи підкуп посадовця, включаючи іноземних функціонерів) та пасивні (вимагання чи отримання вигоди), а й специфічне правопорушення - неспроможність комерційної організації запобігти фактам корупції з боку її представників.

Система санкцій у Великій Британії характеризується вищою мірою диференціації порівняно зі скандинавськими країнами. Найбільш вживаними заходами є тюремне ув'язнення (до 10 років для фізичних осіб) та грошові штрафи. Характерно, що законодавство не встановлює верхньої межі штрафу, делегуючи судді право визначати його розмір, виходячи з глибини вини та обставин справи.

Високий рівень громадянської відповідальності у Сполученому Королівстві став результатом комплексного впровадження політичних і правових реформ, морального оновлення суспільства та встановлення дієвого публічного контролю за діяльністю посадовців. Країна володіє багатовіковим досвідом протидії корупції, який закріплений на рівні фундаментальних законодавчих актів. Перші системні кроки були зроблені ще у 1889 році з ухваленням закону про корупційні діяння в державних інституціях. Подальший розвиток антикорупційних норм у 1906 та 1916 роках став відповіддю на актуальні соціально-політичні виклики. Показово, що всупереч класичним правовим догмам, ці акти за певних умов покладали на чиновників обов'язок доводити власну невинність, що слугувало потужним превентивним чинником у державному секторі [262].

Британське антикорупційне поле характеризується значною розгалуженістю, оскільки норми, що регулюють відповідальність за посадові злочини, розпорошені по різних галузевих законах. Така відсутність єдиної кодифікації тривалий час створювала певні перешкоди для правозастосовної практики. У 2005 році Міністерство внутрішніх справ ініціювало розробку консолідованого законопроекту, покликаного уніфікувати превентивні механізми та скасувати імунітети для представників законодавчої влади у разі вчинення ними корупційних діянь [272].

Попри науковіці вважають, що Англійське законодавство у сфері протидії корупції відзначається консервативністю та систематичністю у створенні нормативно-правових актів. Воно базується на трьох ключових актах: Законі про корупційні практики в державних органах 1889 р. (Public Bodies Corrupt Practices Act 1889), Законі про запобігання корупції 1906 та 1916 рр. (Prevention of Corruption Act 1906, 1916), а також Законі про народне представництво 1983р. (Representation of the People Act 1983).

У Федеративній Республіці Німеччина корупція визнається прихованою загрозою для верховенства права та, зокрема, для системи державного управління. Оскільки корупційні прояви можуть мати місце в усіх аспектах державного управління, протидія цій загрозі можлива лише за активної участі самих службовців. Проте у країні відмовилися від формування системи спеціалізованих

антикорупційних органів. Основною метою превентивних антикорупційних механізмів стало визначення тих сфер діяльності державних органів, які підлягають найбільшому ризику корупції, а також антикорупційна освіта посадових осіб, яка має на меті вирішення основних проблем у запобіганні корупційним діям у цих органах.

У законодавстві Німеччині відсутнє нормативне визначення терміна «корупція», натомість використовується категорія «хабарництво», що трактується як зловживання владними повноваженнями задля отримання приватної чи політичної вигоди. Антикорупційна нормативна база Німеччини розпорошена між Кримінальним кодексом, Законом про адміністративні правопорушення, а також спеціалізованими актами щодо міжнародного підкупу та стандартів ЄС.

Знаковим етапом стало ухвалення у 2015 році Закону про боротьбу з корупцією, який імплементував міжнародні стандарти у сферу господарських відносин. Це дозволило притягати до відповідальності не лише державних посадовців за виконання службових завдань (ст. 331 КК ФРН), а й представників бізнесу за підкуп у межах комерційних операцій (ст. 299 КК ФРН). Кримінально караним є надання або отримання переваг як винагороди за створення несправедливих умов конкуренції при закупівлі товарів чи послуг. Несправедливою вважається перевага, що базується суто на отриманні вигоди, а не на об'єктивних ринкових чинниках. Ці правила також експортуються на конкурентну поведінку німецьких компаній за кордоном (ст. 299–3).

У Німеччині стратегія мінімізації корупційних загроз під час надання публічних послуг фокусується на ліквідації фінансової бази зловмисних структур, зокрема через механізми конфіскації та жорсткий контроль за легалізацією доходів. Вагомим елементом цієї системи є обов'язок фінансових установ повідомляти компетентні органи про транзакції, обсяг яких перевищує 20 000 німецьких марок. Крім того, законодавство встановлює вимогу обов'язкової ідентифікації особи під час здійснення банківських операцій на суму понад 50 000 марок. Державна політика Німеччини у цій галузі спрямована на створення такої системи

організаційних та кадрових фільтрів, яка б унеможливлювала використання службового статусу в приватних інтересах . [186, с. 305]

У межах антикорупційного інструментарію Німеччини особливої уваги заслуговує ініціатива щодо формування реєстру недоброчесних підприємств. Впроваджуючи цей механізм, німецька сторона спирається на досвід інших держав, зокрема Ізраїлю, у питаннях превенції зловживань у публічному секторі. Ключовий аспект даного підходу полягає в тому, що суб'єкти господарювання, включені до такого переліку, втрачають право на участь у державних закупівлях та підпадають під посилений нагляд з боку контролюючих структур. [186, с. 307]

Незважаючи на всі впроваджені заходи, аналізуючи останні монографії відчизняних науковців формування антикорупційних заходів у Німеччині свідчить про зростаючу обізнаність у сфері забезпечення прозорості та верховенства права, а також про усвідомлення наявності проблем у державному управлінні, які потребують системного підходу для запобігання корупції [195, с. 54]

Світова практика демонструє різні підходи до нормотворення у цій сфері. Такі держави, як Литва та Румунія, обрали шлях розробки спеціалізованого законодавства або інтеграції антикорупційних норм у закони про державну службу та протидію організованим злочинності. [271]. Водночас Австрія, Чехія та Швеція не впроваджували окремих антикорупційних законів. У цих країнах регулювання базується на загальних нормах Кримінального кодексу та активній взаємодії з міжнародними структурами, такими як Інтерпол та Європол. Зокрема, у Швеції відсутні спеціалізовані превентивні органи чи державні програми, оскільки завдяки високій правовій культурі корупція не розцінюється як критична загроза для стабільності суспільних відносин [230].

Ключову роль у формуванні глобальних механізмів протидії зловживанням у публічному секторі відіграють такі міжнародні інституції, як Група держав проти корупції (GRECO), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), ООН та Європейський Союз [176].

Фундамент для створення спеціалізованих антикорупційних структур було закладено низкою міжнародно-правових актів. Одним із перших документів у цій

сфері стала резолюція ООН «Попередження злочинності та кримінальне правосуддя в контексті розвитку: виконання та перспективи міжнародного співробітництва» [378, с. 42]. Подальший розвиток превентивних стандартів відображено в «Практичних заходах боротьби з корупцією», ухвалених під час 8-ї Конференції ООН у Гавані 1990 року [194, с. 38]. Ці напрацювання стали основою для розробки Конвенції ООН проти корупції, прийнятої Генеральною Асамблеєю 31 жовтня 2003 року та ратифікованої Україною у жовтні 2006 року.

Положення цієї Конвенції встановлюють чіткі вимоги до держав-учасниць щодо організації внутрішньої системи протидії корупційним ризикам. Зокрема, норми статей 6, 36 та 50 зобов'язують країни забезпечити функціонування спеціальних установ або органів, відповідальних за запобігання та боротьбу з корупцією. Ключовими умовами ефективності таких інституцій визначено їхню повну процесуальну незалежність, захищеність від неправомірного зовнішнього впливу, а також наявність достатніх матеріальних ресурсів і висококваліфікованого персоналу для належного виконання покладених на них функцій. [378, с. 43]

На європейському рівні фундаментальними документами, що заклали вимогу професіоналізації антикорупційних інституцій, стали Резолюція Комітету міністрів Ради Європи від 6 листопада 1997 року «Про 20 керівних принципів боротьби з корупцією» [194, с. 26] та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. Особливе значення для розбудови національної системи протидії корупції в Україні мають рекомендації GRECO, ОЕСР та Антикорупційної мережі для країн Східної Європи та Центральної Азії [230]. У звітах GRECO за результатами спільних раундів оцінювання наголошувалося на необхідності посилення правоохоронної складової та створення спеціалізованого органу для моніторингу антикорупційної стратегії. Така інституція має забезпечувати паритетне представництво влади і громадянського суспільства, володіючи достатнім рівнем незалежності для об'єктивного оцінювання ситуації.

Важливим орієнтиром у процесі реформування стала Загальна рекомендація щодо виконання Стамбульського плану дій від 21 січня 2004 року [378, с. 44]. Цей документ обґрунтовує необхідність функціонування національного органу з

широкими повноваженнями у сфері виявлення, розслідування та переслідування корупційних злочинів. Однією з ключових функцій такої структури визначено координацію та міжвідомчу співпрацю між органами правопорядку, безпеки та фінансового контролю [189, с. 45].

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про трансформацію антикорупційного законодавства: на зміну суто адміністративним та кримінально-правовим заходам приходить комплексне використання превентивного інструментарію. При цьому спостерігається виважений підхід в адаптації законодавства, та навіть певний консерватизм.

Таким чином ми прийшли до висновків, що для формування ефективної національної парадигми протидії корупції в тому числі у сфері публічних послуг критично важливо враховувати успішні міжнародні практики, зважено адаптуючи вітчизняне законодавство, враховуючи специфіку регіону. Навіть прогресивні реформи, спрямовані на демократизацію та розвиток ринку, за певних умов можуть стати каталізатором появи нових, більш складних корупційних схем. Нехтування ризиками адаптації може призвести до того, що інструменти, покликані утверджувати соціальну справедливість, будуть використані для підриву державних інституцій та легітимізації протиправних систем впливу.

Також варто підміти наскільки важливим є міжнародне співробітництво у в тому числі з питання вдоконалення процесів превентивних заходів з запобігання корупції, що обумовлено: глобалізацією корупції, її загрозою національній безпеці, високою латентністю та тісним зв'язком із тероризмом і легалізацією незаконних доходів.

4.2. Взаємодія національної системи з міжнародними інституціями у сфері антикорупційної діяльності

Формування ефективної стратегії кримінально-правової протидії корупції в Україні неможливе без глибокого аналізу ролі міжнародного співробітництва. Глобальний масштаб корупційних процесів призвів до того, що суто

внутрішньодержавні механізми виявилися недостатніми для нейтралізації цього деструктивного явища.

Процеси глобалізації та тісна взаємозалежність національних економік у ХХ столітті зумовили необхідність консолідації зусиль. Контроль над рівнем корупції перестав бути внутрішньою справою окремої країни, ставши невід'ємною частиною синергетичного управління світовою спільнотою [36, с. 945]. Основна акумуляція цих зусиль відбувається в межах міжнародних організацій, які виділяють антикорупційну діяльність як один із пріоритетних напрямів [372, с. 407].

У науковій думці, зокрема в працях А. Жиганової, концепція міжнародного співробітництва у цій сфері диференціюється на два рівні:

- Широке розуміння: охоплює глобальну взаємодію у всіх вимірах. Це розробка та імплементація міжнародних актів (універсальних, регіональних, двосторонніх), гармонізація національних законів із міжнародними стандартами, створення спільних превентивних механізмів. Сюди також відноситься міжнародний інформаційний обмін та транскордонна співпраця з питань повернення незаконно набутих активів.
- Вузьке розуміння: фокусується виключно на кримінально-правовій та процесуальній взаємодії. Це конкретні процедури, регламентовані міжнародними конвенціями, що дозволяють правоохоронним органам діяти спільно.

До ключових форм такої вузькоспеціалізованої співпраці належать:

- екстрадиція правопорушників та передача засуджених осіб;
- надання взаємної правової допомоги у збиранні доказів;
- передача матеріалів кримінальних проваджень;
- проведення спільних розслідувань та використання спеціальних методів слідства;
- оперативний обмін інформацією між правоохоронними структурами.

Дослідник Г. Попов структурує міжнародну антикорупційну співпрацю за трьома основними сферами її реалізації. По-перше, це практична сфера, яка включає безпосередню допомогу в розслідуваннях, надання матеріалів для експертиз та

здійснення процесуальних заходів. По-друге, інформаційно-освітня сфера, що базується на обміні досвідом, даними між компетентними установами та навчанні персоналу. По-третє, нормотворча сфера, яка спрямована на вдосконалення правової бази через підготовку міжвідомчих угод та активну участь держави у створенні міжнародних договорів [282, с. 137].

Інший погляд пропонує Г. Стессенс, який розглядає міжнародне співробітництво як фундаментальний інструмент підтримки демократичних цінностей та доброчесного управління. Водночас автор звертає увагу на певну дихотомію: розрив між гучною політичною риторикою та реальною результативністю міжнародних інструментів. На його думку, більшість антикорупційних документів часто мають характер урочистих політичних декларацій, які лише демонструють наміри, але не завжди підкріплені справжньою рішучістю викорінювати корупцію на всіх щаблях влади [35, с. 895].

Своєю чергою, В. Ортинський та Ю. Чорноус акцентують на формально-юридичному аспекті співпраці. У їхньому розумінні міжнародне співробітництво зводиться до двох ключових процесів: укладення системи багатосторонніх та міжвідомчих угод, а також подальша гармонізація норм національного права з міжнародними стандартами [28, с. 259].

Досить критичну, але обґрунтовану позицію висловлює Т. Квок Манвайн, який застерігає від переоцінювання ролі міжнародної допомоги. Вчений переконаний, що універсального рецепта боротьби з корупцією не існує; кожна держава має проаналізувати власні специфічні умови та розробити комплексну стратегію, що базується на «тріаді»: стримування, профілактика та просвіта. Головною умовою успіху є створення незалежного та цілеспрямованого механізму протидії, а запозичувати слід лише найбільш ефективні міжнародні практики, адаптуючи їх до місцевих реалій [Kwok Man-wai, с. 115].

На наше переконання, міжнародне співробітництво в антикорупційній сфері втілюється через систему багатосторонніх конвенцій та двосторонніх угод, а також імплементацію рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності боротьби зі зловживаннями [2, с. 117]. Відповідно до статті 9 Конституції України, міжнародні

договори, ратифіковані Верховною Радою, стають частиною внутрішнього правового поля [302]. У контексті глобалізації корупції такі акти відіграють стратегічну роль: вони не лише забезпечують обмін успішними методиками, а й створюють систему взаємного контролю. Це стимулює динамічний розвиток національного законодавства, налагоджує діалог між державними регуляторами та спонукає до реальних практичних кроків [16, с. 255].

Ключовим документом у цій сфері є Конвенція ООН проти корупції (UNCAC). Історія її створення розпочалася у 2000 році, коли Генеральна Асамблея ООН визнала потребу в окремому міжнародному інструменті, незалежному від Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності. Для розробки тексту у Відні було створено Спеціальний комітет при Управлінні ООН з наркотиків і злочинності.

Процес узгодження тривав протягом семи сесій з 2002 по 2003 роки. Остаточний текст був схвалений Резолюцією 58/4 від 31 жовтня 2003 року. За пропозицією Мексики, конференція для підписання документа відбулася в місті Меріда 9 грудня 2003 року. Масштабність та авторитетність Конвенції підтверджується тим, що лише за перші три дні її підписали близько ста країн, включаючи Україну. Станом на сьогодні до угоди приєдналися близько 170 держав. Україна офіційно ратифікувала Конвенцію (із відповідними заявами) 18 жовтня 2006 року, тим самим взявши на себе зобов'язання щодо впровадження міжнародних стандартів прозорості та відповідальності.

Ратифікація цієї Конвенції стала фундаментальною віхою в історії сучасного міжнародного права. Документ фактично встановив глобальний стандарт антикорупційної діяльності, охоплюючи як внутрішньодержавний, так і транскордонний рівні. Важливість цієї події підкреслюється тим, що день відкриття Конвенції до підписання - 9 грудня - за ініціативою ООН офіційно проголошено Міжнародним днем боротьби з корупцією [316, с. 252].

Держави, що приєдналися до угоди, взяли на себе системні зобов'язання щодо трансформації всіх сфер суспільного життя. Ключовим завданням є імплементація принципів доброчесності, підзвітності та відкритості. Це передбачає не лише

створення спеціалізованих антикорупційних інституцій, а й розробку дієвих стратегій, що гармонізують національні зусилля з регіональними та глобальними ініціативами співпраці.

Головною перевагою Конвенції ООН проти корупції є її прикладний характер: вона відходить від загальних декларацій, пропонуючи натомість чіткий інструментарій практичних заходів. Україна формально запровадила більшість конвенційних норм, проте на практиці рівень їх реалізації залишається нерівномірним.

Далі у таблиці, систематизовано основні заходи Конвенції та проаналізовано стан їхнього фактичного впровадження у вітчизняне правове поле.

№ пор.	Захід, запропонований у Конвенції ООН проти корупції	Упровадження в Україні
1.	Розробити кодекс поведінки державних службовців	Розділ VI Закону розкриває правила етичної поведінки державних службовців.
2.	Забезпечити прозорість державних закупівель	У 2016 р. прийнято Закон України «Про публічні закупівлі».
3.	Вжити необхідних заходів для надання членам суспільства можливості одержати інформацію про організацію й процеси прийняття рішень; спростити адміністративні процедури	У 2011 р. прийнято Закон України «Про доступ до публічної інформації».
4.	Визначити в національному законодавстві конкретні діяння, що потребують криміналізації, тому що міжнародне співробітництво може	Унесено істотні зміни до КУпАП, де передбачили відповідальність за ті правопорушення, що пов'язані з корупцією. Революційні зміни були

№ пор.	Захід, запропонований у Конвенції ООН проти корупції	Упровадження в Україні
	стати ключовим елементом судового переслідування за корупційні кримінальні правопорушення: підкуп національних державних посадових осіб; підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій; розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою; зловживання впливом; зловживання службовим становищем; незаконне збагачення; відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом; приховування; перешкоджання здійсненню правосуддя; підкуп у приватному секторі; розкрадання майна в приватному секторі	внесені і до КК України. Серед них: визначили перелік корупційних кримінальних правопорушень; оновили зміст поняття «службова особа» для потреб розділу, що передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; передбачили відповідальність за корупційні діяння для службових і юридичних осіб приватного права та осіб, які надають публічні послуги.

Окрім Конвенції ООН проти корупції, вагоме значення мають конвенції Ради Європи. Фундаментом цієї організації є Європейська конвенція про права людини, яка спрямована на захист демократії та верховенства права. Україна приєдналася до Ради Європи 9 листопада 1995 року, підписавши Спільну програму щодо реформування правової системи та вдосконалення правозастосування. Ставши членом організації, Україна зобов'язалася адаптувати національне законодавство до

європейських стандартів і приєднатися до низки міжнародних договорів, процес реалізації яких триває й досі.

У 1999 році Рада Європи створила Групу держав проти корупції (GRECO) - міжнародну структуру для систематичної допомоги у протидії корупції та моніторингу антикорупційних стандартів. До GRECO можуть приєднуватися не лише члени Ради Європи, а й інші держави. Організація формує власну практику тлумачення антикорупційних норм і аналізує політику країн-учасниць [264, с. 17].

Діяльність GRECO включає перевірку відповідності держав стандартам Ради Європи, підготовку рекомендацій щодо законодавчих і інституційних реформ, а також обмін досвідом у сфері запобігання корупції. Досвід організації доводить, що універсальні підходи не завжди ефективні, тому антикорупційна політика має враховувати національні особливості. GRECO не лише сприяє імплементації міжнародних норм, а й допомагає «тонко налаштувати» роботу державних і громадських інститутів для ефективної реалізації антикорупційної стратегії.

Вплив GRECO на формування антикорупційних стратегій та законодавства країн-учасниць постійно зростає. Ключове значення мають правові акти, розроблені в межах цієї організації та схвалені Радою Європи. До них належать Кримінальна та Цивільна конвенції про боротьбу з корупцією, Конвенція про маніпулювання спортивними результатами, Додатковий протокол до Кримінальної конвенції, а також Резолюція (97) 24 «Двадцять керівних принципів протидії корупції». Окрему роль відіграють рекомендації щодо етики державних службовців (№ R (2000) 10) та прозорості фінансування політичних партій і виборів (Rec (2003) 4) [29, с. 170].

Фундаментальним документом є Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, ухвалена у 1999 році та ратифікована Україною у 2006 році. Вона спрямована на уніфікацію кримінальної відповідальності за широкий спектр діянь: активний і пасивний підкуп державних службовців (як національних, так і іноземних), членів парламентів та міжнародних організацій, представників приватного сектору, а також суддів національних та міжнародних інстанцій. Крім того, документ охоплює зловживання впливом, відмивання корупційних доходів та правопорушення у сфері бухгалтерського обліку [11].

Конвенція також запроваджує прогресивні заходи для посилення кримінального переслідування та міжнародної взаємодії. Зокрема, вона розширює коло суб'єктів відповідальності, передбачаючи санкції не лише для фізичних, а й для юридичних осіб. Також документ наголошує на обов'язковості створення спеціалізованих національних антикорупційних органів. Значущість цієї Конвенції підкреслюється її відкритістю для підписання державами, які не є членами GRECO [13].

Норми Кримінальної конвенції були інтенсивно інтегровані в українське законодавство. Насамперед це відобразилося в оновленні переліку корупційних злочинів у КК України та правопорушень, пов'язаних із корупцією, у КУпАП. Позитивно оцінюючи ці зміни, слід зауважити, що вони здебільшого базувалися на рекомендаціях оціночних звітів GRECO, які адаптували положення Конвенції до національного правового контексту. Також було сформовано цілісну систему спеціалізованих інституцій для запобігання та боротьби з корупцією, до якої увійшли НАЗК, САП, НАБУ та ВАКС.

Важливу роль у міжнародному аспекті відіграє Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (прийнята у 1999 р., ратифікована Україною у 2005 р.). Цей документ став першим міжнародним інструментом цивільно-правового та процесуального регулювання у цій сфері. Його ключовою метою, згідно зі ст. 1, є гарантування ефективного правового захисту особам, які зазнали шкоди від корупції. Це дозволяє потерпілим захищати свої інтереси та вимагати компенсації. Конвенція має велике значення ще й тому, що містить базове визначення корупції [5].

Попри значущість, деякі положення Конвенції потребують деталізації. Зокрема, у документі не зафіксовано конкретних термінів для внесення державами відповідних змін до національного права. Крім того, не прописано детальних механізмів контролю за виконанням її норм, за винятком загального нагляду з боку GRECO. Проте держави, які відповідально підходять до реалізації вимог Цивільної конвенції, здатні ефективно досягати її цілей.

Наприклад, стаття 9 Цивільної конвенції встановила обов'язок держав забезпечити у національному праві дієвий захист від безпідставних санкцій для працівників, які, маючи обґрунтовані підозри у корупції, сумлінно повідомляють про це керівництву або правоохоронним органам. На виконання цієї норми в Україні було законодавчо закріплено статус викривача, що супроводжувалося відповідними змінами у трудовому та кримінальному праві.

Іншим вагомим інструментом є Конвенція Ради Європи про маніпулювання спортивними змаганнями, ухвалена у 2014 році та ратифікована Україною у 2016 році. Вона має на меті недопущення, виявлення та караність маніпуляцій у спорті, а також активізацію взаємодії між державними структурами, спортивними організаціями та операторами парі. Документ зобов'язує уряди протидіяти конфлікту інтересів, боротися з шахрайством та нелегальними ставками. Спортивні інституції, у свою чергу, мають запроваджувати жорсткі антикорупційні правила та систему пропорційних дисциплінарних стягнень. Україна стала 22-ю країною-членом Ради Європи, що приєдналася до цієї угоди.

Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, підписаний у 2003 році та ратифікований Україною у 2006 році, займає вагомe місце у системі міжнародного співробітництва. Цей документ розширив межі кримінальної відповідальності, охопивши підкуп національних та іноземних арбітрів, а також народних засідателів (присяжних). В Україні положення протоколу реалізовані лише частково: у Кримінальному кодексі передбачено відповідальність для осіб, що надають публічні послуги (зокрема арбітражних керуючих - ст. 365-2, 368-4 КК), проте питання кримінального переслідування присяжних за підкуп досі залишається неврегульованим. З огляду на становлення інституту присяжних в Україні, запровадження такої відповідальності є необхідним для гарантування об'єктивного правосуддя.

Ще одним засадничим документом є Резолюція (97) 24 «Двадцять керівних принципів протидії корупції», яка визначила фундаментальні напрями боротьби з корупцією на міжнародному та національному рівнях. Ці принципи рекомендовані

для впровадження у внутрішнє законодавство держав-учасниць, і в Україні вони знайшли відображення у великій кількості різних нормативно-правових актів.

Далі у таблиці відображено стан упровадження в Україні окремих міжнародних керівних принципів протидії корупції

№ пор.	Принцип	Упровадження в Україні
1.	Забезпечувати відповідні заходи для конфіскації й позбавлення доходів корупціонерів	Закріплено у спільному наказі АРМА та Міністерства юстиції України від 29 січня 2020 р. № 58/299/5 «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА та Міністерства юстиції України при виконанні судових рішень про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, стягнення активів в дохід держави в кримінальному провадженні», виданому для забезпечення виконання судових рішень про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, стягнення активів у дохід держави в кримінальному провадженні й урегулювання порядку подання Агентством з розшуку та менеджменту активів інформації, що підлягає внесенню до Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному

№ пор.	Принцип	Упровадження в Україні
		провадженні
2.	Гарантувати, що організація, функціонування та прийняття рішень публічними адміністраціями бере до уваги потребу боротьби з корупцією, особливо, гарантуючи прозорість, сумісну з потребою досягти ефективності	Закріплено в ст. 19 Закону, що визначає перелік органів державної влади, зобов'язаних ухвалювати антикорупційні програми
3.	Ухвалити відповідно прозорі процедури для соціального замовлення, що забезпечуватимуть справедливую конкуренцію та утримуватимуть корупціонерів	Принцип закріплений у п. 6 ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі», яка принципом здійснення державних закупівель називає запобігання корупційним діям і зловживанням. Для реалізації цього принципу в Україні діє електронна система закупівель, у якій замовник в системі через особистий кабінет на майданчику, на якому він зареєстрований оголошує закупівлю, інформація про закупівлю відразу з'являється на всіх авторизованих майданчиках і порталі prozorro.gov.ua
4.	Гарантувати, що в кожному аспекті боротьби з корупцією беруть до	Закріплено в Законі України «Про організаційно-правові основи

№ пор.	Принцип	Упровадження в Україні
	уваги можливі зв'язки з організованою злочинністю й відмивання грошових коштів; розвивати до найширшого ступеня можливе міжнародне співробітництво в усіх сферах протидії корупції	боротьби з організованою злочинністю». Зокрема, у ч. 2 ст. 5 цього Закону визначено перелік державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю: Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України.

Попри позитивні зрушення у правовому полі, ми залишаємося на позиції, що принципи антикорупційної діяльності необхідно закріпити в національному законодавстві у формі окремої статті профільного Закону. Такий підхід забезпечить уніфікацію норм, що значно спростить сприйняття та практичне застосування засад протидії корупції.

Що стосується рекомендацій, ухвалених у межах GRECO, то їх традиційно розглядають як правила, що гарантують передбачуваність правового регулювання між сторонами з різних юрисдикцій та допомагають усунути розбіжності між національними нормами. Хоча такі акти прямо не породжують прав та обов'язків, вони задають загальний вектор, якого держави мають дотримуватися. Оскільки законотворчість є виключно суверенним правом держави, рекомендації не диктують зміст норм, а виступають інструментом «м'якого права», пропонуючи авторитетні моделі поведінки та методи імплементації міжнародних стандартів.

Окремої уваги заслуговує Рекомендація щодо кодексів поведінки державних посадових осіб (2000 р.). У документі наголошується, що державні службовці є опорою державної влади, тому вони повинні мати належну кваліфікацію, правовий захист та фінансове забезпечення для ефективної роботи. Конвенція визначає корупцію як фундаментальну загрозу демократії, рівності та стабільності суспільства. Рекомендація деталізує засади діяльності посадовця: від звітування та управління конфліктом інтересів до правил прийняття подарунків і обмежень після звільнення зі служби [32].

Ці міжнародні стандарти лягли в основу вітчизняного Наказу Національного агентства України з питань державної служби, яким затверджено Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Цей акт фактично став механізмом адаптації європейських рекомендацій до українських реалій, визначивши межі використання службових ресурсів, правила етики, а також порядок роботи з інформацією [Про затвердження Загальних правил етичної].

Суттєве антикорупційне значення має Рекомендація Rec(2003)4 щодо загальних правил протидії корупції у фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній. Її ключова ідея полягає в тому, що партії є базовим інструментом демократії, тому прозорість їхнього фінансування має відповідати єдиним міжнародним стандартам [31].

Необхідність таких правил зумовлена тим, що передвиборча агітація потребує значних витрат, які часто покриваються впливовим бізнесом. Це створює ризики політичної корупції: бізнесмени фінансують партію в обмін на місця у виборчих списках, щоб надалі лобіювати власні інтереси у парламенті [22, с. 110].

В Україні для імплементації цих стандартів було реформовано Закон «Про політичні партії в Україні». Хоча міжнародні інституції загалом схвалили ці зміни, практика виявила низку суттєвих недоліків:

- відсутність дієвих обмежень на надмірні витрати під час президентських та місцевих виборів;

- ризик «тіньового» фінансування через використання особистих коштів кандидатів;
- відсутність чітко визначеного переліку цілей, на які дозволено або заборонено витрачати кошти з бюджету [349, с. 89].

Важливим вектором є також співпраця в межах Європейського Союзу. Саме в документах ЄС було вперше нормативно закріплено поняття «корупція» на конвенційному рівні. Зокрема, Перший протокол (1996 р.) до Конвенції про захист фінансових інтересів Співтовариств надав чіткі визначення активної та пасивної корупції, а також встановив вимоги щодо покарання за ці діяння та співучасть у них.

Стратегічним документом, що окреслює євроінтеграційну траєкторію України, є Угода про асоціацію з ЄС. Процес її підписання відбувався у два етапи протягом 2014 року: у березні було схвалено політичну частину, а в червні - економічну, яка охоплює питання правосуддя, торгівлі, галузевого співробітництва та боротьби з шахрайством. Після ратифікації Угода офіційно набула чинності 1 вересня 2017 року, ставши наймасштабнішим документом у відносинах між сторонами. Вона виконує роль фундаменту для політичного й економічного розвитку, визначаючи ключові вектори внутрішніх реформ [234, с. 5].

Питання антикорупційної діяльності пронизує ключові розділи Угоди. Зокрема:

- Стаття 3 визначає протидію корупції як один із засадничих принципів зміцнення відносин.
- Стаття 14 зобов'язує сторони спрямовувати зусилля на подолання цього явища.
- Спеціальні положення стосуються боротьби з корупцією в державному та приватному секторах (ст. 22), запобігання зловживанням у сфері публічних закупівель (ст. 151) та вдосконалення контролю в управлінні державними фінансами (ст. 346) [366].

Важливим практичним інструментом реалізації цих планів є Антикорупційна ініціатива ЄС (EUACI), що реалізується за підтримки Євросоюзу та Міністерства

закордонних справ Данії. Головне завдання програми - підвищити ефективність антикорупційної політики та сприяти реальному зниженню рівня корупції в державі.

EUACI забезпечує комплексну підтримку всієї вертикалі антикорупційних органів - від превентивних структур до слідчих і судових інстанцій, орієнтуючись на кращі європейські практики. Окрім інституційної допомоги, ініціатива активно підтримує громадський сектор, стимулюючи наглядову діяльність, адвокацію реформ та конструктивну взаємодію між державними органами й громадянським суспільством [59].

Логічним продовженням співпраці стала угода «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні – фаза II», підписана 8 липня 2019 року. Цей документ деталізує план дій, визначаючи чіткі заходи та очікувані результати. Ключовим завданням є посилення автономності та ефективності антикорупційної вертикалі (НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС, АРМА).

Для зміцнення спроможності цих інституцій передбачено:

1. Аналітична підтримка: впровадження сучасних систем моніторингу та оцінювання результативності.
2. Цифровізація та взаємодія: розбудова ІКТ-рішень для забезпечення інтегрованості між відомствами та державними реєстрами, а також автоматизація внутрішніх бізнес-процесів.
3. Експертний супровід: надання консультацій та технічна допомога у закупівлі необхідного програмного забезпечення.
4. Ризик-менеджмент: вдосконалення антикорупційної експертизи законодавства у профільному Комітеті Верховної Ради та Міністерстві юстиції.

Така деталізація, на нашу думку, суттєво полегшує контроль за виконанням зобов'язань та сприяє ефективній реалізації національної Антикорупційної стратегії. Зменшення рівня корупції потребує не лише санкцій, а й повного демонтажу механізмів її відтворення. Важливу роль у цьому процесі відіграють також міжнародні неурядові організації, чия діяльність є невід'ємною частиною глобального моніторингу.

Висновки до четвертого розділу

1. Проаналізовано заходи запобігання корупції в межах провідних світових моделей: європейської та азійської. На основі вивченого досвіду виокремлено заходи, доцільні для впровадження в Україні: вдосконалення антикорупційної освіти та просвіти за прикладом Фінляндії; стандартизація оплати праці публічних службовців за досвідом Сінгапуру; запровадження суворого контролю за дотриманням розумних строків не лише слідства, а й судового розгляду справ.

2. Виокремлено чотири підходи до встановлення покарань за корупційні злочини: м'який, помірний. Доведено, що крайня жорсткість санкцій не є гарантією викорінення корупції. Обґрунтовано, що превентивні заходи є значно ефективнішими за каральні інструменти.

3. Встановлено, що міжнародна взаємодія України у сфері протидії корупції ґрунтується на імплементації універсальних та регіональних актів. Ключовими є Конвенція ООН проти корупції, документи Ради Європи (Кримінальна та Цивільна конвенції, Протокол щодо відповідальності арбітрів і присяжних, Конвенція про маніпулювання у спорті) та рекомендації GRECO щодо етики й фінансування партій. В умовах євроінтеграції стратегічне значення мають Угода про Асоціацію з ЄС та Антикорупційна ініціатива ЄС (EUACI), які забезпечують підтримку вітчизняних реформ та інституційний розвиток антикорупційних органів.

4. Визначено, що роль міжнародного співробітництва полягає у стратегічній координації та узгодженні зусиль для подолання корупції в усіх її формах. Підкреслено, що така взаємодія не має зводитися до механічного копіювання міжнародних норм. Навпаки, іноземний досвід та міжнародні приписи повинні впроваджуватися з обов'язковим урахуванням політичних, економічних та соціокультурних особливостей розвитку кожної конкретної держави.

5. З'ясовано, що підходи зарубіжних країн до протидії корупції базуються на поєднанні двох типів заходів: універсальних, що закріплені в міжнародних антикорупційних конвенціях, та специфічних, що притаманні лише окремим державам. Вибір та ефективність цих інструментів безпосередньо залежать від

загального рівня розвитку суспільства та стану правової культури громадян у певній країні.

ВИСНОВКИ

Узагальнені нижче висновки сформульовано з урахуванням сучасного стану антикорупційної політики України, умов повномасштабної війни, євроінтеграційних зобов'язань та практики міжнародних організацій. Їхня методологічна рамка спирається на чинне українське законодавство, рекомендації Європейської Комісії, OECD, UNODC, Ради Європи, а також на актуальні документи щодо цифровізації публічних послуг, реформи державного управління та відбудови. Для кримінологічного аналізу принципово важливо, що війна одночасно підвищила навантаження на державу, прискорила цифровізацію сервісів і різко збільшила обсяги коштів на оборону, гуманітарні потреби та відновлення; лише оцінені потреби відбудови України станом на кінець 2024 року склали 524 млрд дол. США на наступне десятиліття, що об'єктивно підвищує корупційні ризики у сфері публічних послуг і вимагає переходу від формального контролю до ризик-орієнтованої системи публічної доброчесності:

1. Простеження генезису поняття «корупція» дає підстави стверджувати, що в правовій думці воно еволюціонувало від переважно морально-етичної та політико-філософської характеристики розкладу влади до комплексної юридичної категорії, яка охоплює зловживання владними або пов'язаними з публічною функцією повноваженнями, обмін неправомірною вигодою, конфлікт публічного і приватного інтересу, інституційне викривлення прийняття рішень і підриг довіри до держави. Світовий банк класично описує корупцію як зловживання публічною владою для

приватної вигоди, UNODC наголошує, що універсального єдиного визначення немає, а міжнародні конвенції будують поняття через систему конкретних заборонених практик; український Закон «Про запобігання корупції» легалізує корупцію як використання наданих повноважень чи пов'язаних із ними можливостей для одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи обіцянки для себе або інших осіб. Отже, корупція є не окремим фактом неправомірної вигоди, а багаторівневим соціально-юридичним явищем, у якому поєднуються поведінковий, інституційний, нормативний і ціннісний виміри; саме тому для дисертації про злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг, корупцію доцільно розуміти як механізм приватизації публічної функції всупереч публічному інтересу.

2. Сучасні наукові й нормативні підходи дозволяють класифікувати заходи протидії корупції не лише за галузями права, а насамперед за їхнім функціональним призначенням: превентивні заходи формують середовище доброчесності; виявлювальні заходи спрямовані на ранню фіксацію ризиків і порушень; репресивні заходи забезпечують невідворотність юридичної відповідальності; відновлювальні заходи охоплюють арешт, управління, конфіскацію та повернення активів; інституційно-забезпечувальні заходи створюють кадрову, цифрову, процедурну і комунікаційну інфраструктуру доброчесності. Такий поділ відповідає логіці UNCAC, OECD Recommendation on Public Integrity, Антикорупційної стратегії України 2021–2025 та Державної антикорупційної програми 2023–2025, які поєднують політику запобігання, виявлення, захист викривачів, правозастосування, контроль за конфліктом інтересів, управління ризиками та інструменти відновлення активів. Для сфери публічних послуг особливо значущими є процесні антикорупційні заходи — стандартизація процедури, цифровий слід дій посадовця, відкриті реєстри, сервісна маршрутизація рішень і моніторинг якості послуги, оскільки саме вони руйнують побутову й адміністративну корупцію на щоденному рівні контакту громадянина з державою.

3. Гносеологічним корінням антикорупційної системи є усвідомлення того, що корупція виникає не лише там, де є «поганий» суб'єкт, а там, де інституційна архітектура допускає монополію розсуду, непрозорість, дискрецію без контролю, слабкий конфлікт-менеджмент і розрив між формальним статусом та фактичною підзвітністю. Звідси випливають фундаментальні принципи цілісної системи протидії корупції: верховенство права; пріоритет публічного інтересу над приватним; інституційна незалежність органів контролю й правозастосування; пропорційність і невідворотність відповідальності; ризик-орієнтованість; цифрова простежуваність рішень; відкритість даних; міжвідомча сумісність інформаційних систем; захищеність викривачів; нульова толерантність до конфлікту інтересів; належне управління активами; суспільна участь і зовнішній аудит. OECD прямо висуває вимогу цілісної, доказової та стратегічної системи публічної доброчесності, а український та європейський порядок денний додатково показують, що в умовах війни до цих принципів слід включати безпекову стійкість інституцій, кіберзахист, спеціальні запобіжники для оборонних і відбудовчих закупівель та особливо чутливих сервісів для військовослужбовців, ВПО і постраждалих від війни осіб.

4. У роботі доцільно виходити з того, що корупційне кримінальне правопорушення — це передбачене кримінальним законом умисне суспільно небезпечне діяння, яке посягає на нормальне функціонування публічної влади, публічних послуг або прирівняних до них професійно значущих функцій, вчиняється шляхом використання службового статусу, наданих повноважень, пов'язаних із ними можливостей чи неправомірного впливу, і має на меті одержання, надання, обіцяння, пропонування, вимагання або приховування неправомірної вигоди для себе, третьої особи чи на користь іншого суб'єкта. Об'єктивно такі діяння проявляються у підкупі, зловживанні повноваженнями, торгівлі впливом, протиправному використанні службових можливостей чи іншому викривленні владного або квазіпублічного рішення; суб'єктивно вони характеризуються, як правило, прямим умислом і корисливим або іншим приватно-інтересовим мотивом. Для теми дисертації принципово важливо, що Кримінальний кодекс України окремо захищає не лише класичну державну службу, а й професійну

діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, охоплюючи, зокрема, аудиторів, нотаріусів, оцінювачів, експертів, арбітражних керуючих, приватних виконавців, незалежних посередників, членів трудового арбітражу, третейських суддів та інших осіб, які не є державними службовцями, але реалізують юридично значущі публічні функції. Це і зумовлює самостійну кримінологічну цінність даної групи злочинів.

5. Найбільш продуктивною для українського кримінального законодавства є багатокритеріальна класифікація корупційних кримінальних правопорушень. За безпосереднім об'єктом їх слід поділяти на посягання на діяльність органів публічної влади, на діяльність осіб, що надають публічні послуги, на правосуддя та юридично значущі процедури, а також на публічні фінанси й активи. За способом вчинення — на підкупні, владно-зловживальні, впливово-посередницькі, деклараційно-приховувальні та активоорієнтовані діяння. За характером суб'єкта — на правопорушення службових осіб, правопорушення осіб із професійним квазіпублічним мандатом і правопорушення приватних осіб, які ініціюють або обслуговують корупційний обмін. За стадією корупційного циклу — на ініціювання, досягнення домовленості, реалізацію вигоди, маскуванню та легалізацію результату. Саме така класифікація найкраще узгоджується з конструкціями UNCAC, Кримінальної конвенції Ради Європи, запропонованої Антикорупційної директиви ЄС та українського КК, де корупція розглядається як сукупність взаємопов'язаних правопорушень, а не лише як факт одержання хабара. Для кримінології це важливо тим, що дозволяє описувати не окремий епізод, а весь «ланцюг корупції» у сфері публічних послуг.

6. Обґрунтування криміналізації діянь, пов'язаних із подарунками, конфліктом інтересів і невжиттям антикорупційних заходів, має спиратися на принцип пропорційності, а не на логіку тотальної пеналізації. Чинне українське право розмежовує: порушення обмежень щодо одержання подарунків і порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів утворюють переважно адміністративні проступки, що прямо відображено у статтях 172-5 і 172-7 КУпАП та у роз'ясненнях НАЗК; натомість кримінальна відповідальність обґрунтована тоді,

коли подарунок фактично стає неправомірною вигодою за рішення чи бездіяльність, або коли неврегульований конфлікт інтересів виступає способом зловживання повноваженнями, завдання істотної шкоди чи одержання вигоди. OECD додатково фіксує, що саме конфлікт інтересів є джерелом майже 90% адміністративних корупційних правопорушень в Україні, а отже, проблема полягає не у відсутності криміналізації як такої, а в нечіткості меж, слабкості превенції та нерівномірності тлумачення. Звідси науково виправданим є висновок: криміналізувати слід не «конфлікт інтересів» або «подарунок» самі по собі, а їхню умисну трансформацію в корупційний обмін, зловживання владою, торгівлю впливом чи протидію законним антикорупційним процедурам; особливо небезпечними і такими, що виправдовують нижчий поріг кримінальної реакції, є випадки, пов'язані з оборонними потребами, гуманітарним розподілом, відбудовою, земельними й реєстраційними сервісами в умовах воєнного стану.

7. Суб'єктів протидії корупції доцільно поділяти на дві великі групи. Перша — суб'єкти із загальними повноваженнями: Верховна Рада України, Президент, Кабінет Міністрів, міністерства, місцеве самоврядування, керівники органів, кадрові служби, уповноважені підрозділи з питань запобігання корупції, органи внутрішнього контролю, суди загальної юрисдикції, правоохоронні органи загальної компетенції та інститути громадського контролю. Друга — спеціально уповноважені структури: НАЗК як орган державної антикорупційної політики та превенції, НАБУ як орган розслідування топкорупції, САП як спеціалізований процесуальний і прокурорський центр, ВАКС як спеціалізований судовий елемент, АРМА як орган розшуку, виявлення та управління активами. Саме така модель відповідає сучасній логіці поділу функцій на нормотворчо-превентивний, виявлювально-розслідувальний, прокурорський, судовий та реституційний блоки. Водночас українська практика доводить, що ефективність ієрархії залежить не лише від формального розмежування компетенції, а й від процесуальної «стикуваності» даних, процедур і строків між цими блоками.

8. Загальносоціальне запобігання корупції у сфері публічних послуг охоплює реформу державного управління, справедливу оплату праці, меритократичний добір кадрів, зменшення дискреції, стандартизацію процедур, цифровізацію сервісів, доступність і якість адміністративних послуг, прозорість лобіювання та розвиток культури доброчесності. Спеціально-кримінологічне запобігання включає ризик-аналіз секторів, контроль конфлікту інтересів, фінансовий контроль, захист викривачів, антикорупційну експертизу, спеціалізовані розслідування, електронне кейс-менеджмент середовище та управління арештованими активами. В умовах війни ці два рівні мають діяти як єдина система: цифра і сервісність зменшують побутовий корупційний контакт, а спеціальні інституції нейтралізують корупцію високого впливу. ЕС прямо пов'язує просування України до членства в ЄС із прозорою оплатою праці, мерит-добором, повним запровадженням Закону про адміністративну процедуру та зміцненням антикорупційних інституцій; OECD і Світовий банк показують, що цифрова доставка послуг в Україні під час війни стала одним із ключових чинників стійкості держави. Отже, запобігання корупції у публічних послугах — це не допоміжний, а структуроутворюючий елемент воєнної та повоєнної державності.

9. Новостворені антикорупційні інституції довели свою системну необхідність, однак їхня ефективність стримується типовими для перехідних систем ризиками: кадровими вакансіями, нерівномірним технічним забезпеченням, не завершеним електронним документообігом, обмеженим доступом до незалежних експертиз і спеціальних технічних засобів, повільною інфраструктурною модернізацією та політичною вразливістю. Європейська Комісія відзначила, що інституційна спроможність НАБУ, САП і НАЗК зміцнилася, а показники розслідування й судового розгляду справ топкорупції досягли історичного максимуму; водночас вона ж наголосила на необхідності збільшення числа суддів ВАКС, кадрового посилення, завершення e-case management, забезпечення НАБУ незалежним прослуховуванням та форензикою. OECD підтверджує, що САП лише нещодавно інституційно відокремилася, ВАКС розширив суддівський корпус, але стикається з проблемами належних умов роботи, а НАЗК має вакансії, пов'язані з

низьким рівнем оплати праці. Стосовно АРМА навіть після запуску реформи 2025 року зберігається головний ризик: перетворення управління активами на «слабку ланку» всього циклу антикорупційного правозастосування, якщо конкурсний добір керівництва, зовнішній аудит, прозора оцінка і менеджмент активів не будуть реалізовані повною мірою.

10. Критичний аналіз інституційної системи показує, що її головною проблемою є не надмірна кількість органів як така, а незавершеність механізмів координації, неповна сумісність інформаційних контурів і періодичне дублювання функцій на стику НАЗК, НАБУ, Нацполіції, ДБР, БЕБ, прокуратури, судів та АРМА. OECD прямо вказує на потребу чітко визначених інституційних відповідальностей і зменшення фрагментації, а Єврокомісія — на необхідність усунути перешкоди для конфіскації активів, завершити створення єдиного e-case management середовища та просунути реформу АРМА. До цього додається урок липня 2025 року: тимчасова спроба обмежити незалежність НАБУ і САП та її швидке скасування після суспільної й європейської реакції засвідчили, що інституційна незалежність антикорупційних органів в Україні досі не є незворотною і потребує додаткових конституційно-політичних гарантій. Світові критерії ефективності для таких систем передбачають не лише формальну спеціалізацію, а й стійкість до політичного втручання, повний цикл «виявлення — розслідування — суд — управління активами — конфіскація», прозорий аудит і доказову оцінку результативності. Саме за цими критеріями українська система вже є суттєво сильнішою, ніж до 2014 року, але ще не досягла повної функціональної зрілості.

11. Міжнародно-правові стандарти стали для України не зовнішнім «додатком», а ядром модернізації антикорупційного законодавства. UNCAC, ратифікована Україною, створила універсальну рамку, де поєднані превентивні заходи, криміналізація, міжнародне співробітництво та повернення активів; Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, ратифікована Україною у 2009 році та чинна для неї з 2010 року, систематизувала підходи до активного і пасивного підкупу, торгівлі впливом, охоплення публічного й

приватного секторів та кола спеціальних суб'єктів. На практиці саме ці стандарти вплинули на побудову українського антикорупційного каркаса: розвиток спеціалізованих органів, інституту викривачів, декларування, фінансового контролю, конфіскаційних механізмів, а також на зближення з нормами ЄС, включно з проєктом Антикорупційної директиви ЄС, Директивою про захист викривачів, правилами щодо конфлікту інтересів у публічних закупівлях і новою Директивою ЄС про арешт, конфіскацію та управління активами. Показово, що другий цикл огляду України за UNCAC було поновлено у 2024 році після паузи, спричиненої повномасштабним вторгненням, а НАЗК прямо визначає імплементацію UNCAC як основу прозорості відбудови та євроінтеграції.

12. Для України найбільш релевантною є не механічна рецепція, а адаптивна імплементація перевірених елементів європейської та азійської практики. Із досвіду ЄС насамперед підлягають запозиченню: повна процедурна цифровізація й інтероперабельність реєстрів за логікою «once-only» та простежуваності рішень; жорсткі правила конфлікту інтересів у закупівлях; меритократичний добір і прозора оплата праці; інтеграція антикорупційних вимог у реформу державного управління; стандарти захисту викривачів і прозорого лобіювання. Естонський досвід цінний пріоритетом цифрових державних і закупівельних рішень у поєднанні з правовими стандартами доброчесності, а для України додатково важливий власний воєнний досвід Diia та центрів надання адміністративних послуг, який уже довів стійкість електронного надання сервісів. Із азійських практик особливо корисними є: сингапурська модель невідворотності та єдиного центру антикорупційного розслідування, корейська модель системних integrity assessment, corruption impact assessment, цифрового e-procurement і громадянсько-орієнтованого контролю за якістю сервісів. Щодо кадрової політики й фінансової мотивації, запозичувати слід не просто «вищі зарплати», а модель прозорості, класифікованої, передбачуваної оплати праці з мінімізацією дискреційних надбавок; світові дослідження показують, що зростання оплати зменшує корупцію лише за умови низької внутрішньої нерівності та справедливого дизайну системи. Звідси впливають конкретні напрями для України: завершити реформу винагороди держслужбовців на основі

класифікації посад; поширити корупційний impact assessment на нормативні акти, що регулюють найризиковіші публічні сервіси; інтегрувати контроль подарунків, конфлікту інтересів і лобістських контактів у HRMIS та галузеві цифрові системи; зміцнити єдиний портал викривачів; запровадити регулярні індекси доброчесності для органів, що надають публічні послуги; і забезпечити, щоб під час відбудови кожна гривня бюджетного чи донорського фінансування залишала аудиторський та цифровий слід.

Узагальнюючи результати дослідження, слід дійти висновку, що злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг, є однією з найнебезпечніших форм сучасної корупції, оскільки виникають у точці безпосереднього перетину публічної влади, приватного інтересу та прав громадянина. Їхня кримінологічна специфіка полягає у гібридному характері суб'єкта: йдеться не тільки про класичного посадовця, а й про носія юридично значущої публічної функції поза межами державної служби. Повномасштабна війна не скасувала ці ризики, а лише змінила їхні конфігурації: вони змістилися в оборонні закупівлі, відновлення, соціальні виплати, реєстраційні та компенсаційні процедури, енергетику, земельні й інфраструктурні рішення, а також у нові цифрові сервіси, де поряд із дерегуляцією з'являються кіберризики та небезпека нових алгоритмічних форм непрозорості. Тому оптимальна модель протидії таким діям для України — це не тільки кримінально-правове посилення, а поєднання європейських стандартів публічної доброчесності, чіткої інституційної незалежності, воєнно стійкої цифрової сервісної держави, справедливої кадрової політики, зовнішнього аудиту, реальної конфіскації активів і доказової оцінки антикорупційної політики. За такого підходу дисертаційне дослідження виходить за межі опису окремих складів злочину і формує концепцію антикорупційної безпеки публічних послуг як складову національної стійкості України та її входження до правового простору ЄС.

З урахуванням динаміки 2025–2026 років частина висновків щодо ефективності окремих реформ має проміжний характер: це стосується насамперед

повного запуску реформи АРМА, реалізації нової Стратегії на 2026–2030 роки, завершення другого циклу огляду UNCAC та остаточного закріплення політичних гарантій незалежності антикорупційних органів після кризи 2025 року. Проте вже тепер наявні джерела дозволяють вважати доведеним головне: євроінтеграційна та воєнна реальність не просто актуалізували антикорупційний порядок денний, а перетворили його на один із базових критеріїв легітимності, керованості й міжнародної довіри до української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Beglytsia V. P., Tsyplitska O. O. Corruption and economic development: the role of state. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 135–141.
2. Bondarenko O. Criminal Legal Characteristics of Corruption Criminal Offenses in the Field of Economic Activity. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 44. С. 117–119.
3. Bondarenko O., Reznik O., Yevgen G., Andriichenko N., Stohova, O. Participation of Ukraine in International Cooperation against Corruption. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9 (29). P. 407–416.
4. Brunt P. A. Italian Manpower 225 B.C. – A.D. 14. Oxford : Clarendon Press, 1971.
5. Civil Law Convention on Corruption on 4 November 1999; European Treaty Series № 174. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f6> (data of appeal: 20.09.2024).
6. Civil Law Convention on Corruption on 4 November 1999; European Treaty Series № 174. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f6> (data of appeal: 20.09.2025).
7. Code of Ethics for Civil Servants in Slovakia. Act No. 312/2002 URL: http://europam.eu/data/mechanisms/COI/COI%20Laws/Slovakia/Slovakia_Code%20of%20Ethics%20for%20Civil%20Servants_2002.pdf (data of appeal: 20.09.2023).
8. Collao L. R. Delimitación del concepto penal de corrupción. *Revista de Derecho de la Pontificia Universidad Católica de Valparaíso*. 2004. № 25. P. 339–359. <content/uploads/2020/06/NAZK-Antykoruptsiyna-strategiya-23.06.2020.pdf>
9. Corruption Perceptions Index Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2025>.
10. Council of Europe Convention Against the Suppression of Sporting Competitions on 18 September 2014. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/215>
11. Criminal Law Convention on Corruption on 27 January 1999. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f5> (data of appeal: 26.10.2024).

12. Detotto C. Otranto E. Cycles in crime and economy leading, lagging and coincident behaviors. *Journal of Quantitative Criminology*. 2011. Vol. 28, Issue. 2. P. 295–317.
13. Domestic and External Financing for Education. *Globalpartnership*: website. URL: <https://www.globalpartnership.org/docs/reports/results-2014-15/Chapter%203%20Domestic%20and%20External%20Financing%20for%20Education.pdf> (data of appeal: 21.01.2024).
14. Eric Lasry, Sara Koski and Clotilde GuyotRechard (Baker McKenzie France). Anti-Corruption in France. URL: <https://globalcompliancenews.com/anticorruption/handbook/anti-corruption-in-france/> (data of appeal: 14.01.2023).
15. European Convention on Human Rights: as of 02.10.2013. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (data of appeal: 26.10.2025).
16. Ferreira L. V. Morisoni C. F. The implementation of international anti- corruption law in business: legal control of corruption directed to transnational corporations. *Austral: Brazilian Journal of Strategy and International Relations*. 2013. Vol. 2. № 3. P. 241–260.
17. Friedrich Carl J. Corruption Concepts in Historical Perspective. Third Edition. New York: Routledge, 2017. 850 p.
18. German Criminal Code. Gesetzes vom 19. Juni 2019. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/ (data of appeal: 28.12.2023).
19. International legal standards for providing public services in combating corruption / K. Berezhna et al. *Journal of law and political sciences*. 2021. Vol. 27, no. 2. P. 275–295. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5433> (date of access: 30.04.2025).
20. Jon S. T. Quah. Combating corruption in Singapore: a comparative analysis of two scandals. *Public Administration and Policy: An Asia-Pacific Journal*. 2020. June. P. 87–99.

- 21.Kautilya. Kautilya's Arthashastra / translated by R. Shamasastri. 5th ed. Mysore : Sri Raghuvver Printing Press, 1956. 484 p.
- 22.Kulish A., Andriichenko N., Reznik O. A step forward in the minimization of political corruption in financial support of political parties: The experience of Ukraine and Lithuania. *Baltic Journal of Law and Politics*. 2018. № 11 (1). P. 108–130
- 23.Kwok Man-wai T. Successful Anti-corruption Strategy & International Good Practices. In T. Sakuma, 149 International training course —Securing protection and cooperation on witnesses and whistle-blowers. United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Tokyo, Japan. 2012. March. P. 113–122.
- 24.Maddow R. Blowout: Corrupted Democracy, Rogue State Russia, and the Richest, Most Destructive Industry / trans. A. Akulenko. Kyiv : KM-Buks, 2020. 560 p.
- 25.Muhammed Ali. The Singapore Experience. Paper presented at the Seminar on International Experiences in Good Governance and Fighting Corruption in Bangkok, Thailand. 2000. 17 February. URL: <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2013/04/ali.pdf> (data of appeal: 27.12.2024).
- 26.Nestertsova-Sobakar O., Prymachenko V., Liudvik V., Bereznyak V., Sydorova E. Legal Approaches to the Regulation of Cryptocurrency and Business Ethics of ICO in the European Union. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22. Issue: 2S. URL: <https://www.abacademies.org/articles/legal-approaches-to-the-regulation-of-cryptocurrency-and-business-ethics-of-ico-in-the-european-union-8447.html> (data of appeal: 27.03.2024).
- 27.Non-Authentic Property Declaring as a Qualifying Feature of a Corruption Offense: The Experience of Eu Countries / M. O. Akimov et al. *International Journal of Criminology and Sociology*. 2020. Vol. 9. P. 1587–1595. URL: <https://doi.org/10.6000/1929-4409.2020.09.181> (date of access: 29.04.2025).

- 28.Ortynskyi V., Chornous Y., Pavliuk N. International cooperation in financial fraud investigation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, No. 4. P. 257–260.
- 29.Polovinkin R. Y. The role of International organizations in the fighting with corruption: theoretical aspect. *Law and public administration*. 2019. № 2 P. 168–179.
- 30.Psychological Aspects of Corruption in Public Administration: Case-Study of Ukraine / O. V. Dragan et al. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2020. Vol. 9, no. 6. P. 264. URL: <https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0130> (date of access: 29.04.2025).
- 31.Recommendation N Rec (2003) 4 The Committee of Ministers of the Council of Europe to the Member States "On the general rules for combating corruption when financing political parties and election campaigns" on 8 April 2003. URL: <https://rm.coe.int/16806cc1f1> (data of appeal: 29.12.2025).
- 32.Recommendation No R (2000) 10n of the Committee of Ministers to Member states on codes of conduct for public officials on 11 May 2000. URL: <https://rm.coe.int/16806cc1ec> (data of appeal: 28.12.2025).
- 33.Saxonhouse A. W. To corrupt: the ambiguity of the language of corruption in ancient Athens // *Corruption: expanding the focus* / eds. M. Barcham, B. Hindess, P. Larmour. Canberra : Australian National University Press, 2012. P. 53–71.
- 34.Singapore Corruption Report. *Risk and compliance*: вебсайт. URL: <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/singapore/>
- 35.Stessens G. The international fight against corruption. *Revue internationale de droit pénal*. 2001. Vol. 72. P. 891–937.
- 36.Sui B., Feng G., Chang, C. The pioneer evidence of contagious corruption. *Qual Quant*/ 2018. № 52. P. 945–968.
- 37.Tamfuh W. M. Corruption in action in an emerging democracy: the case of socio-pragmatic metaphors in cameroon english usage. *International journal of*

- linguistics*. 2021. Vol. 13, no. 1. P. 41.
URL: <https://doi.org/10.5296/ijl.v13i1.18170> (date of access: 25.04.2025).
38. Transparency International Україна. URL: <https://tiukraine.org/about/#mission><https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11> (data of appeal: 22.01.2025).
39. Tylchych O., Dragan O., Nazymko O. Establishing the ratio of concepts of counteraction to legalization (laundering) of illegally-obtained income and counteraction to the shadow economy: the importance for determining performance indicators of the european integration processes. *Baltic journal of economic studies*. 2018. Vol. 4, no. 4. P. 341–345. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-341-345> (date of access: 29.04.2025).
40. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
41. Universal Declaration of Human Rights on 10 December 1948. URL: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf (data of appeal: 26.10.2025).
42. Universal Declaration of Human Rights on 10 December 1948. URL: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf (data of appeal: 26.10.2025).
43. Urgent Opinion on the Reform Of The Constitutional Court Endorsed by the Venice Commission on 11 December 2020 at its 125 Plenary Session. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)039-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)039-e). (data of appeal: 27.11.2024).
44. Vincent Lim. An overview of singapore's anti-corruption strategy and the role of the cpib in fighting corruption. URL: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No104/No104_18_VE_Lim_1.pdf. (data of appeal: 27.11.2024).
45. Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Movchan R., Andrushko A. Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in

- Ukraine: critical legal analyses. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39 (69). P. 133–145. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.07.>
46. What Are The Penalties For UK Bribery Act Offences? *Delta net. International* : website. URL: <https://www.delta-net.com/compliance/anti-bribery-corruption/faqs/what-are-the-penalties-for-uk-bribery-act-offences> (data of appeal:
47. Yi Lin Seng, Andrew Martin. Anti-Corruption in Singapore. *Global compliance news*: website. URL: <https://globalcompliancenews.com/anti-corruption/anti-corruption-in-singapore/> (data of appeal: 26.10.2024).
48. Абдул С. В., Андрусенко С. В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій : методичні рекомендації. Одеса : ОДУВС, 2018. 100 с.
49. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.
50. Акрам Трад Аль-Фаїз. Відповідальність за хабарництво за кримінальним законодавством Йорданії і України (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» . Київ, 2002. 16 с.
51. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія / В. М. Гаращук, А. О. Мухатаєв. Харків: *Право*, 2010. 144 с. URL.: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/Garashuk_2010.pdf (дата звернення: 02.12.2024).
52. Алісов Є. О., Мартиновський В. В., Настюк В. Я., Шевчук О. М. Юридична відповідальність за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. *Держслужбовець*. 2019. № 4. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2019/april/issue-4/article-43841.html>

53. Алфьоров С. М. Недоліки та переваги визначення корупції в новому антикорупційному Законі: аналіз поняття. *Форум права*. 2011. № 2. С. 15–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_4 (дата звернення: 12.03.2025).
54. Американська торгівельна палата в Україні. URL: http://publications.chamber.ua/2018/Chamber_CPS_2017.pdf (дата звернення: 07.12.2025).
55. Аналітична довідка про кількісний склад державних службовців у органах державної влади. *Національне агентство України з питань державної служби* : вебсайт. URL: <https://nads.gov.ua/> (дата звернення: 12.03.2024).
56. Андрійко О. Ф., Нагребельний В. П., Кисіль Л. Є., Педько Ю. С., Дерещ В. А., Пухтецька А. А., Кірмач А. В. Принцип верховенства права: проблеми тлумачення та застосування в адміністративному праві. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 77–82.
57. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : Ваіте, 2020. 560 с.
58. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: навчальний посібник. Київ : Юрисконсульт, 2006. 342 с.
59. Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні. *EUACI*: вебсайт. URL: <https://euaci.eu/ua/> (дата звернення: 27.11.2024).
60. Антикорупційна політика в Україні : навч.-метод. посіб. / [В. І. Восьний, О. Т. Іващук, Р. П. Олійничук та ін.]. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 241 с.
61. Антикорупційна стратегія на 2020–2024 роки. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : вебсайт. URL: <https://nazk.gov.ua/wp->
62. Антикорупційні програми органів державної влади. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : вебсайт. URL: nazk.gov.ua/uk/departament-organizatsiyi-roboty-iz-zapobigannya-ta-

- vyvavlennya-koruptsiyi/pravove-zabezpechennya/antikoruptsijni-programy-yaki-nadijshtly-na-pogodzhennya/ (дата звернення: 27.11.2023).
63. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.
 64. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. *Віче*. № 18, 2015. С. 9-11.
<https://nsj.gov.ua/files/1455629967%E2%84%96%206%20%D0%90%D1%85%D>
 65. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 488 с.
 66. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 488 с.
 67. Байлов А. В., Лантінов Я. О. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Основні склади злочинів за Розділом XVII Особливої частини КК : альбом схем. Харків : «Харків юридичний», 2012. 32 с.
 68. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Боротьба зі злочинністю в аспекті її організації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3. С. 9–19.
 69. Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування : практичний посібник. Київ : ТОВ «Софія-А», 2012. 88 с.
 70. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2. Особлива частина. Харків : Право, 2013. 1040 с.
 71. Баштанник В. В., Терханов Ф. І. Удосконалення державного управління у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11bvvozs.Pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11bvvozs.Pdf) (дата звернення: 10.02.2023).
 72. Беденко-Зваридчук О. Винагорода медичним працівникам та антикорупційне законодавство. *Журнал головної медичної сестри*. 2012. № 3. С. 16–22.

- 73.Береза А. Д. Корупція у сфері державного управління як стримуючий фактор соціально-економічних реформ. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 173–180.
- 74.Биков К. Г. Щодо характеристики об'єктивних ознак службових зловживань, що порушують порядок обігу офіційних документів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Право»*. 2017. Вип. 23. С. 140–144.
- 75.Бистрик Г. М. Принцип законності і засоби його правового забезпечення у функціонуванні механізму держави. *Наукові праці МАУП*. 2014. № 1 (40). С. 85–90.
- 76.Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник / за заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. 532 с.
- 77.Бондаренко Д. А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2008. 18 с.
- 78.Бондаренко О. С. Історичний аспект формування поняття «неправомірна вигода». *Наукові праці Національного авіаційного університету Повітряне і космічне право*: зб. наук. пр. Київ : НАУ, 2014. № 2 (31). С. 20–23.
- 79.Бондаренко О. С. Кримінальна обумовленість криміналізації невжиття заходів щодо протидії корупції. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 1. С. 27–32.
- 80.Бондаренко О. С. Кримінологічна характеристика службової особи як спеціального суб'єкта корупційних кримінальних правопорушень. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2 (14). С. 303–315.
- 81.Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис.. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2016. 290 с.

- 82.Бондаренко О. С. Ретроспективний аналіз походження корупції як явища та ступінь впливу історичного аспекту на формування сучасного поняття «корупція». *Правові горизонти*. 2021. № 26 (39). С. 6–11.
- 83.Бондаренко О. С. Стан реалізації окремих фундаментальних принципів протидії корупції в Україні. *Юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 138–142.
- 84.Бондаренко О. С., Кришевич О. В., Пахомов В. В. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : наук.-практ. посіб. Суми : Сум. держ. ун-т, 2019. 312 с.
- 85.Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 40 с.
- 86.Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.
- 87.Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.
- 88.Варналій З. С., Буркалецька З. С., Саєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
- 89.Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 76 с.
- 90.Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 583 с.
- 91.Вереша Р. В. Суб'єктивні ознаки складу корупційного правопорушення (злочину). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*.
- 92.Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області у справі № 359/4845/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84043154> (дата звернення: 20.09.2026).

93. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 берез. 2023 р. Справа № 991/174/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109666619>.
94. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 берез. 2023 р. Справа № 991/6699/22. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109607533>.
95. Вирок Вищого антикорупційного суду від 24 берез. 2023 р. Справа № 991/4851/22. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/109780543>.
96. Вирок Вищого антикорупційного суду від 30 берез. 2023 р. Справа № 991/185/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/109915446>.
97. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області у справі №: 127/224/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88940964> (дата звернення: 20.09.2025).
98. Вирок Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 21 груд. 2022 р. Справа № 576/834/22. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107970126>.
99. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 12 серпня 2020 р. у справі № 1-кп/130/61/2020. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90910182> (дата звернення: 20.09.2025).
100. Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 16 січ. 2023 р. Справа № 676/4489/22. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108396831>.
101. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 13 травня 2020 р. у справі № 369/13785/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89220343> (дата звернення: 29.10.2025).
102. Вирок Міловського районного суду Луганської області від 25 лютого 2019 року у справі № 418/409/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80091304> (дата звернення: 29.09.2020).

103. Вирок Сихівського районного суд м. Львова справа № 464/6860/16-к від 13 лютого 2017 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64734020> (дата звернення: 30.10.2024).
104. Вирок Червоноградського міського суду Львівської області у справі № 459/1841/19 від 13 вересня 2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84314868> (дата звернення: 20.09.2025).
105. Вирок Шполянського районного суду Черкаської області у справі № 710/757/19 від 19 лютого 2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86896241> (дата звернення: 20.09.2020).
106. Вищий антикорупційний суд <https://www.facebook.com/share/p/1GuukPv59r/> (дата звернення: 26.04.2026).
107. Відповідальність за корупційні правопорушення : навч. посіб. Є. О. Алісов, В. В. Мартиновський, В. Я. Настюк, О. М. Шевчук. Харків : Юрайт, 2017. 168 с.
108. Вовк Д. О., Бойчук Д. С. Верховенство права і толерантність : навчальний посібник. Київ, 2018. 172 с.
109. Вознюк А. А., Жук І. В. Порушення законів і звичаїв війни: безпосередні об'єкти, предмети та потерпілі від злочину. Загальні положення «jus in bello». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (100). С. 57–74. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.57-74>.
110. Вознюк А. А. Визнання статті 366-1 Кримінального кодексу України неконституційною: концептуальні вади прийнятого рішення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 20–31. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201174.20>.
111. Вознюк А. А. Визнання статті 366-1 Кримінального кодексу України неконституційною: концептуальні вади прийнятого рішення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 20–31. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201174.20>.

112. Вознюк А. А. Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: нові моделі заборонних кримінально-правових норм. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 104–120. DOI: 10.33766/2524-0323.92.
113. Вознюк А. А. Неконституційність декларування недостовірної інформації: аргументи та контраргументи. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 61–65.
114. Вознюк А. А. Проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні та інші злочини, вчинені представниками держави-агресора, в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 23–27.
115. Вознюк А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 44–47.
116. Волик В. С. Нормативно-правові засади компетенцій Національного
117. Волонець Д. Ф. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 229 с.
118. Волошенко А. В. Економічна корупція як інституція системно-руйнівного характеру. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 5. С. 78–88.

119. Волошенко А. В. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 8–16.
120. Габуда А. С. Невідворотність покарання в механізмі протидії корупції. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 2 (16). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/270266938.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).
121. Габуда А. С., Огерук І. С. Законотворча еквілібристика з е-декларуванням в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2023. № 5. Т. 34 (73). С. 19–24. (Серія «Публічне управління та адміністрування»).
122. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 139–145.
123. Гладких В. В. Сутність та значення феномену корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 124–132.
124. Годуєва К., Чумак К. Адміністративна відповідальність за невжиття заходів щодо протидії корупції. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3 (15). С. 46–53 URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2017/godueva.pdf> (дата звернення: 16.09.2024).
125. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері : монографія. Харків : Нове слово, 2004. 252 с.
126. Гора Р. М. Щодо деяких аспектів застосування ст. 364-1 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2016. Вип. 32. С. 172–184.
127. Горб Н. О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Академія адвокатури України. Київ, 2005. 240 с.

128. Гречанюк Р.В. Функції і повноваження спеціальних антикорупційних органів України, Польщі та Молдови: порівняльний аналіз. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 41–48
129. Гритенко О. А. Процес виправлення під час відбування покарання у виді позбавлення волі як елемент прогресивної системи: деякі законодавчі проблеми. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. частина 1.
130. Гритенко О. А. Процес виправлення під час відбування покарання у виді позбавлення волі як елемент прогресивної системи: деякі законодавчі проблеми. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. частина 1. С. 89–92.
131. Грищук О. Принципи права: філософсько-правовий вимір. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. № 61. С. 16–23.
132. Гродецький Ю. В. Підкуп працівника підприємства, установи чи організації. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків, 2017. Т. 17: Кримінальне право. С. 678–681.
133. Грудзур О. М. Об'єктивна сторона провокації хабара. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 258–266.
134. Губанов О. Адміністративна відповідальність публічних службовців за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 3. С. 127–130.
135. Гудков Д. В. Адміністративно-правові засоби запобігання та протидії корупції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Суми : СумДУ, 2018. 18 с.
136. ДБР завершило розслідування епізодів поблизу САП: підозрюють працівників НАБУ. *Слово і діло* : вебсайт. URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/08/13/novost/pravo/gbr-zavershilo-rassledovat-epizod-vblizi-sap-podozrevayut-rabotnikov-nabu> (дата звернення: 21.01.2021).

137. Дем'янчук В. А. Шляхи удосконалення рівня взаємодії між суб'єктами запобігання та протидії корупції в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 97–102.
138. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції в системі державної служби України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2020. 41 с.
139. Денисова Т. Покарання в системі протидії злочинності. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). URL: http://nauka.juracademy.kharkov.ua/download/visnik_yg/1/24.pdf (дата звернення: 26.10.2020).
140. Денисова Т.А. Покарання в системі протидії злочинності. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). URL: http://nauka.Jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/1/24.pdf (дата звернення: 26.10.2024).
141. Держава, суспільство & CORRUPTIO : монографія / Т. В. Корнякова та ін. ; Заг. ред. Т. В. Корнякова. Дніпро : ЛІРА, 2025. 268 с.
142. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і місцевого самоврядування : монографія / В. В. Василевич та ін. Київ : Видавництво «Ліра-К», НАДУ, 2016. 524 с.
143. Джужа О. М., Михайленко П. П., Кулик О. Г. Курс кримінології: Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
144. Дзюба Ю. П. Суспільна небезпечність злочинів та соціальна обумовленість кримінально-правової заборони. *Форум права*. 2014. № 4. С. 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 26.10.2024).
145. Дзюба Ю. П. Суспільна небезпечність злочинів та соціальна обумовленість кримінально-правової заборони. *Форум права*. 2014. № 4. С. 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 26.10.2025).
146. Дмитренко Е. Міжнародні стандарти створення і діяльності спеціального антикорупційного органу в Україні. *Вісник Національної*

- академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 29-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_1_6. (дата звернення: 02.12.2024).
147. Довідковий документ про міжнародну боротьбу з корупцією : підготовлений Секретаріатом ООН, № 169/14. Каїр : ООН, 1995. 47 с.
 148. Доненко В. В. Правові та організаційні засади протидії корупції : конспект лекції. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 123 с.
 149. Драган О.В., Форостяний О.В., Мирошніченко С.С. Визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави: дисбаланс правових можливостей протидії корупції. Академічні візії. № 51 (2026). <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2801>
 150. Драган О.В., Воробей П.А. Форостяний О.В. Актуальні питання кваліфікації та досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Юридична Україна. 2026. № 2. http://www.lsej.org.ua/6_2023/186.pdf . DOI: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2026-2\(278\)-6](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2026-2(278)-6).
 151. Драган О.В., Форостяний О.В., Мирошніченко С.С. Стандарти доказування у с правах про визнання активів необґрунтованими: судова практика. Юридична Україна. 2026. № 3. с.50-56. DOI [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2026-3\(279\)-5](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2026-3(279)-5)
 152. Драган О.В., Воробей П.А. Система об'єктів кримінального правопорушення та їх класифікація. Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання. 2023. № 6. С.777-781 http://www.lsej.org.ua/6_2023/186.pdf .DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/186>.
 153. Dragan, O. Baranovska, T., Ihnatiuk, O., Sokha, S., Moskvych L., Theoretical and practical dimensions of legal responsibility in criminal justice. (Правова відповідальність та кримінальне правосуддя: теорія і практика) Multidisciplinary Science Journal (ISSN 2675-1240) 2024, №6

<https://malque.pub/ojs/index.php/msj/article/view/3120>.

DOI

10.31893/multiscience.2024ss0737 Published Online: May 7, 2024

154. Дудоров О. О., Вознюк А. А. Незаконне збагачення: у пошуках дієвої моделі кримінально-правової заборони. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Харків, 17 трав. 2019 р.) / [уклад. : Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко]. Харків :Константа, 2019. С. 77–99.
155. Дудоров О. О., Коломоєць Т. О., Кушнір С. М., Макаренков О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи : кол. монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с. URL: <http://www.dudorov.com.ua/images/download/monografia-zatkpokarvu.pdf> (дата звернення: 26.04.2025).
156. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Національне Агентство з Питань Запобігання Корупції на варті «попереднього» рубежу протидії корупції: основні проблеми та способи їх вирішення. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 3 (83). С. 60–73.
157. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
158. Єрмоленко І. Я. Щодо питання про визначення вини як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони адміністративного корупційного правопорушення, вчиненого працівником поліції. URL: elar.naiaukiev.ua (дата звернення: 26.10.2024).
159. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2018. 20 с.
160. Жовнір О. З. Про підвищення ефективності правового забезпечення у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю. *Правова інформатика* 2010. № 1. С. 73–79.

161. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2012. № 2. С. 98–105.
162. Задирака Н. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. *Віче*. 2014. № 10. С. 27-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_10_12.
163. Задирака Н. Ю. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. *Віче*. 2014. № 10. С. 27-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_10_12.
164. Задоя К. П. Проблеми обґрунтованості рішення конституційного суду України щодо визнання неконституційною статті 366-1 Кримінального кодексу України. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 1. С. 99–104.
165. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. 424 с.
166. Запобігання конфлікту інтересів у діяльності органів системи Міністерства внутрішніх справ : метод. рек. А. Б. Фодчук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 72 с.
167. Запобігання та протидія корупції : навч.-метод. посіб. Одеса, 2013. 228 с.
168. Запотоцький А. П., Шармар О. М. Проблемні питання кримінальної відповідальності за корупційні злочини. *Юридична наука*. 2016. № 1. С. 85–92.
169. Засади методології оцінювання рівня корупції в Україні. О. В. Сердюк, І. М. Осика, М. Ю. Огай, О. В. Волянська. К. : Аттіка. Н, 2010. 27 с.
170. звернення: 20.01.2020).
171. Звіт МКС від 14 листоп. 2016 р. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf>.
172. Іванцов В. О. Принципи запобігання та протидії корупції: аналіз антикорупційного законодавства. *Матеріали науково-практичного семінару*,

- Миколаїв, 20–21 травня 2016 р. Миколаїв : НУК, 2016. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/48f6983c-008f-4c71-8dec-74d04908db71> (дата звернення: 19.09.2024).
173. Івченко В. В. Принципи справедливості та гуманізму у кримінальному праві. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 491–494.
 174. Ільєнок Т. В. Історико-правові витоки поняття корупції. *Держава та регіони*. 2012. № 3. С. 51–56.
 175. Іщук Д. О. Адміністративно-правовий статус спеціалізованих суб'єктів протидії корупції України : дисер. ... д-ра юрид. наук. : спец. 12.00.07 / Нуково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. 404 с.
 176. Кагановська Т. Є. Право на інформацію: адміністративно-правовий аспект. *Часопис з юридичних наук*. 2014. URL : <http://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1637> (дата звернення 27.01.2024).
 177. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. Київ : Товариство «Знання», КОО, 1998. 179 с.
 178. Карпенко М. І. Окрема методика розслідування злочинів, передбачених ст. 410 КК України. *Юридична наука*. 2014. № 1. С. 78–91.
 179. Кваліфікація окремих видів злочинів : мультимедійний навчальний посібник. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/vstup/vstup.html> (дата звернення: 20.09.2024).
 180. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.-практ. посіб. / [А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран та ін.] ; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, А. А. Вознюка. Київ : Норма права, 2023. 322 с.
 181. Кваша А. С. Правова держава і верховенство права в Україні: семантичні особливості та критерії оцінювання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 1. С. 136–142.
 182. Кваша О. О. Політична воля – необхідна умова ефективної протидії корупції. *Правова держава*. 2020. Вип. 31. С. 359–365.

183. Киричко В. М. Проблема розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення заборон одержання неправомірної вигоди й подарунків, шляхи її вирішення. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 138. С. 118–131.
184. Ковальова І. С. Об'єкт як елемент складу злочину підкупу працівника підприємства, установи чи організації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 173–176. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2018/48.pdf (дата звернення: 29.10.2024).
185. Ковбасюк Ю.В. Федоренка В.Л. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія. .. Київ: Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12240.pdf>. (дата звернення: 02.12.2024).
186. Коврига О. С. Детермінанти політичного простору. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 164–171.
187. Козачина А. М. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2023. 230 с.
188. Колісніченко Н. М. Державна служба в Європейському Союзі. Європеїзація та розвиток державної служби в Україні: навч. посіб. / за заг. ред.: М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудіка. Київ: Міленіум, 2009. С. 40-47.
189. Комірничий П. О. Правова характеристика нового антикорупційного законодавства. URL: <http://anticorruption.com.ua/pravova-harakteristika-novogo-antikorupcynogo-zakonodavstva-ukrayini-ta-stvorenih-na-yogo-zasadah-antikorupcynih-organv.html> (дата звернення 19.01.2025).

190. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовт. 2003 р. *Верховна Рада України*: офіційний вебсайт. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 ст 6(дата звернення: 16.09.2024).
191. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнята Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р. : Міжнародний документ від 15 листопада 2000 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 340.
192. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270-302.
193. Кондратов Д. Ю. Кримінологічна характеристика сучасної корупційної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 2 (19). 2018. С. 141–154.
194. Констенко О. Б., Кухарук А. В. Імплементація європейських стандартів запобігання та боротьби з корупцією в національне законодавство: навч. -метод. матеріали / за ред. Т. А. Саченко. Київ : НАДУ, 2013. 60 с.
195. Конституція України : станом на 1 січня 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 82 с.
196. Концепія реформування кримінальної юстиції : Указ Президента України від 8 квітня 2008 року N 311/2008. *Урядовий кур'єр*. 2008 17 квітня.
197. Коруля І. В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 170-173.
198. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / Керівник авт. кол. доц. І. О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.
199. Костенко В. Історико-правове дослідження розвитку корупційних дій у владі та суспільстві. *Журнал Верховної Ради України Віче*. 2012. № 10. С 43-50 URL: <http://www.viche.info/journal/3125/> (дата звернення: 20.09.2025).

200. Костецький М. Чому важливі антикорупційні суди. URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/kostetskyu_m/chomu-ekonomichno-vazhlivo-mati-antikoruptionsijni-sudi-2008723.html (дата звернення 21.01.2025).
201. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Київ : НІСД, 2013. 232 с.
202. Крайник Г. С., Овчаренко Г. С. Поняття та ознаки злочину за кримінальним законодавством України. *Молодий вчений*. 2016. № 11. С. 308–312.
203. Крайник Г. С., Овчаренко Г. С. Поняття та ознаки злочину за кримінальним законодавством України. *Молодий вчений*. 2016. № 11. С. 308–312.
204. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
205. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 132
206. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 130.
207. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
208. Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 груд. 1960 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1961. № 2. Ст. 14.
209. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10. Ст. 88.
210. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні : матеріали науково-практичної конференції (19 квіт. 2013 року, м.

- Харків) / МВС України, Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. Харків : Золота миля, 2013. 322 с.
211. Кримінологія. Академічний курс / кол. авт. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.
 212. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин та ін; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків, Право, 2009. 288 с.
 213. Крупко Д. І. Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. І. Крупко Київ, 2005. 20 с.
 214. Кузьменко О., Шахворост А. Генеза розвитку відповідальності за корупційні злочини (частина 2). *Траєкторія науки*. 2021. Т. 7, № 6. С. 1024–1032. URL: <https://doi.org/10.22178/pos.71-3> (дата звернення: 25.04.2025).
 215. Курило Т. С. Адміністративно-правові засади протидії корупції в сфері здійснення нотаріальної діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 20 с.
 216. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Протидія злочинності: сутність і зміст*. 2016. № 12. С. 103–112.
 217. Куц В., Триньова Я. Поняття корупційних злочинів та їх види. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 32–36.
 218. Кушнар'єв І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація : автореф. дис. ... докт-ра. політ. Наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київ, 2018. 39 с.
 219. Кушнар'єв І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
 220. Лазоренко С. Ж., Бабенко К. А. Базові принципи та елементи антикорупційної політики. URL: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/558->

bazovi-printsipi-ta-elementi-antikoruptsijnoji-politiki-v-ukrajini.html

(дата

звернення: 20.09.2025).

221. Лапкін А. В. Спеціалізована антикорупційна прокуратура в механізмі реалізації державної антикорупційної політики. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream> (дата звернення: 21.01.2023).
222. Легеза Є. О. Теорія публічних послуг : адміністративно-правова складова : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 452 с.
223. Легка О. В. Основні детермінанти, які зумовлюють корупційні правопорушення в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 44–49. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.6>.
224. Леонов Б. Покарання як засіб запобігання злочинності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 66–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_2_11 (дата звернення: 21.01.2025).
225. Леонов Б.Д. Покарання як засіб запобігання злочинності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 66–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_2_11 (дата звернення: 21.01.2022).
226. Литвиненко В.І. Зарубіжний досвід організації та діяльності суб'єктів протидії корупції та можливості його використання в Україні.
227. Лозниця В.С. Психологія менеджменту. Теорія і практика: навчальний посібник. Київ : ТОВ УПВК Екс Об, 2001. 512 с.
228. Лось А. Аналіз законодавства країн-членів Європейського Союзу в контексті управління арештованими активами та роботи аналогічних органів АРМА. *Управління активами як функція АРМА: співвідношення норм права*. 2019. № 1. С. 10–19.
229. Лугіна Н. А., Дем'яненко С. В. Корупційні кримінальні правопорушення в умовах дії воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 2(11). С. 108–114. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-2\(11\)-2023-108-114](https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(11)-2023-108-114) (дата звернення: 01.05.2025).

230. Лугіна Н. А., Омельчук Л. В., Підгородецький В. О. Характеристика заходів запобігання привласненню в службовій діяльності. *Європейський правничий часопис*. 2025. С. 101. URL: [https://doi.org/10.36919/3041-1149\(print\).10.2025.101-106](https://doi.org/10.36919/3041-1149(print).10.2025.101-106) (дата звернення: 01.05.2026).
231. Лугіна Н. А., Руденок Н. Ю. Особливості відповідальності за підробку документів під час воєнного стану. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. № 129. С. 81–85. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14555553> (дата звернення: 01.05.2025).
232. Лупало О. А. Деякі проблеми застосування обмеження щодо одержання подарунків в антикорупційному законодавстві. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/13833/1/ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ%20ЄВР>
233. Майже 1.5 млн декларацій подано за 2021 та 2022 роки: результати кампанії декларування. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mayzhe-1-5-mln-deklaratsiy-podano-za-2021-ta-2022-roky-rezultaty-kampanii-deklaruvannya/>.
234. Малик Я. Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. *Демократичне врядування*. 2013. Вип. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_11_3 (дата звернення 29.11.2024).
235. Малярєнко В. Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України. Київ : Фонд «Правова ініціатива», 2003. 156 с.
236. Мезенцева І.Є. Кримінологічна характеристика особи корупційного злочинця. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 65–71.
237. Мельник М. І. Корупційні злочини: сутність і поняття. *Право України*. 2000. № 11. С. 126–130.
238. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.

239. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.
240. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 31 с.
241. Метельова Т.О. Європа на обрії: стан і перспективи співробітництва Україна. *ЄС. Віче*. № 16, 2009. С. 2-4.
242. Микитчик О. М. Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 292 с.
243. Михайленко Д. Г. Кваліфікація корупційних злочинів : навч.-метод. посіб. для студентів 5-го курсу Інституту прокуратури та слідства. Одеса : Юридична література, 2013. 136 с.
244. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2018. 505 с.
245. Михайленко Д. Г. Проблеми формування та реалізації політичної волі протидіяти корупції в Україні. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 207–238. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6634/Mihalenko%20Problemi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
246. Михальченко О. М. Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 260 с.
247. Мірошніченко С. С., Драган О. В., Форостяний А. В. Визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави: дисбаланс правових можливостей протидії корупції. *Академічні візії*. 2026. № 51. С. 1–9. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18770691> (дата звернення: 29.04.2025).

248. Міщенко Т. М. Адміністративно-правове забезпечення організації боротьби з організованою злочинністю, що супроводжується корупційними зв'язками : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 20 с.
249. Мовчан А. В. Проблеми реформування системи протидії корупції в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 112–115.
250. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>.
251. Модельний закон про боротьбу з корупцією № 997_998 від 03 квіт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_998#Text (дата звернення: 11.02.2025).
252. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні :. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 242 с.
253. На яку зарплату можна розраховувати у Фінляндії? *Правова та юридична підтримка мігрантів* : вебсайт. URL: <https://migrant.biz.ua/finliandiia/robota-fi/zarplata-u-finliandii.html> (дата звернення: 28.11.2025).
254. Науково-практичний коментар до КК України. URL: <http://pravoznavec.com/ua/books/162/12264/28/> (дата звернення: 28.10.2024).
255. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016.
256. Нечипорук К. О., Щерба Р. І. Угода про асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України. *Науковий*

- вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 22 (3). С. 5–9.
257. Никифорова Н. А. Детермінанти кримінальних правопорушень,
258. Новак А. М. Принципи формування національної антикорупційної політики. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2017. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2017_1_5 (дата звернення: 26.10.2024).
259. Новак А. М. Феномен корупції в системі публічного управління: сучасний зміст та методологічні засади дослідження. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_5 (дата звернення: 20.09.2025).
260. Новіков О.В. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. Вип. 43, 2015. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_43/fail/8.pdf. (дата звернення: 02.12.2024).
261. Нонік В. В. Морально–етичні засоби зниження масштабності корупційних проявів в Україні. *East journal of security studies*. 2018. Вип. 1 (3). URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream> (дата звернення: 20.09.2025).
262. Нор В. Т. Презумпція невинуватості як конституційна засада кримінального судочинства та її застосування в практиці європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2011. №1 (3). URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Choasp/2011_1/11nvtzpl.pdf (дата звернення: 26.10.2024).
263. Нор В. Т. Презумпція невинуватості як конституційна засада кримінального судочинства та її застосування в практиці європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2011. №1 (3). URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Choasp/2011_1/11nvtzpl.pdf (дата звернення: 26.10.2024).

264. Нурулаєв І. С Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : автореф. дис. ... для канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 Міжнародне право. Харків, 2008. 22 с.
265. Орел Ю. В. До питання про ознаки злочину. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування* : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (27 січ. 2017 р.). Дніпро : ДДУВС, 2017. С. 91–93 .
266. Орел Ю. В. До питання про ознаки злочину. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування* : матеріали Всеукр. наук.-практик. конф. (27 січ. 2017 р.). Дніпро : ДДУВС, 2017. С. 91–93 .
267. Оробець К. М. Корислива мета злочину: поняття, основні види та кримінально-правове значення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 69–74.
268. Осадчий В. І. Кримінально-правова характеристика та кваліфікація підкупу працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України). *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2015. № 2. С. 145–151.
269. Осауленко О. Панько О. Зміцнення законності у правозастосовному процесі. *Право України*. 2004. № 12. С. 61–68.
270. Осика І. М. Проблеми корупції в Великобританії. URL: www.univd.edu.ua/_projects. (дата звернення: 02.12.2024).
271. Павленко С. О. Основні етапи боротьби з хабарництвом: історичний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 373–382.
272. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2017. 195 с.
273. Панов М. І. Злочин: до видання великої української юридичної енциклопедії. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/17_Panov.pdf (дата звернення: 26.10.2024).

274. Панов М. І. Злочин: до видання великої української юридичної енциклопедії. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/17_Panov.pdf (дата звернення: 26.10.2025).
275. Пахомов В. В., Бондаренко О. С. До питання про відповідальність військових посадових осіб Збройних Сил України, відряджених в інтересах оборони держави та її безпеки, за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018.
276. Пахомов В. В., Бондаренко О. С., Шапіро В. С. Принципи антикорупційної діяльності в Україні. *Eurasian academic research journal*. 2018. № 4. С. 40–45.
277. Підпригора Л. А. Вплив корупції на тінізацію державного сектору економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 32–35.
278. Погребняк С. П. Принцип верховенства права. *Вісник академії правових наук України*. 2006. № 1 (44). С. 26–36.
279. Податковий кодекс України від 2 груд. 2019 р. № 2755-VI.
280. Політова А. С. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем як корупційний злочин. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/> (дата звернення: 28.10.2024).
281. Пономаренко Л. В. Марк Туллій Цицерон про корупцію у римському суспільстві. *Історія та археологія*. 2025. № 1. С. 238–246. URL: <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2025-1-22> (дата звернення: 26.04.2025).
282. Попов Г. В. Міжнародно-правове регулювання взаємодії у сфері запобігання і протидії корупції. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. Вип. 1. С. 135–142.
283. Попович В. М. Окремі проблеми встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Репозитарій*

284. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : у 2-х кн. / Ю. С. Шемшученк та ін. Київ : Конус-Ю, 2008. 314 с.
285. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жов. 1995 р. № 356/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 34. Ст. 267.
286. Про вищий антикорупційний суд : Закон України № 2447-VIII. від 7 черв. 2018 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 48. С. 16. Ст. 1656.
287. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану : Закон України від 20 верес. 2023 р. № 3384-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#n6>.
288. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 08.12.2023 № 3509-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text> (дата звернення: 26.04.2026).
289. Про внесення зміни до статті 59-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від від 19 лют. 2021 р. № 1258-IX. *Урядовий кур'єр*. 2021. 17 березня
290. Про запобігання і протидію корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування : методичні рекомендації Міністерства юстиції України від 16 жовт. 2013 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0020323-13> (дата звернення: 26.10.2024).
291. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 7 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 25.04.2026).

292. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>.
293. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 11 червн. 2009 р. № 1506-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2009. № 45. Ст. 691.
294. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листоп. 1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (дата звернення: 26.10.2025).
295. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування від 5 серп. 2016 р. № 158. *Офіційний вісник України*. 2016. № 74. Ст. 2493.
296. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора : Наказ Офісу Генерального прокурора від 5 берез 2020 р. № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text> (дата звернення: 20.09.2025).
297. Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, держаним або комунальним установам чи організаціям : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2011 р. № 1195 ; ред. станом на 29 трав. 2015 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 91. Ст. 147.
298. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.
299. Про інформацію : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

300. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04 квіт. 1995 р. № 116/95-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1995. № 19. Ст. 134.
301. Про Концепцію подолання корупції в Україні : Указ Президента України від 11 верес. 2006 р. № 742/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742/2006#Text> (дата звернення: 19.09.2025).
302. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червн. 2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 26.11.2024).
303. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червн. 2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 26.11.2024).
304. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 19.03.2025).
305. Про Національну програму боротьби з корупцією : Указ Президента України від 10 квіт. 1997 р. № 319/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319/97#Text> (дата звернення: 19.09.2025).
306. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України. Відомості Верховної Ради України. К. : Парламентське вид-во, 1995. № 4. 24 січ. С. 51. (втратив чинність).
307. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII; ред. станом на 30 лип. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 35. Ст. 358.
308. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 35. Ст.147

309. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 квіт. 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text> (дата звернення: 20.09.2025).
310. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 6 лист. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0010700-09> (дата звернення: 20.09.2025).
311. Проневич О. С. Інститут спеціалізованої антикорупційної прокуратури в європейській державно-правовій традиції. *Форум права*. 2015. № 1. С. 261–268.
312. Протистояння НАБУ та СБУ: через що конфліктують ці органи, вебсайт. URL: <https://www.dw.com/uk/protistoanna-nabu-ta-sbu-cerez-so-konfliktuut-pravoohoronni-organi/a-73939468>
313. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа та ін. ; за заг.ред. докт. юрид. наук О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
314. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 175-181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_4_25. (дата звернення: 02.12.2024).
315. П'ясецька-Устич С. В., Клочанка К. Р. Інституціоналізація корупційних відносин у соціально-економічній системі: специфіка України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 4 (15). С. 21–28.
316. Радько П.Г. Політична корупція в Україні: традиції і сучасність. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2010. № 20. С. 251–264.
317. Ращупкін С. Особливості обмеження щодо одержання подарунків у країнах Західної Європи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 366–371.

318. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_845#Text (дата звернення: 19.09.2025).
319. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дисер. ... д-ра юрид. наук. : спец. 12.00.07 / СумДУ. Суми, 2019. 509 с.
320. Резнік О. М., Бондаренко О. С. Визнання норми про декларування недостовірної інформації неконституційною як прояв дискредитації антикорупційної реформи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 330–333. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2020/85.pdf.
321. Ризак Я. Предмет комерційного підкупу за Кримінальним кодексом України. *Вісник Національної академії прокуратури України: проблеми сьогодення, теорія, практика, життя академії*. 2012. № 1. С. 121–127.
322. Ріваченко С. В. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів як спосіб протидії корупції : дис. ... кан. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 195 с.
323. Рішення Європейського Суду з прав людини «Хужін та інші проти Росії» від 23 лютого 2008 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/sprava-huzhyn-tainshi-proty-rosiyi/> (дата звернення: 26.10.2025).
324. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Гулеватого Олександра Івановича про офіційне тлумачення частини другої статті 164 Кримінального кодексу України 1960 року (справа про службових осіб підприємств, установ та організацій) № 18 – рп/203 від 30 жовтня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-03#Text> (дата звернення: 20.09.2024).
325. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону

- України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/13_p_2020.pdf (дата звернення 29.10.2023).
326. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11> (дата звернення: 20.09.2024).
327. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : КНУ, 2005. 19 с.
328. Розбіжна думка судді Конституційного Суду України С. Головатого у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/13_p_2020_1.pdf
329. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 20 с.
330. Рощупкін С. Співвідношення понять «одержання подарунку» та «неправомірна вигода». *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 197–202.
331. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду або принципи політичного права. Ін-т філ. НАН України, Вінниц. держ. техн. ун-т ; пер. з фр. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 348 с.

332. Савченко А. В. Класифікація правопорушень корупційного спрямування. Державна служба в Україні: досвід, проблеми, перспективи / за заг. ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка; матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 червня 2015 р.). Київ : Вид-во Ліра-К, 2015. С. 162–167.
333. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 168 с.
334. Савченко А. В. Поняття «корупція» у контексті кримінального права. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., (31 берез. 2017 р., м. Харків / МВС України, Харків. нац. унт внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2017. С. 165–166.
335. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг: науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / за заг. ред. В. І. Шакуна. Київ : Алерта, 2012. 160 с.
336. Савченко А. В., Шуляк Ю. Л. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах) : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 312 с.
337. Савченко А., Клименко О. Питання національної моделі спеціальних антикорупційних органів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 136–146.
338. Саламатова М. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері нотаріальної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 20 с.
339. Сарнавський О. М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння

- ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.00. Київ, 2009. 21 с.
340. Сачко О.В., Хорошун О.В. Незалежність, відкритість та прозорість у роботі Державного бюро розслідувань. Правова позиція. 2024. № 4(45). <https://www.legalposition.umsf.in.ua/>
341. Сачко О.В., Хорошун О.В. Міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн забезпечення ефективності розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Держава та регіони. Серія: Право. 2024. № 4. <http://www.law.stateandregions.zp.ua>
342. Сачко О.В., Хорошун О.В. ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ В АСПЕКТАХ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ І ДЕТЕКТИВІВ. Право і суспільство. 2024. № 6. <http://pravoisuspilstvo.org.ua>
343. Сачко О.В., Тертишник В.М. Доктринальні АСПЕКТИ Діяльності НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ, ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ТА Бюро економічної БЕЗПЕКИ. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 4 <http://www.apnl.dnu.in.ua/>
344. Серьогін С. С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади. Університетські наукові записки. 2009. № 4. С. 284–289.
345. Сіренко Д. О. Правові засади запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаних з корупцією, здійснюваного суб'єктами приватної детективної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 25 с.
346. Скомаров О. Принципи діяльності Національного антикорупційного бюро України. *Науковий часопис академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 222–229.
347. Созанський Т. І., Луцик В. В. Повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 302–314.

348. Соловійов В. Корупція в державному управлінні як феномен глобалізованого світу. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 4. С. 29–37.
349. Сопілко І. М., Корчак Я. О. Прозорість фінансування політичної діяльності: міжнародно-правовий досвід і практика України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 2. С. 85–92.
350. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43.
351. Статистична інформація щодо застосування кримінального законодавства про протидію корупції. *Центр політико-правових реформ* : вебсайт. URL: <http://185.65.244.102/ua/news/20872097-3.4.-statistichnainformatsiya-schodo-zastosuvannya-kriminalnogo-zakonodavstva-pro-rotidiyukorupsiyi> (дата звернення: 20.09.2025).
352. Стогова О. В. Люстрація як передумова ефективної боротьби з корупцією. *Сучасне суспільство*. 2016. Вип. 1. С. 167–177.
353. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 160–170.
354. Судовий розгляд справ про правопорушення, пов'язані з корупцією: практ. посіб. / за ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Костенка. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 346 с.
355. Сухонос В. В. Корупція як складова способів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 7 (20). С. 63–71.
356. Сухонос В. В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти. Суми, 2015. 74 с.
357. Терещук О. В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення. Одеса, 2000. 177 с.
358. Титко А. Ключові вимоги щодо одержання подарунків в антикорупційній сфері. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 8. С. 155–160.

359. Токар-Остапенко О. В. Урегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні : аналіт. Доповідь. Київ : НІСД, 2013. 48 с.
360. Топ-корупціонери: вирoki за 2015–2017 роки. *Наші гроші* : вебсайт. URL: <http://nashigroshi.org/2017/12/29/top-koruptsionery-vyroky-za-2015-2017-roku/> (дата звернення: 20.09.2025).
361. Топчій В. В., Шкелебей В. А., Супрун Т. М. Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 208 с.
362. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 181–196.
363. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 481 с.
364. Третьяков Д. А. Аналіз відповідності злочинів, вказаних у примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України, поняттю корупційного правопорушення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 150–153.
365. Тютюгін В. І., Косінова К. С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид.* 2015. Вип. 1 (4). С. 388–396. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/4_26.pdf (дата звернення: 26.10.2025).
366. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червн. 2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
367. Українська кримінологічна енциклопедія / [упоряд. : О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов] ; за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка. Київ : ХНУВС ; НАВС ; Кримін. асоц. України ; Золота миля, 2017. 803 с.

368. Ухвала Європейського суду з прав людини щодо прийнятності Заяви № 65518/01 «Салов проти України» (Salov V. Ukraine) від 27 квітня 2004 року. URL: <http://old.minjust.gov.ua/3171> (дата звернення: 20.03.2024).
369. Ухвала Колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 3 лют. 2022 р. Справа № 415/2182/20. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103466917>.
370. Федоров С. Принцип законності державного фінансового контролю: зміна парадигми. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 148–154.
371. Фесенко Є. В. Проблема класифікації кримінальних правопорушень. *Часопис національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 2 (8). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13fevkkp.pdf> (дата звернення: 26.10.2024).
372. Фонарюк О. Ю. Протиправна поведінка людини: філософсько-правовий вимір : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 – філософія права / Міністерство внутрішніх справ України, Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2017. 204 с.
373. Хабова Т. В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 216 с.
374. Харитонов С. Визначення окремих ознак військових злочинів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 78–84.
375. Харлов О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 2. С. 163–168.
376. Хоменко В. П. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень

- або з їх перевищенням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 120–132.
377. Цабека К. Є. Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення, необхідні з корупцією : дис. ... д-ра філософії : 081. Суми, 2020. 257 с.
378. Царевич О.І. Зарубіжний досвід запобігання корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг. *Law. State. Technology*, 3, 2022. 41-46. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2022-3-7> URL.: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/245> (дата звернення: 26.10.2023).
379. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV; ред. Станом на 16 сер. 2024 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
380. Цитряк В. Я. Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. 2009. № 47. С. 96–102.
381. Цитряк В. Я. Підкуп у сфері службової діяльності: кримінологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Одеса, 2014. 20 с.
382. Чинники і тренди економічного зростання в Україні : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук М. І. Скрипниченка; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. 386 с.
383. Чумаченко Д. С. Корупція як соціальне явище у вимірі соціологічного аналізу. *Грані*. 2018. Т. 21, № 2. С. 37–43.
384. Шаблистий В. В. Суспільна небезпека (небезпечність) у кримінальному праві в епоху постмодерну. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3. С. 112–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkauk_2015_3_12 (дата звернення: 26.10.2023).
385. Шатрова С. О. Способи врегулювання конфлікту інтересів у діяльності органів внутрішніх справ: питання сьогодення. *Науковий*

- вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 6, Том 2. С. 148–150.
386. Шевченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупційній злочинності в Україні та її запобіганню : монографія. Київ : Дакор, 2013. 568 с.
387. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 129–133.
388. Шемякін О. В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 44 с.
389. Шостко О. Ю. Стан і тенденції виявлення кримінальних корупційних правопорушень в Україні. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 141. С. 175–184.
390. Щодо запобігання і протидії корупції : лист Міністерства юстиції України від 22 лют. 2013 р. № 1332-0-26-13/11. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v13_1323-13 (дата звернення: 26.10.2024).
391. Щодо притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення, пов'язані з корупцією : лист Вищого спеціалізованого суду з
392. Юзікова Н. С. Дослідження ролі судового контролю у запобіганні зловживанням при обранні запобіжних заходів. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. № 6. С. 793–795. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/190> (дата звернення: 30.04.2025).
393. Юзікова Н. С. Реалізація принципу індивідуалізації покарання при призначенні конфіскації майна та спеціальної конфіскації. *Європейські перспективи*. 2024. № 1. С. 63–69. URL: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.1.10> (дата звернення: 30.04.2025).

394. Юзікова Н. С. Роль рішень ЄСПЛ щодо забезпечення дотримання міжнародних стандартів у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 6. Р. 306–310. URL: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2023-6-47> (date of access: 30.04.2025).
395. Юхно О. О. Визначення, понятійний апарат та сутність запобігання злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 163–172.
396. Які органи в Україні борються з корупцією? *Made for minds* : вебсайт.
URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0/s-9874> (дата звернення: 19.01.2025).
397. Ярошенко О. Д. Кримінальна відповідальність за пропозицію та надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) : дис. канд. ... юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2014. 267 с.
398. Ясінь І. М. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2017. 20 с.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Савченко О. М. Виникнення та протидія корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 6. С. 9–17. URL: https://apnl.dnu.in.ua/6_2024/4.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-6-2>.
2. Савченко О. М. Компаративний аналіз антикорупційних стратегій Фінляндії та Сінгапуру: уроки та перспективи для України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2026. № 2. С. 132-138.
3. Савченко О. М. Причини і умови злочинності у сфері службової діяльності при наданні публічних послуг

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Savchenko O., Korniyakova T., Hurko O. Definitive analysis of the concept of «public administration». *Modern scientific and technical research in the context of linguistic space (in english)*: Conference materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference of young scholars and students, Dnipro, 2 May 2024. Dnipro, 2024. P. 149-154. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2024/materiali_konferenc/13.pdf.
5. Савченко О. М. Повноважені суб'єкти надання публічних послуг у реалізації прав дітей : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р. Дніпро: Ліра, 2023. С. 200-202. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/Zbirnyk_Konf_Zahyst%20pravydytyny_v_cifrovomu_sviti.pdf.
6. Корнякова Т. В., Савченко О. М. Щодо ефективності адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Актуальні питання кримінального права та процесу*: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 25 квіт. 2025 р. / Заг. ред. В. І. Фелик ; Наук. ред. О. В. Драган. Київ, 2025. С. 45–48. ISBN 978-966-488-364-8

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Керівник Центральної
окружної прокуратури
міста Дніпра

Сергій КУЗЬМЕНКО

2026 року

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Савченко Олександра Миколайовича у практичну діяльність
Центральної окружної прокуратури міста Дніпра**

Комісія у складі:

Чеботарьова Віталія Вікторовича –заступника керівника Центральної
окружної прокуратури міста Дніпра;

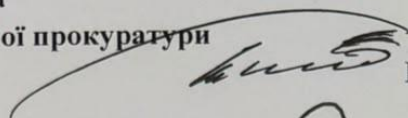
Григоряна Самвела Сержиковича – прокурора Центральної окружної
прокуратури міста Дніпра;

Крижановська Оксана Андріївна– прокурора Центральної окружної
прокуратури міста Дніпра.

Склали цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Савченко Олександра Миколайовича на тему «Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг» впроваджені у практичну діяльність Центральної окружної прокуратури міста Дніпра та використовуються для організації роботи та реалізації заходів щодо попередження кримінальних правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг, забезпечення контролю, ведення та аналізу статистичних даних, організації вивчення та узагальнення практики протидії кримінальних правопорушень вказаної категорії, підвищення ефективності діяльності зі зниження рівня корупційних діянь у суспільстві та підвищення кваліфікації працівників.

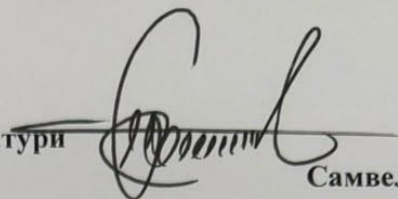
Комісія вважає, що результати дисертаційного дослідження Савченко О.М. сприяють можливості виявлення та аналізу криміногенних факторів, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг, а також вжиття ефективних методів щодо припинення злочинної діяльності та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень.

Заступник керівника
Центральної окружної прокуратури
м. Дніпра

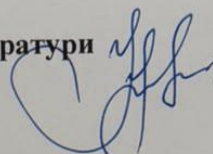
Віталій ЧЕБОТАРЬОВ

Прокурор
Центральної окружної прокуратури
міста Дніпра

Самвел ГРИГОРЯН

Прокурор
Центральної окружної прокуратури
міста Дніпра

Оксана КРИЖАНОВСЬКА

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА РАДА

просп. Олександра Поля, 2, м. Дніпро, 49004, тел./факс (056) 742 75 89
e-mail: info@oblrada.dp.gov.ua, web: oblrada.dp.gov.ua
Код ЄДРПОУ 23928934

10.06.2026 № ВИХ-1391/0/2-26 ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження
Савченка Олександра Миколайовича
на тему “Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов’язаних з наданням публічних послуг”

За результатами ознайомлення з матеріалами дисертаційного дослідження Савченка Олександра Миколайовича на тему “Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов’язаних з наданням публічних послуг” встановлено, що робота присвячена комплексному кримінологічному аналізу злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов’язаних із наданням публічних послуг, а також розробленню науково обґрунтованих підходів до запобігання таким кримінальним правопорушенням.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю трансформації вітчизняної антикорупційної моделі відповідно до міжнародних зобов’язань України, викликів воєнного стану, потреб післявоєнного відновлення, євроінтеграційного курсу держави та переходу до нової стратегічної моделі державної антикорупційної політики на 2026 – 2030 роки.

Дисертаційне дослідження виконано в контексті Антикорупційної стратегії на 2021 – 2025 роки, Стратегії боротьби з організованою злочинністю, Стратегії національної безпеки України, Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року та інших програмних документів. Метою роботи є комплексний аналіз заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері надання публічних послуг.

Предмет дослідження охоплює кримінологічну характеристику зазначених злочинів, їх стан, структуру, динаміку, географію, детермінанти, особливості особи правопорушника, а також систему заходів загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання.

У роботі систематизовано сучасні наукові підходи до визначення заходів протидії корупції, розкрито сутність та юридичну природу корупційного кримінального правопорушення, розроблено комплексну класифікацію корупційних кримінальних правопорушень, досліджено суб’єкти протидії корупції, інституційні ризики та проблеми функціонального дублювання повноважень антикорупційних інституцій.

0001701

Практичне значення для діяльності Дніпропетровської обласної ради мають положення дисертації щодо оцінювання та мінімізації корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг, удосконалення антикорупційної експертизи проєктів рішень обласної ради, розпорядчих, організаційних та внутрішніх документів антикорупційного спрямування, цифровізації антикорупційних процедур, підвищення прозорості службової діяльності, врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо подарунків, взаємодії з антикорупційними органами (НАЗК, НАБУ, прокуратура) та розмежування дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією.

Наукова новизна результатів полягає, зокрема, в авторському визначенні корупційного кримінального правопорушення, обґрунтуванні концептуальної моделі "антикорупційного ланцюга", удосконаленні класифікації корупційних кримінальних правопорушень за сімома критеріями, систематизації принципів протидії корупції та подальшому розвитку напрямів імплементації зарубіжного досвіду превенції корупції.

Результати дисертаційного дослідження Савченка О.М. можуть бути використані у межах компетенції Дніпропетровської обласної ради під час підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів, проєктів рішень обласної ради, методичних рекомендацій, організаційно-розпорядчих документів, навчальних заходів для посадових осіб місцевого самоврядування, а також під час оцінювання та мінімізації корупційних ризиків.

Зазначені результати доцільно враховувати під час підготовки пропозицій до внесення змін до Антикорупційної програми Дніпропетровської обласної ради на 2024 – 2026 роки, при розробленні Антикорупційної програми на наступний плановий період, а також при подальшому оновленні документів антикорупційного спрямування з урахуванням державних планувальних документів у сфері антикорупційної політики.

Викладені в дисертаційному дослідженні наукові положення та практичні рекомендації ґрунтуються на значному обсязі опрацьованих законодавчих, наукових, емпіричних і статистичних джерел, відповідають сучасним вимогам правової науки та можуть бути використані у правотворчій, організаційній, аналітичній і методичній діяльності Дніпропетровської обласної ради.

Голова обласної ради

Микола ЛУКАШУК

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Проректор
з наукової роботи

Олег МАХЕНКОВ

«

2026 р.

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Савченка Олександра Миколайовича
у наукову діяльність Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

Комісія у складі:

Голови комісії:
Сачко О.В.

Декан юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Членів комісії:
Соколенко О.Л.

Завідувач кафедри адміністративного
і кримінального права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара, д.ю.н.,
професор

Живова Ю.В.

доцент кафедри адміністративного
і кримінального права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара, к.ю.н.,
доцент

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження аспіранта Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Савченка Олександра Миколайовича з теми «Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг», використовується у межах виконання плану Науково-дослідницької теми кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Модернізація національного підходу до вирішення проблем правового захисту людини і суспільства у контексті сучасних глобальних викликів (затвердженої Рішенням ради юридичного факультету, протокол № 7 від 06.01.22 р., номер держреєстрації 0122U001409). Зокрема, в межах теми були опубліковані наступні наукові статті та тези доповідей Савченка О.М.:

1. Савченко О. М. Виникнення та протидія корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 6. С. 9–17. URL: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-6-2>
2. Савченко О. М. Компаративний аналіз антикорупційних стратегій Фінляндії та Сінгапуру: уроки та перспективи для України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2026. № 2. С. 132–138.
3. Savchenko O., Korniyakova T., Hurko O. Definitive analysis of the concept of «public administration». *Modern scientific and technical research in the context of linguistic space (in english)*: Conference materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference of young scholars and students, Dnipro, 2 May 2024. Dnipro, 2024. P. 149–154. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2024/materiali_konferenc/13.pdf.
4. Савченко О. М. Повноважені суб'єкти надання публічних послуг у реалізації прав дітей: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р. Дніпро: Ліра, 2023. С. 200–202. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/Zbirnyk_Konf_Zahyst%20prav_dytny_v_cifrovomu_sviti.pdf.
5. Корнякова Т. В., Савченко О. М. Щодо ефективності адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Актуальні питання кримінального права та процесу: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф.*, м. Київ, 25 квіт. 2025 р. / Заг. ред. В. І. Фелик; Наук. ред. О. В. Драган. Київ, 2025. С. 45–48.

Акт обговорено і схвалено на засіданні кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара протокол № ____ від « ____ » _____ 2026 року.

Голова комісії:
Сачко О.В.

Члени комісії:
Соколенко О.Л.

Живова Ю.В.

Декан юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Завідувач кафедри адміністративного
і кримінального права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара, д.ю.н.,
професор

доцент кафедри адміністративного
і кримінального права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара, к.ю.н.,
доцент

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Проректор
з науково-дослідницької роботи

2026 р.

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Савченко Олександра Миколайовича на тему «Кримінологічна характеристика злочинів у
сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг» в
освітній процес Дніпровського національного університету

Комісія у складі: декана юридичного факультету Сачко О.В., завідувачі кафедри адміністративного і кримінального права О.Л. Соколенко, голови методичної ради юридичного факультету І.В. Патерило, склали цей акт про те, що ними вивчено та проаналізовано матеріали підготовлені аспірантом Савченко О.М. на тему «Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг», подані на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Результати проведеного Савченко О.М. дослідження мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну цінність. Автором проведено комплексний аналіз заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері надання публічних послуг, розроблено комплексну класифікацію корупційних кримінальних правопорушень, визначено зміст та стратегічне значення заходів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання корупційним деліктам. Наукові впровадження в дисертації були враховані в освітньому процесі юридичного факультету при підготовці фахівців за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти спеціальності 081 «Право» при викладанні навчальних дисциплін: «Кримінологія» та «Кримінальне право України».

Члени комісії дійшли висновку, що представлені Савченко О.М. матеріали дослідження ґрунтуються на значній кількості опрацьованих автором під час дослідження законодавчих, наукових, емпіричних джерел, відповідають сучасним вимогам правової науки та рекомендовані для подальшого використання в освітній діяльності.

Голова комісії:

Сачко О.В.

Декан юридичного факультету,
д.ю.н., професор

Члени комісії:

Соколенко О.Л.

Завідувач кафедри адміністративного
і кримінального права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, д.ю.н., професор

Патерило І.В.

Голова методичної ради юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара, д.ю.н.,
професор